

CATECHESIS
Ecclesiarum.

QVÆ IN REGNO POLONIÆ,
& magno Ducatu Lithuaniae, &
aliis ad istud Regnum pertinenti-
bus provinciis, affirmant, nemi-
nem alium, præter Patrem Domi-
ni nostri Iesu Christi, esse illum
unum DEUM Israëlis: hominem
autem illum IESUM Nazare-
num, qui ex virgine natus est, nec
alium, præter aut ante ipsum, DEI
FILIUM unigenitum & agno-
scunt & confitentur.

*Ante annos quatuor Polonicè, nunc
verò etiam Latine edita.*

Osc. 14. 10.

Rectæ sunt viæ Iehovæ, & iusti ambulabunt
in eis: prævaricatores verò corruent in eis.

RACOVIAE,
Anno Domini, 1609.

SERENISSIMO ATQ: PÖTENTIS-
SIMO PRINCIPI ET DOMINO,

DOMINO IACOBO

Magna Britannia, Francia

& Hybernia, &c, &c,

&c, Regi,

Domino meo clementissimo,

Ann. D. 1018-20

VE MADMODUM omni-
bus, Rex Serenissi-
me, quæ veri specie,
& probitatis æmula-
tione imponere volunt, lux est
invisa, & examen omne formi-
dolosum, ne fucō detecto, frau-
deq; deprehensa, repudientur:
ita eorum, quæ vera & sincera
sunt, ingenium est, ut luce gau-

PRÆFATIO.

deant, omnium oculis inferri, omnium examini subijci, vehementer gestiant, quò talia omnibus, qualia naturâ sunt, reipsâ appareant, & nativæ genuinæq; veritati sinceritatiq; meritam apud omnes auctoritatem vindicent & asserant. Res hæc adeò testata est, & antiquitatis & vitæ præsentis exemplis, ut nullam probationem requirat. Ex omni tamen antiquitatis memoria, ex omni annalium vetustate, ex omni vitæ quotidianæ consuetudine, nihil erui, nihil elici, nihil depromi potest, quod sacris literis, novi præsertim Fœderis, eo in genere conferendû

vi-

PRÆFATIO.

videatur. Ab ipsis primis initiis ut lucem aspexere, illicò instar splendoris matutini, sese in omnes mûdi partes diffundentis, in oculos omniû & examẽ quàm rigidissimû venire voluere, quò veritatem & probitatem suam, ab omni fucò & impostura quàm alienissimam, omnibus patefacerent & approbarent: neq; pedem ab instituto retulere, donec accuratissimè examinata, explorata, approbata, & pro divinis prorsus agnita, in summa divinæ majestatis sede, unanimi omnium hominum & temporum consensu, collocarentur. Adeò divina veritas luce crevit, adeò

†† 3

exa-

PRAEFATIO.

examine vires collegit, radices
 egit, & est propagata. Vnde,
 quid de iis scriptis, quæ summa
 vi connituntur, ut legantur ab
 omnibus, dijudicetur ab omni-
 bus, omnium etiam ultrò exa-
 mē provocent, statuendum sit,
 indicatiū habetur evidentissimū.
 Atq; hæc quidem ratio nobis,
 qui Deum unum Israëlitis, Patrem
 Domini nostri IESU Christi, &
 filium ejus unigenam Dominū
 Iesum Nazarenum profite-
 mur, unicè proposita fuit, in omnibus
 scriptis, quæ hæcenus in lucem
 de rebus divinis dedimus, huic-
 q; insistendum nobis summo
 studio existimavimus, & adhuc
 exi-

PRAEFATIO.

existimamus. Hinc factum est,
 ut nunc etiam Ecclesiæ nostræ,
 eâdem ratione permotæ, Cate-
 chesin hâc Latinitate donatam,
 Augusto nomini S. R. M. T. in-
 scribendam & dedicandam per
 me duxerint: prout etiam ego,
 earum nomine, S. R. M. T. in-
 scribo, & submissè dedico. Et-
 enim, si lux quærenda fuit, u-
 bi ea major, quàm tanti Regis
 & Principis vultus? si examen
 expetendum, a quo accuratiùs,
 quæso, institui poterit, quàm a
 S. R. M. T. quæ religionis pu-
 rioris suscepto patrocínio, divi-
 nis literis ipsam divinam veri-
 tatem perfectissimè contineri a-

PRÆFATIO.

gnoscat, ob idq; de scriptis in religione Christiana controversis, ex sacrarum literarum decretis, non hominum, quicumq; tandem sint, placitis, esse statuumendum censeat? Nec verò id examen indignum S. R. M. T. censeretur. Nam si veritate divina nihil præstabilius, si Dei gloriâ & Christi Domini nostri honore nihil illustrius, si hominû salute sempiterna nihil pretiosius, ne cogitari quidem potest; certè nihil erit tam regium, tam sublimi persona S. R. M. T. & excelso, atq; res humanas despiciente animo ipsius dignû, quàm ea scripta exquisitissimè rimari
&

PRÆFATIO.

& perscrutari, quæ Dei gloriam & Christi Domini nostri honorem, ac ipsam nostram salutem, ab omni traditionum humanarum labe, ipsa divina veritate literis sacris comprehensa, repurgare nituntur, & expeditissima explicandæ Dei gloriæ, honoris Christo Domino nostro asserendi, & salutis consequendæ ratione, e sacris literis excerpta, ac omnibus proposita, eam ipsissima sacrarum literarum auctoritate sancire & stabilire conantur. Excipe igitur hanc opellam regio vultu, Rex Serenissime, & animum offerentis munus, exiguum mole, at virtute & pondere
†† 5

PRAEFATIO.

dere in magnis jure connume-
randum, intuitus, in his oris, a S.
R. M. T. amplissimis regnis,
longè lateq; distantibus, in alio-
rum numero me etiam unum
esse patere, qui pietatem, pru-
dentiam, justitiam, fortitudinẽ,
cæterasq; regias virtutes S. R.
M. T. quarum fama per Chri-
stianum orbem diffusa, ad nos
etiam permanavit, a longè co-
lat, miretur & veneretur.
Quod si a S. R. M. T. factum
fuerit, etiam aliqua ex ea re (ut
alia taceam) ad æquitatis & hu-
manitatis regiae laudem, quã
S. R. M. T. omnes oras com-
plevit, fiet dubio procul ac-
ces-

PRAEFATIO.

cessio. Deus & Pater Domini
nostri IESU CHRISTI, ille so-
lus clementiæ & consolationis
Deus, S. M. T. R. conservet
incolumem, & Ecclesiæ suæ, &
amplissimis Regnis, quibus S.
R. M. T. Dominus præesse volu-
it. E prædio meo Czarkoviano.

S. R. M. T.

addictissimus

Hieronimus Moscorovius
a Moscorow.

INTERPRES LECTORI
CANDIDO ET BENEVOLO.

 ATECHESIN, LECTOR,
Ecclesiarum nostrarum, e Po-
lonico idiomate in Latinū ser-
monem traduximus. Expressere id no-
bis vota multorum, multaq; etiam e re
motissimis orbis partibus ad nos trans-
missæ preces. Ut verba, & sententiã fi-
deliter redderemus, annisi sumus. Quo-
circa stilo simplici & familiari uten-
dum fuit. Id tamen significandum tibi
putavimus, paucissima quadam a nobis
mutata esse. Si verò etiam animum tu-
um id offendat, quòd adversas sententi-
as refutandas duxerimus, facile illud in
lectione missum facere poteris: a nobis
verò summam purgandi nos apud alios
necessitatem id extersisse scias. Vale
pie & candide lector, & Deum pro nobis
deprecare, ut conatus nostros ipsius glo-
ria, & Christi ejus, & utilitati mul-
torum dicatos, fortunet &
promoveat.

H: M: a M.

DE SCRIPTURA CAP:
SACRA. II

*Quenâm sit Religio Christiana,
velim abs te doceri.*

RELIGIO Christiana est via pate-
facta divinitus, vitam æternam con-
sequendi.

At ubi ea patefacta est?

In literis sacris, præsertim novi
Testamenti.

Extant igitur alia Sacra litera,
præter literas novi Testamenti.
Prorsus.

Quenâm sunt?

Scripta Testamenti veteris.

Caput I.

De certitudine Sacra-
rum literarum

*At unde constat, tam novi quàm
veteris Testamenti literas cer-
tas esse, nec suspectas?*

A

HINC;

1. **H**INC, quòd non solùm causa sit nulla, cur de iis dubitari queat; verùm etiam evidens argumentum, quantum ea fert materia, appareat, cur eis fidem adhiberi oporteat.

Qui verò docebis, nullam esse causam, cur dubitari queat de iis scriptis: primum verò de scriptis novi Testamenti?

Quatuor de causis, ut apparet, jure de veritate librorum dubitari potest: e quibus nullam hinc deprehendere licet.

Quenam sunt ista causa?

Prima est, cum de autore libri nihil prorsus constat. Secunda, cum autor est suspectus. Tertia, cum apparet alicunde, librum esse corruptum. Quarta, cum testimonia super sunt idonea, quæ fidem libro derogent.

Cedo, qui prima causa hinc locum non habeat.

Quia

3 **Q**uia ab ipsa religionis Christianæ origine, Christiani omnes, etsi multum inter se diversi sententiis, in eo tamen concordēs & consentientes fuere, autores scriptorum novi Testamenti eos fuisse, quos scripta præ se ferunt: aded, ut qui, tam unanimi tot ætatum & hominum consensui repugnare vellet, hunc justissimam causam ejus rei afferre oporteret.

Nonne a veteribus de quibusdam horum autorum fuit dubitatum?

Sanè: sed cum nullam dubitandi justam causam afferrent, dubitatio hæc prorsus exolvit.

At secunda, qui hinc deprehendi nequit?

Autor suspectæ fidei censetur, si rem, quam scribat, non exactè teneat: aut aliter scribat, quam rem noverit: aut denique ejus rei aliqua extent in

A 2

scri-

Scripto indicia. Tale verò nihil in istis autoribus deprehendas, ut sigillatim audies.

Qui verò hîc primum deprehendi nequit?

Adeum modum, quòd de iis autoribus nulla suspicio animo obrepere possit ejusmodi, eos rem, quam scripserint, nò exactè tenuisse: cùm quidam spectatores & auditores fuerint rerum, quas scripserint; alii verò ab iisdem ipsis plenissimè easdem edocti fuerint, & accuratissimè perceperint.

Qui secundum?

Cùm Christiana religio mendacium etiam in re minima vetet, apparet eos autores, qui non solum Christiani, verùm etiam religionis Christianæ primi doctores fuere, mentiri nullo modo potuisse: præsertim in re tanta, quæ ipsum terrarum orbem in errorem pertraheret.

Qui

Qui tertium?

In his scriptis omnib. nulla repugnantia, nulla falsitas reverà apparet: quod accurata discussione locorum omnium, qui tale quid præ se ferunt, demonstrare nò difficile esset.

Ostendisti, quæ causa duæ è quatuor hîc nihil habeant loci: ostende quæ tertia non possit admitti.

Omninò, si tertia causa hîc locum haberet, oporteret hæc scripta vel ex toto vel ex parte esse corrupta. Ex toto corrumpi non potuere: nec enim jam ii autores essent horum scriptorum, quos paulò ante esse docuimus. Sin verò ex parte corrupta fuissent, certè aut in iis rebus, quæ sunt magni momenti, aut in iis quæ non sunt magni momenti, corrupta fuissent. In illis, quæ sunt magni momenti, ea scripta depravari non potuisse, hinc apparet: quòd pars depravata latere non posset, eò, quòd

1. incorruptis non responderet. In rebus verò non magni momenti, si depravatio aliqua existat, ea non tanti ponderis est, ut fidem libri ullo modo vocet in dubium.

Nonne posses etiam alia ratione idem docere, scripta novi Testamenti depravata non esse?

Omninò. Etenim incredibile profus est, DEUM, cujus bonitas & providentia est immensa, ea scripta, in quibus seipsum voluntatemq; suam & viam ad salutem proposuerit, & quæ ab omnibus piis tot temporum decursu pro ejusmodi scriptis excepta & approbata fuerunt, depravari ullo modo permisisse.

At verò quartam quæ hinc submovebis?

Id quidem jam ipse poteris advertere; cùm nulla sint apta & idonea testimonia fide dignorū hominum, quibus ea scripta premi vel oppugnari

gnari constet.

Quandoquidem docueris, nullam esse causam, cur de scriptis novi Testamenti dubitetur, doce etiam, cur iisdem fides sit adhibenda.

Etsi hoc ipsum, quòd nulla sit iusta de iis dubitandi causa, magnum argumentum supeditet, cur iis fides sit habenda; afferam tamen causam, adhuc longè gravissimam, quæ fidem iisdem conciliet necessario.

Quenam ea est?

Religionis Christianæ veritas: quæ cùm iis tantùm, nec ullis aliis libris comprehensa sit, apparet, iis libris necessario propterea habendam esse fidem.

At quanam re fidem facies mihi, religionem Christianam esse veram?

Ipsò Religionis Christianæ autore, qui fuit homo divinus: ac ipsa religione, quæ etiam divina est.

I. *At unde constat, religionis Christianæ autorem fuisse hominem verè divinum?*

E miraculis verè divinis, quæ idem fecit: & quòd idem, cum religionis a se traditæ causâ mortem acerbissimam adiisset, a mortuis sit a DEO excitatus.

Quis scis eum fecisse miracula, eaq; fuisse divina?

Eum fecisse miracula hinc manifestum est, quòd non solum, qui in eum crediderant; verùm etiam professi ipsius hostes, quales sunt Iudæi, id fateantur: Ea verò fuisse divina, hinc faciliè agnosces, postquam docuero, eum fuisse a mortuis a DEO excitatum. Nam cum is affirmaret, se miracula virtute divina fecisse, perspicuum est, postquam is mortuus, a DEO vitæ restitutus est, verissimum fuisse, quod affirmârat, nempe, miracula ipsius fuisse divina.

Doce

I. *Doce igitur, eum fuisse a mortuis a DEO excitatum.*

A mortuis eum a DEO excitatum esse, hinc apparet: Primùm, quòd fuerint multi illicò post mortem ejus, qui constantissimè affirmârunt, quòd eum a mortuis excitatum viderissent: & propter hoc ipsum, quòd eum excitatum a mortuis affirmarent, multas calamitates pertulerunt: quidam verò etiam vitæ discrimen adierunt. Deinde innumerabiles alii, a prioribus idem accipiètes, & ingentes calamitates & mortes longè acerbissimas ejusdè rei causâ subierunt. Ex quo efficitur necessariò, aut IESUM a mortuis exuscitatum esse; aut illos idcirco, quòd tantâ constantiâ asseverabant rem, quam falsam esse noverant, tot calamitatibus sese implicare; ac mortes etiam longè tristissimas perferre voluisse. Posteriùs fieri nulla ratione potuit: cum ipse communis sensus id abundè refellat.

fellat. Quare prius omninò verum esse apparet.

Quod alterum argumentum habes kujus rei?

Id nimirū, quòd incredibile prorsus fuerit, eam religionem, quæ nullum vitæ hujus splendorem, nulla commoda, nullas voluptates cultoribus suis afferat; verumetiã eadem illa omnia prorsus eisdem detrahat, & in multas vitæ hujus angustias variasque afflictiones compellat, a tot nationibus recipi, nisi IESU Christi a mortuis suscitatione confirmata fuisset.

Demonstrasti, Christianæ Religionis autorem fuisse hominem Divinum: demonstrari etiam mihi velim, ipsam hanc religionem esse divinam.

Id quidem ex ipso autore ejus divino jam perspicere potuisti: attamen & ex iis rebus, quibus constat hæc religio, docere in promptu est,

II SACRA. CAP:
I.
e præceptis nimirum atque promissis: deinde ex omnibus ejusdem religionis circumstantiis.

At qua ratione e præceptis & promissis colligitur, hanc religionem esse divinam?

Ea quidem ratione; quòd & præcepta perfectam vitæ sanctimoniam, & promissa summum atq; perfectissimum bonum comprehendât.

Quenam sunt religionis hujus circumstantia?

Initia, progressio, denique vis & effecta.

Quomodo ex initiis ipsius docebis, eam esse divinam?

Hoc nullo negotio animadvertes, ubi expenderis, quinam fuerunt, qui primi hanc religionem fundaverunt: nempe homines viles, & apud omnes contempti: ac simul consideraveris, eos id fecisse, nullâ potentiâ, nullis opibus, nullâ sapientiâ, nulla

autoritate mundi subnixos; verum simplici solum prædicatione & persuasione usos, in hominibus ad sententiam suam pertrahendis.

E progressionem verò quemadmodum id docebis?

Ad eum modum, quòd brevissimo tempore, ea religio mirum in modum creverit; & innumerae nationes atque homines, docti, indocti, nobiles, ignobiles, sexus utriusque, religionibus, quas a patribus & majoribus hausserant, abjuratis, eam religionem amplexi fuerint, nullis commodis vitæ hujus allecti, nec ullarum calamitatum, quæ hanc religionem comitari solent, mole deterriti.

E vi porro atque effectus qua ratione id planum facies?

Primo, quòd nullo consilio, nec alio, nulla vi, nullaque hominum potentia suppressi potuerit: deinde, quòd omnes prisca religiones sustulerit;

sustulerit, exceptam Iudaicam, quam illa pro ejusmodi agnovit, quæ a Deo profecta, ad certum tempus erat duratura.

Quam certa & firma sint N. Fæderis scripta, hæctenus docuisti: doce etiam veteris Fæderis non minus esse firma.

Id quidem brevissimè doceri hinc potest: quòd scripta novi Testamenti certa esse illa testentur. Cum igitur testes ipsi sint veri & certi, ut hæctenus docuimus, apparet, eorum testimonium certum verumque esse.

Capit II.

De sufficientia Scripturæ Sacre.

Scripta divinarum literarum esse certa & firma satis probasti: doceri amplius velim, an etiam sint

2. *ita sufficientia, ut in rebus ad salutem necessariis, iis solis acquiescendum sit.*

PRORSUS sufficientia sunt ad eam rem: eò quòd fides in Dominum IESUM Christum, & obedientia mandatorum ejus, sit in iis scriptis N. Fœderis sufficientissimè tradita & explicata, quam ex DEI promisso vitæ æterna consequitur.

Si res ita habet, quid igitur traditionibus opus est, quas ad salutem necessarias in Romana Ecclesia adjunt, & scripturam non scriptam vocant?

Benè rem percipis, eas prorsus ad salutem non esse necessarias.

Quid igitur de iis sentendum est?

Eas non solum sine causa & justa necessitate confictas & inventas esse; verùm etiam summo cum discrimine fidei Christianæ.

Quod-

Quodnam id esse potest discrimen?

Id quod causam istæ traditiones subministrant hominibus, a veritate divina ad mendacium & humana commenta deflectendi.

Verùm tamè e Scriptura istas traditiones asserere videntur.

Ea testimonia, quæ ad probandas traditiones e Scriptura proferunt, demonstrant quidem, Christum & Apostolos locutos fuisse & fecisse quædam, quæ literis divinis non sunt comprehensa; verùm nulla ratione ostendunt, illa fuisse ab iis, veluti de manu in manum, ad servandū temporibus perpetuis tradita, aut ea quæ literis divinis sunt cõsignata, ad religionem & salutem nõ sufficere.

Caput III.

De perspicuitate Sacrarum literarum.

A S

Et

3. *Et certam & sufficientem Scripturam Sacram docuisti hactenus: an verò eadem perspicua sit omnibus & facilis, ostende.*

Et si difficultates quædam in ea occurrant: est tamen Scriptura Sacra, præsertim novi Fæderis, facilis & perspicua, in iis quæ ad salutem sunt prorsus necessaria.

Quaratione id demonstrabis?

Primum, cum DEUS, eo fine atq; consilio, Scripturam Sacram hominibus tradi voluerit, ut ex ea voluntatem ipsius cognoscerent, incredibile prorsus est, ejusmodi scripta tradi voluisse, e quibus voluntas ipsius perspicui & cognosci ab omnibus non posset. Deinde, quòd ipsis religionis Christianæ principiis, Apostoli, epistolas suas, in quibus præcipua Christianæ religionis mysteria continentur, ad homines simplices scripserint.

At

At unde tot dissidia in eruendo Scripturæ sensu emergunt?

Hinc, quòd homines Scripturam vel negligenter legant: aut cor non afferat sincerum, & ab omnibus impedimētis & cupiditatibus solutum: aut auxilium illud divinum, donum nempe Spiritus S. quod DEUS promisit dies noctesque eum invocantibus, non quo par est studio, implorant.

Quis igitur est Doctorum usus?

Ut homines ad ea, quæ percipere ipsi possunt, tuenda & servanda stimulent, & in difficilioribus percipiendis, eosdem adjuvent.

DE VIA SALVTIS.

Caput I.

De causis patefaciende salutis viæ.

A 9

Quòd

1. *Quò ad scripturam Sacram, agnosco mihi abs te satisfactū; verumtamē cū initio dixeris, hanc viam quę ad immortalitatem ducat, esse divinitus patefactam, scire velim, cur abs te dictum sit?*

PROPTEREA, quia ut homo naturā nihil habet cōmune cum immortalitate, ita eam ipse viam, quę nos ad immortalitatem duceret, nulla ratione per se cognoscere potuit.

Cur verò nihil habet cōmune homo cum immortalitate?

Idcirco, quòd ab initio de humo formatus, proptereaq; mortalis creatus fuerit: deinde verò, quòd mandatum DEI ipsi propositum transgressus sit; eòque, decreto DEI ipsius in mādato expresso, æternæ morti necessariò subjectus fuerit.

Qui verò id conveniet iis scriptura
ra

re locis, in quibus scriptū extat, hominem ad imaginem Dei creatum esse, & creatum ad immortalitatem, & quòd mors per peccatum in mundum introierit?

Quod ad testimoniū attinet, quòd hominem creatum ad imaginem DEI pronunciat, sciendum est, imaginem DEI non significare immortalitatem, (quod hinc patet, quod Scriptura eo tempore, quo homo æternæ morti subjectus fuerat, agnoscat in homine istam imaginem, Gen: 9. v. 6. *Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem effundetur sanguis ipsius. Etenim ad imaginem suam fecit hominem DEVS.* Iacob: 3. v. 9. *Lingua benedicimus DEO & patri, & eadem maledicimus hominibus, qui ad imaginem DEI facti sunt.*) sed potestatem hominis & dominium in omnibus res a DEO conditas, supra terram, designare: ut idem locus in quo de hac eadem imagine agitur, Gen:

1. 26.

I.
Gen: 1.
26, 27.
Sap: 2. 29
Rom: 5.
12.

I. 1.26. apertè indicat. *Faciamus hominem ad imaginem nostram. Et dominetur piscibus maris, & volucribus celi, & jumentis, & universæ terræ, & omni reptili, quod reptat super terram.*

At verò de secundo testimonio quid censes?

Primùm, ex eo libro allatum esse, qui inter Apocrypha recēsetur: quare certum argumentum ex eo peti non potest. Deinde, quod in eo loco transfertur; *DEVS creavit ad immortalitatē hominem*, hoc *In incorruptione*, vi sermonis Græci reddi potest. Porrò integritas & incorruptio non solum ad naturam hominis; verùm etiam ad conditionem & fortunam, ejusque cursum felicem, ad vitæ terminum extremum, referri potest: atque hinc omninò referendum esse, sequentia verba per antithesin antecedentibus opposita demonstrant, quæ sunt: *Verùm invidiā*

diā Diaboli mors intravit in mundum, & tentant (inferre) eam, qui illius partis sunt.

Quid porrò ad tertium respondebis?

Apostolus eo in loco non agit de mortalitate; verùm de morte ipsa: mortalitas verò a morte multum distidet: siquidem potest quis esse mortalis, nec tamen unquam mori.

Quæ igitur est horum verborum sententia, quòd mors per peccatum introierit in mundum?

Hæc, quòd Adamus ob peccatum, decreto & sententia DEI, æternæ morti subjectus est: proinde omnes homines eò quòd ex eo nati sunt, eidem æternæ morti subjaceant. Rem ita esse, collatio Christi cum Adamo, quam Apostolus eodem capite à v. 12. ad finem instituit, indicio est.

Animadverti hominem cum immortalitate nihil commune habere

1. *res verum quomodo hoc doceri potest, eum viam ad immortalitatem per se cognoscere non quivisse?*

Ad eum modum doceri potest, quod ea cognitio rationem humanam longè excedat, uti Apostolus disertè ait: *Homo animalis non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei.* Per ea verò intelligit, de quibus paulò superius egit v. 9. & 10. *Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ Deus præparavit diligentibus se. Et nobis revelavit per spiritum suum: quod & de immortalitate, & via ad eam tendente accipi, res ipsa apertè monet.*

At hoc idem potesne alio scripturæ testimonio planum facere?

Prorsus: & illo quidem Rom. i. 19, 20. ubi Apostolus sic scribit: *Nam quod notum est DEI, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit.*
Etcum

Etenim invisibilia ipsius a creatione mundi, factis intellecta conspiciuntur, ipsaque sempiterna ejus virtus & divinitas, ad hoc, ut sint inexcusabiles.

At quaratione ex eo testimonio id planum fit?

Adeum modum, quod ea Apostolus, quæ DEUS per Evangelium patefecit hominibus, ejusmodi esse affirmet, quæ ab ipsa mundi creatione invisibilia fuere: unde ab hominibus nulla ratione indagari potuerint. Etenim ipsa materia, quam sibi hoc loco Apostolus tractandam proposuit, indicio est, ea facta, ex quibus invisibilia DEI cognita fuere, de factis, quæ sub Evangelio extiterunt, omninò accipi debere.

Verum eum locum aliter vulgò interpretantur.

Non me id fugit; verum ideò fit ab iis, quod locum aliter legat, quam ab Apostolo script^o sit. Etenim quod Apo-

Apostolus scripsit, *A creatione mundi*; illi legunt, *Ex creatione mundi*. Deinde hæc eadem verba, quæ cum prioribus, *Invisibilia ipsius*, jūgi debent (qualis est conjunctio in loco simili Mat: 13. 35. *Aperiam in parabolis os meum: pandam abscondita a cōstitutione mundi.*) cum posteriore, *conspiciuntur*, conjungunt.

Caput II.

In quibus ea via salutis consistat.

Percepi, eam viam nobis a DEO traditam & patefactam: quæ porro ea sit, demonstratum velim.

COGNITIO DEI & CHRISTI, ut ipse Dominus IESUS testatur: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te illum solum verum Deum, & quem misisti, Iesum Christum.*

DE COGNITIONE DEI.

Caput I.

De Dei essentia.

Expone igitur mihi, quibus in rebus sita sit Dei noticia.

IN eorum, quæ ad essentiam ipsius pertinent, & voluntatis ipsius, cognitione.

Quenam sunt, quæ ad essentiam ipsius pertinent?

Ea sunt duplicia: Primum genus est eorum, quæ prorsus ad salutem sunt necessaria: Alterum verò eorum, quæ ad salutem vehementer conducunt.

Quenam sunt quæ ad essentiam pertinent ad salutem prorsus necessaria?

Sunt ea: quòd Deus sit: quòd sit tantum

I. tantum unus: quod aternus: quod perfectè justus; perfectè sapiens: & perfectè potens.

Quid verò est nosse, quod Deus sit?

Agnoscere, aut certè firmiter persuasum habere, cum ex se ipso in nos divinum habere imperium.

Quid autem, quod unus tantum sit?

Agnoscere, & certò credere, quod ipse tantum sit, qui ex se ipso divinum in nos habeat imperium.

Quòdnàm hoc est divinum in nos imperium?

Est jus atque potestas summa, de nobis quidquid velit statuendi: etiam in iis, ad quæ nulla vis humana nec alia quæcunq; penetrare potest: ut sunt cogitationes nostræ etiam in intimis recessibus cordis nostri abditæ, quibus ille pro arbitrio leges ponere,

ponere, & præmia & pœnas statuere potest. L.

Quid est, quod ex se ipso imperium habeat?

Id est, quod a nemine prorsus illud acceperit.

Quid est, quod ipse tantum?

Non dixi simpliciter, quod solus tantum habeat; verum quod a se ipso solus tantum habeat. Nihil enim prohibet, quod minùs id imperium eamque potestatem, quam alius nullus præter eum ex se habeat, cum alio communicare possit: licet scriptura asserat, eum solum esse, qui sit potens aut dominator. Tim: 6: 15.

Cur igitur ita scriptura loquitur?

Propterea, quod omnis potestas & autoritas non solum divina, verum etiam humana ejusdem dono cuius eam habenti contingat.

I.

*Quid est nosse, quòd Deus sit
aeternus?*

Id, quòd principio & fine careat.

*Quid est nosse, quòd Deus sum-
mè sit justus?*

Hoc, quod ea sit ipsius natura, re-
ctitudinem & æquitatem tueri.

*Quid est nosse, quòd Deus summè
sit sapiens?*

Quòd omnia simul non solum no-
verit, verùm etiam singula exactif-
simè cognita habeat: nec quidquam
sit, quod effugere ipsius noticiam
possit.

*Quid est nosse, quòd Deus sit sum-
mè potens?*

Quòd omnia, quæ velit, facere
possit.

*Cur hæc omnia nosse, ad salutem
est necessarium?*

Propterea, quòd sine horum no-
ticia in hac salutis viâ persistere ad
extre-

extremum non possemus.

Doce de his omnibus sigillatim.

Quod attinet ad primum, quis
non videt, ad salutem esse necessari-
um credere Deum esse? cum nisi cre-
deremus Deum esse, ne viam qui-
dem hanc ab eo esse traditam, crede-
re possemus. Hinc etiam Autor ad
Hebræos ait: *Accedentem ad Deum* Heb: III.
6.

*Quomodo secundum nosse, ad sa-
lutem necessarium esse de-
monstrabis?*

Nisi crederemus Deum unum tan-
tùm esse, tum animo distrahi nos o-
porteret, incertos prorsus quisnãm
eam viam nobis præscripsisset. Pro-
pterea sapius scriptura nos admo-
net ejus rei, Deum unum esse; ut a-
pud Moïsem videre est; quod etiam
ipse Dominus repetit apud Marcũ:

*Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus
unus est.* Et rursus apud Moïsem: *Vi-*

B 3

dete

Deu: 6.
4.
Mar: 12.
29.
Deu: 32.
39.

1. *de te quòd ego solus ipse sum, nec est ul-
lus Deus præter me.* Vide etiam 1.
Cor:8. v.46. 1.Tim:2. v.5. Ephes:4.
v.6. Galat:3. v.20.

Qui tertium?

Nisi Deum æternum esse crede-
remus, qui sperarem ab eo vitam
æternam? quò nos hæc via ducit.

Qui quartum?

Crederè, quòd Deus summè iustus
sit, ad salutem necessarium esse, hinc
patet: primò, ut nobis persuasum sit,
Deum nobis etiam quantumvis in-
dignis præstaturum promissa: dein-
de ut agnoscamus, tentationes om-
nes, quas in hanc viam ingressos su-
bire oportet, vacare omni injustitia,
cùm eæ a Deo permittantur.

*Qua ratione quintū, Deum nem-
pe esse summè sapientem nosse, est
ad salutem necessarium?*

Hoc est propterea necessarium
nosse ad salutem, ut nihil dubite-
mus,

1. *mus, etiam cor nostrum, quo ad per-
scrutandum nihil est difficilius, illi
prorsus & semper perspectum atq;
cognitum esse, e quo etiam obedie-
tia nostra potissimum æstimatur.*

Qui verò sextum?

Dubitari non potest ad salutem es-
se necessarium, nosse Deū esse sum-
mè potentem. Qui enim sperari
posset a Deo, tanquàm a primo au-
tore, vita æterna, nisi persuasum
nobis esset, illius potentiam nullis
terminis finibusque esse circumscri-
ptam? Tùm, quis tot res adversas,
quæ iis omnibus, qui Deum religio-
ne Christianâ colunt, & imminent
& usu veniunt, perferret? nisi animo
infixum haberet, omnia in manu Dei
sita esse, nec talia sine ipsius volunta-
te evenire, neque rem ullam esse, seu
in terris, seu in cælis, quæ divinam
ipsius potestatem, quò minùs imple-
re possit, quæ promisit, & quæ ab eo
expectamus, inhibeat.

1. *Exposuisti, quæ cognita ad salutem de essentia Dei sunt prorsus necessaria: expone, quæ ad eam rem vehementer utilia censeas.*

Id quidem est, ut cognoscamus, in essentia Dei unam tantum personam esse.

Demonstra hoc ipsum.

Hoc sanè vel hinc patère potest, quòd essentia Dei sit una numero. Quapropter plures numero personæ in ea esse nullo pacto possunt, cum persona nihil aliud sit, nisi essentia individua intelligens.

Quenam est hæc una persona divina?

Est ille Deus unus, Domini nostri Iesu Christi pater.

Qui istud planum facis?

1. Ioh: 17. Testimoniis scripturæ evidentissimis, quæ sunt: *Hæc est vita æterna*
2. (ait Iesus) *ut cognoscant te (Pater) illum solum verum Deum.* Et ad Corin-

1. I. Ioh: 4: 6.
rinthios Apostolus scribit: *Nobis unus Deus (est) ille Pater, ex quo omnia.* Et ad Ephesios: *Unus est Deus & pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus.*

Verùm Christiani non solum Patrem, verùm etiam Filium & Spiritum sanctum personas esse in una deitate vulgò statuunt.

Non me clam est, sed graviter in eo errant, argumenta ejus rei afferentes e scripturis malè intellectis.

Quanam sunt argumenta, quibus eam rem probare nituntur?

Ea sunt præcipua: Primum, cum ajunt in scripturis nõ solum Patrem, verùm etiam Filium & Spiritum sanctum Deum vocari: & quoniam eadem scripturæ asserunt Deum esse unum tantum, hinc colligunt, hos tres Deum illum unum esse.

Qua ratione hoc argumentum dissolvi debet?

I. Priùs de filio, postea de Spiritu sancto responsum feres.

Quid autem de filio respondebis?

Ea vox *Deus*, duobus potissimum modis in scripturis usurpatur: Prior est, cum designat illum, qui in caelis & in terra omnibus ita dominatur & praest, ut neminem superiorem agnoscat: ita omnium autor est & principium, ut a nemine dependeat. Posterior modus est, cum eum denotat, qui potestatem aliquam sublimem ab uno illo Deo habet, aut deitatis unius illius Dei aliqua ratione particeps est. Etenim in scripturis propterea *Deus* ille unus *Deus Deorum* vocatur. Psal: 50. I. Atque ea quidem posteriore ratione Filius Dei vocatur *Deus* in quibusdam scripturae locis.

Qua ratione doces Filium Dei hac posteriore significatione in scripturis vocari Deum?

Ex ipsius filii Dei verbis: *Si* (inquit idem)

idem) *eos vocavit Deos, ad quos Dei sermo factus est, & non potest solvi scriptura quem Deus sanctificavit & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemias, quod dixerim, Filius Dei sum.* Ioh: 10: 35, 36. His verbis apertissime indicat Christus, hanc vocem, *Deus*, etiam iis in Scriptura attribui, qui uno illo Deo multo inferiores sunt: tum etiam, quod nullam aliam ob causam majorem, seipsum Dei filium, ac proinde Deum asseruerit, nisi quod a patre sanctificatus, & in mundum missus fuerit.

De Spiritu autem sancto quid respondes?

Spiritus S. nusquam in scripturis vocatur expressè *Deus*: quia verò quibusdam locis ea attribuit ipsi Scriptura, quae Dei sunt, non eò facit, ac si ipse vel *Deus* sit, vel persona Divinitatis; sed longè aliam ob causam, quemadmodum suo loco audies.

B o

Quod-

1. *Quodnam est secundum ipsorum argumentum, quo tres illas personas in una deitate approbare nituntur?*

Argumentum secundum sumunt ex iis locis, in quibus fit mentio Patris, Filii, & Spiritus sancti.

Quinam ii loci sunt?

Mat: 28.

19.

1 Cor:

12. § 4.

5. 6.

Primus est, in quo IESUS mandat baptizari in nomen Patris & Filii & Spiritus sancti. Secundus est, in quo Apostolus ad eum modum scribit: *Discrimina donorum sunt, at idem spiritus: & discrimina ministeriorum sunt, at idem dominus: & discrimina operationum sunt, at idem est Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Et inferius ad eum modum loquitur: *V. II. Omnia autem hæc operatur unus & idem spiritus, distribuens unicuique prout vult.* Tertius est apud Ioannem, ubi legimus: *Tres sunt qui testantur in celo, Pater &*
Ver-

Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.

Quid verò de his testimoniis sentiendum est?

Generatim ad ea respondeo, Ea testimonia tantum docere, Patrem, Filium & Spiritum sanctum esse, quod nos non solum agnoscimus, verum etiam constanter asserimus; ita ut ne Christianum quidem eum esse posse, qui id ignoret, aut non credat, pronunciemus. Verum ea testimonia, quod controversum est, nempe, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tres personas in una essentia divina, non demonstrare planum est.

Attamen ex eiusmodi in locis citatis conjunctione istorum trium in operationibus divinis, tres esse personas in una Divina essentia, videtur posse colligi.

Nulla pacto. Nam quod ad primum attinet, etiamsi Pater, Filius, & Spi-

I. ritus sanctus sint conjuncti in baptismo; effici tamen non potest, eos personas esse in una essentia divina. Nam in scripturis minimè novum est, in aliis rebus, non minùs quàm baptismus divinis, Deo conjungi & personas & res, quæ ad essentiã Dei nullo modo pertinent. De personis exemplum habes in lib: Regum: *Et timuit populus omnis Deum vehementer & Samuelem.* Et apud Mosem, ubi iuxta Hebraicam veritatem legitur: *Et timuit populus Iehovam, & credidit in Iehova & in Mose servo ejus.* Deinde de rebus: *Commendo vos Deo & verbo gratiæ ejus.* & alibi: *Confortamini in domino & virtute roboris ejus.*

1. Sam: 12. 18.

Exo: 14. 31.

Act: 20. 32.

Eph: 6: 30.

Verum tamen ipsi statuunt, eum oportere prorsus esse Deum, in cuius nomen baptizamur.

1 Cor: 10. 2. Errant vehementer. Nam legimus in scripturis *Israëlitæ baptizatos fuisse*

39 DEI. CAP: I. *ipse in Mosem, & quosdam discipulos in baptisma Ioannis, licet nec Moses Deus sit, nec baptisma Ioannis persona, nedùm Deus.*

Act: 19. 3.

Verum longè aliud videtur, in nomen alicujus baptizari, aliud verò in aliquem baptizari.

Nequaquam. Etenim ex vi idiotissimi Hebraici, idem sapè in nomen alicujus facere, quod in aliquem facere, significare, notum est: ut ea in re ipsa cernere est. Etenim quod in quibusdam locis legitur, *fuisse baptizatos in nomine Christi*; hoc idem legimus in aliis scriptum simpliciter, *fuisse in Christum baptizatos.*

Act: 2: 38.

Rom: 6. 3.

Gal: 3. 27.

Ad secundum testimonium verò quid respondes?

Id, quod etiam si divinæ operationes attribuantur Deo, & illi Domino, ac Spiritui sancto, hinc tamen effici non potest, hostres unius esse essentiæ: imò hinc contrarium col-

1. Igitur non obscure, eos nempe unus esse non posse essentia, cum aper-
tissimè hic a Deo ille Dominus, &
Spiritus sanctus distinguatur, quem
alium non esse, nisi *Patrem Domini*
IESU, evidentè superius docuimus.
Quia verò hic cum Deo, Domini &
Spiritus sancti fit mentio, idè fit,
quòd Dominus sit ille, per quem De-
us ista omnia operetur: & Spiritus i-
tidem sancti, quòd de ejusmodi re-
bus hic agatur, quæ ad solos creden-
tes pertinent, quas De^o non alia vir-
tute sua, quàm per Spiritum sanctum
operetur & efficiat.

Ad tertium quid respondes?

Primùm, cum notum sit, in Græ-
cis exemplaribus vetustioribus, ac
in Syriaco, deniq; in Latinis versio-
nibus antiquioribus, ea verba non
haberi, quemadmodum præcipui e
nostris adversariis id ostendunt, ex
iis nihil certi effici potest. Deinde, e-
tiam si in Scripturis haberentur, ex
eis

cis tamen concludi non posset, tres
personas esse in una Divinitate. Nam
is locus nulla alia de re agit, quàm de
testimonio ejusmodi, *Iesum nempe*
esse Dei filiū. Hoc autè perhiberi pos-
se etiam ab iis, qui personæ non sunt,
sequentia verba apud Ioannem indi-
cant: *Tres sunt qui testantur supra ter-*
ram, Spiritus, aqua, & sanguis. Quia
vero ait, *Vnum esse*, eos unum testi-
monio, non autem essentiâ dici, in
sequenti versiculo eadem profus
verba addita, indicio sunt.

1 Ioh: 5.
8.

E superiore oratione unam esse in
deitate personam perspicio: jam
igitur cognoscere velim, qui hu-
jus rei noticia ad salutem est
admodum utilis.

Id facilè cognosces, si quàm sit
adversæ partis perniciofa opinio
deprehenderis. Etenim ista opinio
primùm unius Dei fidem facilè con-
vellere & labefactare potest: id què
dum

1; dum unum Deum modò fatetur, modò tres personas, quarum unaquæque Deus sit, prædicat. Secundo, gloriam unius Dei, qui tantum Pater Christi est, obscurat, dum eam ad alium, qui Pater non sit, transfert. Tertio, viam salutis faciliè potest pariter subvertere, dum inter primam & secundam salutis causam discrimen tollit, & quis sit primus nostræ salutis autor, & quemadmodum eandem Deus per Christum & Spiritum sanctum operetur, rectè agnoscere non permittit. Denique alienis a religione Christiana magno est ad eam amplectendam impedimento, dum ea, quæ veritati divinæ & rationi sanæ adversa sunt, tradit: quibus omnibus incommodis vacat ea sententia, quæ unam tantum personam in divinis asserit.

Caput

Caput II.
De Voluntate Dei.

Exposuisti mihi, quæ pertinent ad essentiam Dei: quæ spectant ad ejus voluntatem, expone.

EA quæ ad voluntatem Dei pertinent, quædam sunt ejusmodi, quorum omnes in universum homines participes existunt, & extitère semper: quædam verò ad eos propriè spectant, qui vitam æternam consequuturi sunt.

Quæ verò ea sunt, quorum in universum homines omnes participes semper extitère?

Sunt numero tria: Primum, creatio cæli & terræ, & omnium, quæ iis sunt comprehensa: Deinde, Cura & providentia de singulis hominibus: Postremò, remuneratio eorum, qui ipsum quærunt, hoc est, eidem parent.

1 Tim: 4: 10.
Mat: 10: 30.
Heb: 11: 6.

Cur

2. Cur verò necesse est, ut de Deo credatur, quòd cælum & terram condiderit?

Duæ potissimum causæ ejus rei deprehendi possunt: Vna, quod Deus velit, ut id credamus. Quapropter in scripturis & ipse Deus, & ejus ministri, tam sæpè & perspicuè nos ejus rei admonent: ut inter alia testimonia habes apud Esaiam: *Ego le-*

Esa: 44.
24.

Et apud Mosen: *In principio creavit Deus cælum & terram.* Et Davi-

Psal: 33.
Y 6. 7.
8. 9.

dem: *Verbo Domini cæli facti sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum: colligens tanquam in situlam aquas maris, componens velut in thesaurum abyssos. Metuat igitur leham orbis terræ, hunc reformident omnes habitatores mundi. Nam ipse dixit, & factum est: ipse jussit, & extitit.* Et in Actis: *Domine, tu es, qui fecisti cælum & terram, & maria, &*

Act: 4.
24.

omnia

omnia quæ in eis. Et ibidè: *Annunciamus vobis, ut ab istis vanis convertamini ad Deum viventem, qui fecit cælum & terram, & maria, & omnia quæ in eis.* Et ibidem: *Deus qui mundum & omnia quæ in eo condidit, is dominus cæli & terræ existens, non habitat in templis manufactis.* Altera causa est, cur id credendum sit de Deo, quòd cælum & terram creavit: Quod nisi certò id nobis persuasum esset, nullam causam haberemus credendi, Deum singulorum hominum curam habere: atque ea ratione animum ad ei obediendum nunquam induceremus.

21.
14. 15.
& 17.
24.

Ex hac tua responsione perspicio, nihil esse, cur rogem, quamobrem Deus singulorum hominum curam habeat, & obtemperantes sibi remuneretur: quare expone mihi, quænam sunt, quæ ad voluntatem

Dei

I. *Dei pertinent, quæ ad eos propriè spectant, qui vitam æternam consequentur.*

Sunt ea, quæ Deus per Iesum Christum nobis patefecit.

DE COGNITIONE CHRISTI,

Et primùm de ESSENTIA ipsius.

Caput I.

De Persona Christi.

Quoniam ea per Iesum Christum patefacta esse dixisti, quæ ad voluntatem Dei spectant, & ad eos propriè pertinent, qui vitam illam æternam assecuturi sunt, rogatum te velim, ut mihi ea de

Iesu Christo exponas, quæ me scire oporteat.

BENE.

BENE. Sciendum itaque tibi est, quædam ad essentiam Iesu Christi; quædam ad illius munus referri, quæ te scire oportet.

Quenam ea sunt, quæ ad personam ipsius referuntur?

Id solum, quodd naturâ sit homo verus, quemadmodum ea de re crebrè Scripturæ sacræ testantur: Inter alias, 1. Tim. 2. v. 5. *Vnus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus.* Et 1. Cor. 15. v. 21. *Quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum.* qualem Deus olim per Prophetas promiserat, & qualem etiam esse testatur Fidei Symbolum, quod vulgò Apostolicum vocant, quod nobiscum universi Christiani amplectuntur.

Ergo Dominus Iesus est purus homo.

Nullò pacto. Etenim est conceptus e Spiritu sancto, natus ex Ma-

114

L. ria virgine, eoque ab ipsa conceptione & ortu filius Dei est, ut ea de re Luc. i. v. 35. legimus, ubi Angelus Mariam ita alloquitur: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei.* Ut alias causas non afferam, quas postmodum in IESU Christi persona deprehendes, quæ evidentissimè ostendunt, Dominum IESUM pro puro homine reputari nullo modo posse.

Dixerat paulò superius, Dominum Iesum naturâ esse hominem: an idem habet naturam divinam?

Nequaquam. Nam id non solum rationi sanæ, verum etiam divinis literis repugnat.

Cedò, quæ rationi sanæ repugnet.

Primò ad eum modum, quòd duæ substantiæ proprietatibus adversæ coire

coire in unam personam nequeant, ut sunt mortalem & immortalem esse: principium habere & principio carere: mutabilem & immutabilem existere. Deinde, quòd duæ naturæ personam singulæ constituentes in unam personam convenire itidem nequeant. Nam loco unius duas personas esse oporteret, atq; ita duos Christos existere, quem unum esse, & unam ipsius personam, omnes citra omnem cõtroversiam agnoscunt.

Cum verò illi ostendunt, Christum sic naturâ divinâ & humanâ constare, quemadmodum homo ex anima & corpore constet, quid illis respondendum?

Permagnum hîc esse discrimen. Illi enim ajunt, duas naturas in Christo ita unitas esse, ut Christus sit Deus & homo: anima vero & corpus ad eum modum in homine conjun-

I. Etia sunt, ut nec anima, nec corpus, ipse homo sit. Nec enim anima, nec corpus, sigillatim personam constituunt. At ut natura divina per se constituit personam, ita humana per se constituat necesse est.

Doce etiam, quid repugnet Scriptura, Christum habere naturam divinam.

Primum ea ratione, quod Scriptura nobis unum tantum naturam Deum proponat, quem superius demonstravimus esse Christi Patrem. secundò, eadem scriptura testatur Iesum Christum naturam esse hominem, ut superius ostensum est: quo ipso illi naturam adimit divinam. Tertiò, quod quidquid divinum Christus habeat, Scriptura eum Patris dono habere aperte doceat. Deniq; cum eadem Scriptura apertissime ostendat, IESUM Christum omnia sua facta divina, non sibi, nec alicui naturam divinam suam; sed Patri suo vendi-

Matth.
28. 18.
Phil. 2. 9
1. Cor.
15. 27.
Ioh. 5.
19. & 10.
25.

di-

I. dicare solitum fuisse, planum facit eam divinam in Christo naturam prorsus otiosam, ac sine omni causa futuram fuisse.

Atqui illi e Scripturis illam divinam in Christo naturam asserere conantur.

Conantur quidem variis modis, idq; dum student aut e Scripturis quibusdam evincere, quæ in iis non habentur, aut dum ex iis, quæ in Scripturis habentur, perperam ratiocinantur, ac malè rem suam conficiunt. *Quæ vero sunt illa, quæ illi de Christo e Scripturis evincere laborant, quæ illic non habentur?*

Est illius, ut loquuntur, præternitas, quam duplici Scripturarum genere approbare nituntur. Primum ejusmodi est, in quo præternitatem hanc expressam putant. Secundum, in quo licet expressa non sit, eam tamen colligi arbitrantur.

C 2

Quæ-

I. *Quanam sunt testimonia Scripturae, quae videntur ipsis eam praeternitatem exprimere?*

Ioh. 1. 1. Sunt ea, in quibus Scriptura testatur de Christo, ipsum fuisse in principio, fuisse in caelo, fuisse ante Abrahamum.

Ioh. 6.

62.

Ioh. 8.

58.

Quid verò ad primum respondes?

In lococitato nihil habetur de ista praeternitate, cum hic principii mentio fiat, quod praeternitati opponitur. Principii verò vox in Scripturis ferè semper ad subjectam refertur materiam, ut videre est Dan. 8. v. 1. Ioh. 15. v. 27. & 16. v. 4. Act. 11. v. 15. Cum igitur hic subjecta sit materia Evangelium, cuius descriptionem suscepit Ioannes, sine dubio per vocem hanc principii, principium Evangelii Ioannes intellexit.

Ad

Ad secundum autem quid respondes?

Neq; hinc ullam praeternitatis mentionem factam expressè. Nam hoc in loco filium hominis, id est, hominem, in caelis fuisse testatur Scriptura, quem citra ullam cõtroversiam praeternum non existisse, certum est.

At verò quid ad tertium?

In hoc loco non solum non exprimitur praeternitas Christi, cum aliud sit ante Abrahamum fuisse, aliud praeternum; verum ne hoc quidem expressum est, ipsum ante Mariam virginem fuisse. Etenim ea verba aliter legi posse, (nimirum hanc ratione: *Amen amen dico vobis, priusquam Abraham fiat, ego sum.*) apparet ex iis locis apud eundem Evangelistam, ubi similis & eadem locutio Graeca habetur, cap. 13. v. 19. *A modò dico vobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis.* Et cap. 14

I. v. 29. *Et nunc dixi vobis prius quam fiat, ut cum factum fuerit, credatis.*

Qua verò ejus sententia foret lectionis?

Admodum egregia. Etenim admonet Christus ludæos, qui eum in sermone capere volebant, ut dum tēpus haberent, crederent ipsum esse mundi lucem, antequam divina gratia, quam Christus iis offerebat, ab iis tolleretur, & ad gentes transferretur. Quòd verò ea verba, *Ego sum*, sint ad eum modum supplenda, ac si ipse subjecisset iis, *Ego sum lux mundi*, superius e principio ejus orationis v. 12. & hinc, quod Christus bis seipsum iisdem verbis, *Ego sum*, lucē mundi vocaverit, v. 24. & 28. Ea verò verba, *prius quam Abraham fiat*, id significare quod diximus, e notatione nominis *Abraham*, deprehendi potest. Constat inter omnes Abrahamum notare Patrem multarum gentium. Cùm verò Abram non

I. non sit factus prius Abraham, quam Dei gratia in Christo manifestata in multas gentes redundaret, quippe quòd Abraham? unius tantum gentis antea pater fuerit, apparet sententiam horum verborum, quam attulimus, esse ipsissimam.

Qua verò sunt testimonia Scripturae, in quibus putat, non exprimi quidem præternitatem Christi, ex iis tamen eã effici posse?

Ea, quæ videntur Dn. IESU quasdam res attribuere, ab æterno, quasdam verò tēpore certo & definito.

Quanam sunt testimonia, quæ domino IESU ab æterno res quasdam tribuere videntur?

Sunt ea, ex quibus conantur extruere Christum ab æterno ex essentia Patris genitum.

Ex quibus verò locis extruere conantur, Christum ab æterno ex essentia Patris genitum?

Ex his potissimum. Mich. 5. v. 2. Et

I. tu Bethlehem Ephrata, minima es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur Dux, qui pascet populum meum Israel, & egressiones ejus ab initio, & a diebus seculi. Et Psal. 2. v. 7. Tu es filius meus, ego hodie genui te. Et Psal. 110. v. 10. ubi secundum vulgatam legitur: Ex utero ante luciferum genui te. Et Proverb. 8. v. 23. ubi Sapientia ait de se, Ab æterno genita sum.

Quæ verò ad hæc testimonia respondendum est?

Antequàm ad singula testimonia respondeam, sciendum est, eam essentia Patris generationem esse impossibilem. Nam si Christus, ex essentia patris genitus fuisset, aut partem essentia sumpsisset, aut totam. Essentia partem sumere non potuit, eò quòd sit impartibilis divina essentia. Neq; totam, cum sit una numero, ac proinde incommunicabilis.

Quæ tamen ad primum Scripturæ testimonium respondendum est?

Id testimoniū de generatione ex

essentia patris nihil prorsus habet: generationem verò prææternam nulla probat ratione. Hic enim mētio fit initii & dierum, quæ in æternitate locum non habent, & verba hæc, quæ in vulgata leguntur, *a diebus æternitatis*, in Hebræo extant, *a diebus seculi*. Dies verò seculi idem quod dies antiqui norant, ut Esa. 63. v. 9. & 11. Mal. 3. v. 4. Sententia verò loci hujus est, Christum originē nativitatis suæ ab ipso principio & annis antiquis ducturū, id est, ab eo tempore, quo DEUS in populo suo regem stabilivit, quod reipsa in Davide factum est, qui & Bethlehemita fuit, & autor stirpis & familiæ Christi.

Ad secundum verò quid?

Neq; in eo de generatione ex essentia Patris, nec de generatione prææterna prorsus quicquā haberi. Etenim vox *hodie*, cum certum tēpus designet, prææternitatem denotare

I. tare non potest. Quòd verò DEUS eum genuerit, non evincit eum ex essentia ejus genitum. Id quod patet ex eo, quòd hæc eadem verba *ego hodie genui te*, primo sensu de Davide dicantur, quem constat neq; ab æterno, nec ex essentia Dei genitum: deinde, quòd Paulus Apostolus eadem verba ad approbandam resurrectionem Christi afferat, & autor ad Hebræos ad glorificationem Domini IESU demonstrandam citer: deniq; ex ea re, quòd constet Deum aliter quàm ex essentia generare, dum e Deo genitos credentes scriptura pronunciat, ut videre est Ioh: 1. v. 13. & 1. Ioh: 3. v. 9. & Iac. 1. v. 18.

Quid verò ad tertium?

Sciendum est in vulgata & Græca versione, eum locum malè esse reditum, in Hebræo enim aliter legitur, nempe: *ab utero ante auroram tibi res natiuitatis tuæ*. In quibus verbis vaticinatur David, de multitudine populi Christiani, instar roris

A. 13.
33.
Heb: 1. 5
& 5. 5.

matutini multiplicandi. I.

Ad quartum verò quid?

Vt rem meliùs accipias, scito eos ex hoc loco, ad eum modum argumentari: Sapiencia Dei ab æterno est genita: Christus est Dei sapiencia: Ergò est ab æterno genitus. Id Argumentum firmum non esse hinc patet, primùm, quòd Salomon agat de sapiencia simpliciter & absolutè cõsiderata sine additione vocis *Dei*: Paulus verò non simpliciter & absolutè; sed cum additione, nempe Dei. Deinde, Salomon agit de sapiencia, quæ neq; est persona, nec esse potest, ut e variis effectis quæ huic sapiencia attribuit apparet, & hoc 8, & 7, & 9. cap. ex quibus sunt ea: *Per me Reges regnant, & Principes iusta decernunt.* & initio cap: 9. introducit Sapienciam omnes ad se invitantem, & mittentem virgines suas: Paulus verò agit de sapiencia, quæ persona est. Tertio, verba hæc, qua

I.

1. Cor. 1
24.

I. quæ sunt reddita *ab æterno*, in Hebræo extant *a seculo*. Aliud verò esse ab æterno, aliud a seculo, indicant loci Esaiæ 64. v. 4. Jeremiæ. 2. v. 20. Lucæ. 1. v. 70. & alii permulti similes. *Quenam sunt ea loca Scripturæ, quæ videntur Christo quadam tempore certo & definito attribuire?*

Ea sunt duplicia: quorum alia nomina, alia facta respiciunt, quæ Christo a Scriptura attribui opinantur.

Quenam sunt quæ Christi nomina respiciunt?

Jerem. 23. 6. Zach. 2. 8. 1. Joh. 5. 20. Ind. 7. 4. Tit. 2. 13. Apoc. 1. 8. & 4. 8. Act. 20. 28. 1. Joh. 3. 16.

Ea, ubi illi arbitrantur Iesum a Scriptura vocari, Iehovam: Dominum exercituum: Deum verum: solum herum: Deum magnum: Dominum Deum omnipotentem: qui fuit, qui est, & qui venturus est: Deum, qui acquisivit proprio sanguine ecclesiam: Deum, qui animam posuit pro nobis.

Quid verò tu ad ea ordine respondes, ac ante omnia ad primū?

Primū, quòd ex eo confici non possit necessariò nomen Iehova Christo attribui. Eanim verba: & hoc est nomen eius, quo vocabunt eū, Iehova iustitia nostra, referri possunt ad Israël, de quo paulò superius eodem versu loquitur: *In diebus eius servabitur Iuda, & Israël habitabit securè, & hoc est nomen eius &c.* ut e loco simili perspicere potest, apud eundem Prophetam, ubi ait: *In diebus illis & in illo tempore faciam, ut existat Davidi surculus iustitiæ, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis servabitur Iuda, & Ierusalem habitabit securè, & hoc (supple nomen) quo vocabunt eum, Iehova iustitia nostra.* Etenim in Hebræo expressè legitur *vocabūt eam*, quam vocem posteriorem ad Ierusalem referri, prorsus est necesse, & hoc quidem loco Israeli, qui in priore loco positus est, respondet. Videtur igitur prorsus verisimili-

riformis, quòd in priore etiam loco, hæc verba, *vocabunt eum*, ad Israëlem referuntur. Ac licet concedamus, nomen Iehovæ ad Christum posse referri, ex altero tamen testimonio apparet asseri non posse, Iehovam simpliciter Christum vocari: neq; ex eo nomine sequi, Christum reipsâ esse Iehovam. Sive igitur de Christo, sive de Israële postrema verba in testimonio Ieremiæ accipiantur, sententia ipsorum est, tum Iehovam unum Deum nostrum, nos justificaturum. Etenim illo tempore, cum Christus appariturus esset, Deus id in Israële facturus erat.

Ad secundum verò quid respondes?

Locum Zachariæ ad eum modum citant: *Hoc dicit Dominus exercituum: Post gloriam misit me ad gentes, quæ vos spoliârunt. Qui enim vos tæget, tanget pupillam oculi mei, &c.* quæ ad Christum torquent, quòd hic

hic ut arbitrantur, dicatur Dominum exercituum missum esse a Domino exercituum. Verùm ea hic non habentur. Quod hinc perspicuum est, quod ea verba, *Post gloriam misit me &c.* sunt ab alio prolata, nempe ab angelo, qui cum Zacharia & alio angelo colloquebatur, ut idem eodem capite paulò ante planum est, a versu quarto initio factò, ubi is angelus loquens introducit. Quod idem ea ex revideri est, quòd ea quæ citant verba, *Hoc dicit Dominus exercituum*, in Hebræo legantur sic dicit Dominus exercituum, item illa, *tangit pupillam oculi mei*, leguntur *pupillam oculi eius*, quæ non ad Dominum exercituum, sed ad legatum referri necesse est.

Quid respondes ad tertium?

In hoc testimonio, Scimus filium Dei venisse, & dedisse nobis sensum, ut agnoscamus illum verum Deum,

I. *& sumus in illo vero, in filio ejus Iesu Christo. Hic est verus Deus & vita aeterna.* hæc verba, *Hic est verus Deus* nego referri ad Dei filium: non quòd negem Christum esse verum Deum, sed quòd is locus ea de Christo accipi non admittat. Etenim hîc agitur, non solùm de vero Deo; sed de illo uno vero Deo, ut articulus in Græco additus indicat. Christus verò etsi DEUS verus sit, non est tamen ille ex se unus DEUS, qui per se & perfectissima ratione DEUS est, cum is DEUS tantùm sit Pater. Nec verò quicquam juvat adversarios, qui propterea hæc ad Christum referri volunt, quòd verba *Hic est verus Deus*, &c. Christi mentio proximè antecesserit. Etenim pronomina relativa, ut *hic* & similia, non semper ad proximè antecedentia, verùm sæpè numero ad id, de quo potissimùm sermo est, referuntur, ut patet ex his locis Act: 7. v 19, 20. *Donec*

nec exortus esset Rex, qui non noverat Iosephum. Is circumveniens gentem nostram &c. & Act. 10. v. 6. Is habet diversorium apud Simonem Coriariam, qui domum habet supra mare: Is dicet tibi, quid te agere oporteat. & 2. Ioh. v. 7. Multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum in carne venientem. Is est seductor, & ille Antichristus. E quibus locis apparet, pronomen relativum *hic*, non ad proximè præcedentes personas, sed ad remotiores referri.

*Ad quartum testimonium
quid respondes?*

Quartum testimonium sic habet: *Solum herum & Dominum Iesum Christum negantes*, e quo testimonio, cum in Græco articulus unus duntaxat præfixus sit, id evincere conantur, pro more Græci sermonis, ad unam personam, ac proinde ad Christum ea verba debere referri. Verùm

- I. rùm tenendum est, eam apud Græcos regulam non esse perpetuam; ubi verò locus illi non sit, id e rei circumstantia deprehendi. Non esse verò eam regulam perpetuam, testimonia ipsius novi Fœderis demonstrant, ut illud ubi scriptum est,

Matth.
21.12.

Ejecit omnes vendentes & ementes, ubi in Græco est unus tantùm articulus, præfixus iis vocibus *ementes & vendentes*, quibus similia habes Mar.11.v.15. Luc.19.v.45. Ac præterea locus Ephes. 5. v. 5. aperte indicat eam regulam non esse perpetuam.

Ad quintum quid respondes?

Quintum testimonium est, *Expectantes illam beatam spem, & apparitionem gloriæ magni Dei, & servatoris nostri Iesu Christi.* Quo in loco epitheton *Magni Dei*, ad Christum referri duabus rationibus convincere conantur: prior est, superius de articulo uno præfixa regula: posterior, quòd adventum non expecte-

I. *pectemus Patris, sed Filii.* Verùm ad primum argumentum, responsum habes in responsione ad quartum testimonium. Ad alterum respondeo, Paulum non dicere expectantes adventum magni Dei; verùm dicere, *expectantes apparitionem gloriæ magni Dei.* Posse verò dici, gloriam Dei Patris illustratum iri, cum Christus ad iudicium venerit, verba Christi ostendunt, cum ait *quòd venturus sit in gloria*, id est, cum gloria Dei Patris sui. Præterea, quòd est incòveniens si dicatur Deus Pater venturus (pro ut illi e vulgata citant) cum filius ad mundum iudicandum venerit? An Christus Dei Patris personam, in iudicio mundi, tanquàm ejus, à quo munus iudicandi accepit, non sustinebit?

Matth.
16. 27.
Mar. 8.
38.

Quid ad sextum respondes?

Sextum testimonium est, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus*

I. *us omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* Eum verò locum propterea ad Christum referunt, quòd arbitrentur neminem venturum, nisi Christum. Is enim venturus est ad iudicandum vivos & mortuos. Verùm tenendum est, eam vocem quam illi reddidère *venturus est*, reddi æquè posse *futurus est*, ut Ioh: 16. v. 13. ubi Dominus ait de Spiritu quem Apostolis promittebat, quod illis esset futura annuntiaturus, & Act: 18. v. 21. ubi legimus diem festum futurum: in quibus locis duobus, vox Græca est *ἐρχόμενος*. Deinde, quis est qui nesciat, cum priùs dictum sit, *qui erat, & qui est*, & posterius hoc quod additum est, per futurum esse reddi debere, ut ubiq; de existentia ea oratio accipiatur: & non in prioribus duobus membris de existentia, in postremo de adventu. Nec est quisquã, qui nō animadvertat hinc describi æternitatem

tem Dei, quæ tempus, præteritum, præsens, & futurum comprehendit. Sed quod crassum errorem hunc detegit est, quod Apoc: 1. cap: v. 4. & 5. legimus: *Gratia vobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui futurus est, & a septem Spiritibus, qui sunt ante faciem throni eius, & a Iesu Christo, qui est testis fidelis.* Equo testimonio apparet, Iesum Christum ab eo, qui est, qui erat, & qui futurus est vel ut illi credunt venturus, esse longè alium.

Quid ad septimum respondes?

Septimum est, quod ita legimus: *Attendite vobis ipsis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quã acquisivit per proprium sanguinem.* Respondeo, nomen Dei, hoc loco non referri ad Christum necessariò, sed ad ipsum Deum Patrem referri posse, cujus Apostolus, cum sanguinem,

L nem quem Christus fudit, sanguinem vocat, eo genere loquendi, & eam ob causam, quo genere loquendi, & quam ob causam Propheta ait, eum qui tangat populum Dei, tangere pupillam oculi DE I ipsius. Etenim summa quæ est inter Deum Patrem & Christum conjunctio, etsi essentiâ sint profus diversi, in causâ est cur Christi sanguis, sanguis ipsius Dei Patris dicatur: præsertim si quis expendat, quatenus is est pro nobis fusus. Etenim Christus est agn^o Dei, qui tollit peccata mundi. Vnde sanguis in eum finem fusus, ipsius Dei sanguis jure vocari potest. Nec verò prætereundum est silentio, quod in editione Syriaca loco Dei, legatur *Christi*.

Ad octavum verò?

Octavum ita habet: *In eo cognovimus charitatem Dei, quod is animam suam posuit pro nobis*. Primum igitur sic habeto, neq; in Græca editione

tione ulla (excepta Complutensi) nec in editione Syriaca, vocem *Deus*, haberi. Verùm, etiamsi hæc vox haberetur in omnibus exemplaribus, num idcirco ea vox *ille*, ad Deum erit referenda? Non certè: non solum ob eam causam, quam paulò superiùs attulimus in responsione ad testimonium tertium, quod verba ejusmodi, non semper ad propinquiores personas referantur; verùm etiam quod *ἐκείν* & vocem Græcam Ioannes in hac epistola sæpè ad eum refert, qui longè antea nominatus fuerat, ut e tertio, quinto, & septimo versu ejusdem capituli in Græco apparet, ubi inquit: & *qui habet hanc spem in eo, sanctificat se ipsum, sicut & ipse* (Christus nimirum) *sanctus est*; & *Nostis, quia ipse* (Christus nempe) *apparuit, ut peccata nostra tolleret*; & *Qui facit justitiam justus est, quem admodum ipse* (Christus) *justus est*.

Satis

L. *Satisfecisti mihi, quoad nomina Jesu Christi: exponi mihi velim testimonia, quæ facta & operationes respiciant, quas Adversarii Christo a Scriptura attribui opinantur.*

Ea sunt in quibus illi existimant a Scriptura eidem attribui, quod cælum & terram creavit: quod res omnes creatas conservet: quod eduxerit populum Israël ex Ægypto: quod cum eo existens in deserto, cum deduxerit, eiq; benefecerit: quod ab Esaia gloria ipsius visa fuerit: quod incarnatus fuerit.

Expone igitur mihi, quibus testimoniis approbare contendunt, Christum cælum & terram creasse?

Ioh. 1.3. *Iis, ubi scriptum extat, quod per eum omnia facta sint, & sine eo factū sit nihil, quod factum sit. Et iterum: Mundus per ipsum factus est. & rur-*
sus,

sus, Quod in eo omnia sint condita, & ea quæ in cælis, & ea quæ in terris, & visibilia, & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, & in ipsum creata sunt. & Quod Deus per eum secula fecerit. Deniq; & ex eo: Tu in principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

1.
Col: 1.
16.

Heb. 1.
2.

Heb. 1.
10, 11, 12.

Qui verò ad primum testimonium respondes?

Primum, non habetur in primo testimonio creata sunt, verum facta sunt. Deinde ait Ioannes, facta esse per eum: qui modus loquendi non cum, qui prima causa sit alicujus rei verum causam secundam, aut mediam exprimit. Deniq; vox omnia, non pro omnibus prorsus rebus hic

D

su-

L. sumitur, sed ad subjectam materiam restringitur omnino: quod frequentissimum est in literis Divinis, præsertim novi Testamenti, cujus rei exemplum singulare extat 2. Cor. 5. v. 17. in quo habetur sermo de re, huic de qua Ioannes tractat admodum simili, ubi dicitur Omnia nova facta esse, cum certum sit multa extare, quæ nova facta non sint. Cum verò subjecta apud Ioannem materia sit Evangelium, apparet vocem *omnia*, de iis omnibus, quæ quomodo ad Evangelium pertinent, accipi debere.

Cur verò addidit Ioannes, quòd sine ipso factum est nihil, quod factum est?

Addidit hæc Ioannes, ut eò melius illustraret illa superiora, *Omnia per ipsum facta sunt*, quæ eam vim habere videntur, per solum verbum vel filium Dei omnia illa facta esse, licet ejus generis quædam, & qui-

I. quidem magni momenti, non per ipsum; verum per Apostolos facta fuerint: ut est vocatio gentium, & legalium ceremoniarum abolitio. Licet enim hæc originem, ab ipsis sermonibus & operibus Domini lesu traxerint, ad effectum tamen non sunt perducta, per ipsum Christum, sed per ipsius Apostolos, non tamen sine ipso. Apostoli enim omnia, nomine & autoritate ipsius administrarunt, ut etiam ipse Dominus ait: *Sine me nihil facere potestis.*

Ioh. 15. 5

Qui verò respondes ad secundum?

Primum, quòd hic non scribat Ioannes, *mundum esse creatum*, sed *factum*. Deinde, eodem loquendi modo utitur, qui mediam causam designet, ait enim Mundum per eum factum. Deniq; hæc vox *mundus*, quemadmodum & alia, quæ prorsus idem in scripturis valent, non solum cælum & terram denotant; verum

I. præter alias significationes, vel genus humanum designat, ut locus præfens ostendit, ubi ait: *In mundo erat, & mundus eum nõ agnovit. &* Ioh. 1. 10. *Mundus eum sequutus est.* Ioh. 12. 19. aut etiam futuram immortalitatem, ut apparet Heb. 1. v. 6. ubi ait: *& cum iterum introducit primogenitum in mundum, ait: & adorent eum omnes angeli Dei.* quod de futuro mûdo accipi apparet e cap: 2. ejusdem epistolæ, ubi ait: *Etenim non angelis subjecit mundum futurum de quo loquimur.* At nusquam de eo loquutus fuerat, nisi versu 6. cap: 1. Præterea habes locum capite 10. v. 5. ubi de Christo loquens ait: *Propterea ingrediens in mundum ait: Hostiam & oblationem noluisti; verum corpus apisti mihi,* ubi cum palàm sit eum loqui de mundo, in quem ingressus IESUS, sacerdos noster factus est, (ut circumstantiæ omnes demonstrant) apparet non de præfenti; sed de

I. de futuro mundo agi, quandoquidem cap: 8. v. 4. de Christo dixerat: *Si in terris esset, ne sacerdos quidem esset.*

Quid verò per hæc, Mundus per eum factus est, intelligis.

Duplex eorum sensus dari potest. Prior, quòd genus humanum per Christum reformatum, & quasi denuò factum sit: eò quòd ille generi humano, quod perierat, & æternæ morti subiectum erat, vitam attulit; eamq; sempiternam. (quod etiam mundo Ioannes exprobrat, qui per Christum ab interitu vindicatus, eum non agnoverit, sed spreverit & rejecerit.) Is enim mos Hebraici sermonis, quòd in ejusmodi loquendi modis, verba *facere, creare*, idem valeant, quod *denuò facere: & denuò creare*: idq; propterea, quòd verbis quæ composita vocât, ea lingua careat. Posterior verò sensus est, quòd illa immortalitas quam exspectamus

I. mus per Christum; quantum ad nos, facta sit: quemadmodum eadem futurum seculum habitatio-
ne nostri vocatur, licet jam Christo & angelis sit præsens.

Quid ad tertium?

Præter id, quod & hoc testimoni-
um loquatur de Christo, tanquàm
media & secunda causa: verbum
creata sunt, non solum de veteri;
verum etiam de nova creatione in
Scriptura usurpari constat, cujus rei
exempla habes Ephes. 2. v. 10. *Ipsius
factura sumus, creati in Christo Iesu, in
operibus bonis.* Et paulò inferiùs, v.
15. *Ut duos condat in semetipso, in u-
num novum hominem.* & Iacob. 1. v.
18. *Voluntariè genuit nos verbo ve-
ritatis, ut simus initium aliquod ejus
creature.* præterea ea verba, *omnia
in cælis & in terra*, non usurpari pro
omnibus profus, apparet non so-
lum ex verbis paulò inferiùs subje-
ctis, v. 20. ubi Apostolus ait, quod
per

79 per eum reconciliata sint omnia, in
cælis & in terra; verum etiam exiis
ipsis verbis in quibus Apostolus nō
ait, cælum & terram creata esse; ve-
rum ea omnia quæ in cælis & in
terra sunt.

*Qui verò istud testimonium
intelligis?*

Ad eum modum, quod per Chri-
stum omnia, quæ sunt in cælis & in-
terra, postquam eum Deus a mortu-
is excitavit, reformata sint, & in ali-
um statum & conditionem transla-
ta: id verò, cum Deus & angelis &
hominibus Christum caput dederit,
qui antea tantum Deum solum
pro Domino agnoverunt.

*Qui respondes ad quartum
testimonium?*

Eo pacto, quod hîc palàm scriptum
sit, non Christum fecisse; sed *Deum
per Christum fecisse secula.* Vocem
vero *secula*, non solum præsentia &

I. præterita; verùm etiam futura significare posse, in confesso est. Hic verò defuturis agi id demonstrat, quòd idem autor affirmet, per eum, quem hæredem uniuersorum constituerit Deus, etiam secula esse condita. Nam Iesus Nazarenus, non priùs constitutus hæres uniuersorū fuit, quàm eum Deus ex mortuis excitauit. Quod hinc patet, quòd tum demum omnis potestas in cœlo & in terra, eidem data a Deo patrefuerit, cujus potestatis donatione, & non alia re, ista uniuersorum hæreditas continetur.

Ad quintum quid respondes?

Ad id testimonium id respondeo, quod non de Christo, verùm de Deo accipiendum sit. Quia verò idem scriptor, illud ad filium Dei referat, expendendum est, sermonem in testimonio non de una re, sed de duabus potissimùm haberi expressè: Vna est cœli & terræ creatio, altera
rerum

rerum creaturarum abolitio. Quòd verò is autor priorem ad Christum non referat, hinc perspicuum est: quòd in eo capite præstantiam Christi demonstrare sibi proposuerit, non eam quam a seipso habeat; verùm eam quam hæreditauit, & quàm præstantior angelis effectus sit, ut e versu 4. cuius planum est. Cuius generis præstantia, creatio cœli & terræ cum non sit, nec esse possit, apparet manifestè, non in eum finem testimonium ab eo scriptore allatum, ut Christum creasse cœlum & terram probaret. Cùm igitur prior ad Christum referri nequeat, apparet posteriorem tantùm ad eum referendā esse: id verò propterea quòd Deus cœlum & terram per eum aboliturus sit, tum cum iudicium extremum per ipsum est executurus. Quo quidem, tantoperè præstantia Christi præ angelis conspicua futura est, ut ipsi angeli sint ei ea ipsa in

I. re ministraturi. Quæ posterior oratio, cum sine verbis superioribus, in quibus fit cœli terræq; mentio, intelligi non potuerit, cum sit cum eis per vocem *ipsi* conjuncta & eadem illa verba priora idem autor commemorare necesse habuit. Nā si alii scriptores sacri ad eum modum citant testimonia scripturæ nulla adacti necessitate, multo magis huic necessitate compulso id faciendum fuit.

*Vbi verò Scriptores sacri
id fecerunt?*

Inter alia multa testimonia, habes Matth. 12. v. 18. 19. 20. 21, ubi nimis apertum est versiculum 19. tantum ad propositum Evangelistæ Matthæi pertinere, cum id voluerit probare, cur Christus ne palam fieret interdiceret. Deinde, Act. 2. v. 17. 18. 19. 20. 21. ubi etiam tantum versus 17. & 18. ad propositum Petri Apostoli facit: quod quidem est, ut Spiritum san-

I. sanctum esse effusum, supra discipulos doceat, & ibidem v. 25. 26. 27. 28. ubi palam est, versus tantum 27. ad propositum facere: quandoquidem id approbet Apostolus, Christum a morte detineri fuisse impossibile. Deniq; in hoc ipso capite v. 9. ubi verba hæc, *dilexisti justitiam, & odio habuisti iniquitatem*, apparet nihil pertinere ad rem, quam probat Apostolus, quæ est, Christum præstantiorem factum Angelis.

Quo verò testimonio docere volunt, Christum conservare omnes res creatas?

Ex eo, ubi scriptum extat, *Christum portare omnia verbo virtutis sue*. Hebr. 1. v. 3.

Quid verò ad id respondes?

Id, hic verbum *omnia* non minus ut in pluribus locis aliis, non omnia in universum sine ulla exceptione designare; verum ad ea tantum, quæ ad Christi regnum pertinent, D 6 necant,

1. neant, referri: de quibus verè dici potest, Dominū Iesum omnia verbo virtutis suæ portare, id est cōservare. Quod vero vox omnia hoc loco ad ea duntaxat referatur, ex ipsa materia subjecta satis apparet. Præterea verbum, quo hīc utitur scriptor *portare*, magis gubernandi vel administrandi rationem, quàm conservandi significat, quemadmodum illa quæ annexa sunt *verbo virtutis sue* innuere videntur.

Quo verò testimonio, eum eduxisse populum Israëliticum ex Ægypto docent?

Ex epistola Iudæ v. 5. *Iesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos qui non crediderunt perdidit.*

Tu verò quid respondes?

Hanc vocem *Iesus* in nullo Græco exemplari prorsus haberi, verū loco illius passim legi vocem *Dominus*. Quare id testimonium nullo modo

modo probat id, quod sibi adversarii proposuerunt.

Id verò, quòd cum Israëlitis in deserto fuerit, eū duxerit, ei benefecerit, unde probant?

Ex hoc Pauli testimonio: *Et omnes eundem potum spiritualem biberunt. Biberunt autem ex spirituali eos consequente petra: petra autem erat Christus.* & ex eo quod inferiùs paulò Apostolus ait, v. 9. *Neq; tentemus Christum, quemadmodum alii tentaverunt, & a serpentibus perierunt.*

Qui verò ad ea respondendum est?

Quod ad primum attinet, nullo modo Apostolus ait, Christum in deserto fuisse cum populo Israëlis, & ei benefecisse. Licet enim scribat, illam petram e qua bibit populus Israël, fuisse Christum, nulla ratione tamen asserit, Christum illic reverà fuisse: id verò propterea, quòd ea verba Pauli figuratè possint

I. accipi. Quòd verò eam petram vocet *Spiritualem*, adversam partem nihil juvat, cum ea petra potuerit appellari *Spiritualis*, licet fuerit materialis, propter eandem causam, propter quam & ille cibus *Spiritu- alis* appellatus fuit, quòd in se quid- dam mysticum contineret: quem- admodum etiam in Apocalypsi Io- annes ait, Urbem illam magnam, in qua Dominus noster crucifixus est, vocari spiritualiter Sodomam, & Ægyptum. Quod verò ait, quòd illa petra eos sit secuta, accipi debet de aqua, quæ e petra fluxit, & popu- lum sequuta fuit per desertum, quod antea fluente aqua, aut certè ad bi- bendum idonea caruit, qua de re il- lud extat apud Esaiam, ubi Domi- nus ait: *Glorificabit me agri bestia, Dracones, & struthiocameli: etenim dedi eis aquas in deserto, fluvios in locis inuis, ad potandum electum po- pulum meum.* Quod verò ad secun- dum

Apo: II.

3.

Esa: 43.

20.

dum testimonium spectat, *ne tente- mus Christum, sicut quidam tenta- verunt*, ex iis etiam verbis doceri non potest Apostolum affirmare, Christum in deserto tentatum re- verà fuisse. Ut e simili oratione si quis ita diceret deprehendi potest: Ne sitis refractarii Magistratui, quæ- admodum quidam nostrorum ma- jorum fuerunt: non illicò conclu- deres eundem numero Magistratū utrobique designari.

Quod si reperiuntur in scripturis ejusmodi loquendi modi, in quibus similis oratio ad eum cujus nomen paulò ante expressum est, sine ulla illius ejusdem repetitione referatur, tum hoc ibi fit, ubi nullus alius præter eum cujus expressum est no- men, subintelligi possit: ut exem- plum ejus rei habes, in illo testimo- nio, *Non tentabis Dominum Deum tuum, quemadmodum tentasti in lo- co tentationis.* Verùm in ea oratio-

Dev: 6.

16.

1. ne Apostoli de qua agimus, potest subintelligi alius præter Christum, ut Moses, Aaron, &c. de quo vide Num: 21. v. 5.

Et quo verò testimonio docere volunt, gloriam Christi Esaiæ visam?

Ex eo Ioannis 12. v. 41. Hoc dixit Esaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo.

Quod verò responsum ad eam rem affers?

Primùm, ea verba ad Christum non necessariò referri hinc apparet, quòd de Deo Patre accipi possint. Etenim verba paulò superiora, de eodem dicuntur, *excæcavit, induravit, sanavit.* Deinde, gloria quam Esaias vidit, poterat esse imò erat non præsens, sed futura. Etenim proprium est vatibus, futura videre, unde etiam videntes appellati fuère. Denique, etiamsi de gloria

2. Sam: 9. 9.

gloria ea quæ tum præsens erat Esaiæ visa hæc verba accipias, longè tamen aliud est, gloriam alicujus videre, & aliud ipsummet videre. Et in gloria illius unius DEI, vidit etiam Esaias gloriam Christi Domini. Ait enim ibidem vates, *Plena est terra gloria Dei.* Tum autem hoc reipsà factum est, cum IESUS Christus illi populo primùm apparuit, & post toti mundo annúciatus est.

Et quibus verò testimoniis Scripturæ demonstrare conatur, Christum (ut loquuntur,) incarnatum esse?

Ex iis, ubi secundùm eorum versionem legitur: *Verbum caro factum est. & Qui (Christus) cum esset in forma Dei non arbitratus est rapinam esse se æqualem Deo, verùm se ipsum exinavit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. & Deus manifestatus est in carne.*

Esai: 6.
2.

Ioh: 1.
14.
Phil: 2.
6, 7.

1. Tim: 3.
16.

I. &, Nec enim angelos apprehendit, sed
 Heb. 2. semen Abrahæ apprehendit. &, Om-
 nis spiritus qui confitetur Iesum Chri-
 16. stum in carne venisse, ex Deo est. &,
 1. Joh: 4. Ingressus in mundum (Christus) di-
 2. 3. cit: Hostiam & oblationem noluisti,
 Heb. 10. corpus autem aptasti mihi.

Quomodo ad primum respondes?

Ea ratione, quòd in eo testimo-
 nio non habeatur Deum, (ut loquū-
 tur) in carnatum esse, aut quòd na-
 tura divina assumeret humanam.
 Aliud enim est, *verbum caro factum*
est, aliud, Deus incarnatus est (ut lo-
 quuntur) vel natura divina assumeret
 humanam. Præterea, hæc *verbaver-*
bum caro factum est vel potius *ser-*
mo caro factus est, possunt & debēt
 ita reddi, *sermo caro fuit*. Possē red-
 di e testimoniis, in quibus vox ἐ-
 γένετο (quæ hîc per *factum est* trans-
 lata est) verbo *fuit* reddita inveni-
 tur, apparet: ut in eodem capite v.
 6. & Lucæ 24. v. 19. *Fuit homo mis-*
sus

sus a Deo &c. &, *qui fuit vir pro-*
pheta, &c. Debere verò reddi per
 verbum *fuit*, ordo verborum Io-
 annis docet, qui valdè inconveni-
 enter loquutus fuisset, sermonem
 carnem factum esse, id est, ut adver-
 sarii interpretantur, naturam divi-
 nam assumpsisse, postquam ea jam
 de illo sermone exposuisset, quæ
 nativitate hominis IESU Christi
 subsécuta sunt: ut sunt hæc, Ioan-
 nem Baptistam de illo testatum es-
 se: illum in mundo fuisse: a suis non
 fuisse receptum: quòd iis a quibus
 receptus fuisset potestatem dede-
 rit, ut filii Dei fierent.

Quâ ratione istud intelligendum
est, sermonē carnem fuisse?

Quòd is per quem Deus volunta-
 tem suam omnem perfectè expo-
 suisset, & propterea a Ioanne sermo
 appellatus fuisset; homo fuerit, o-
 mnibus miseriis & afflictionibus ac
 morti denique subjectus. Etenim

- I. vocem *Caro* eo sensu scriptura usurpat, ut ex iis locis perspicuum est,
 Gen: 6. ubi Deus loquitur: *Non contendet*
 3. *spiritus meus cum homine in aeternum, quia caro est.* & Petrus: *Omnis*
 1. Pet: 1. *caro ut sanum.*
 24.

Ad secundum quid respondes?

Neque hinc extare, quod adversa pars confectum velit. Aliud enim est quod hinc Apostolus ait, *cum in forma Dei esset, formam servi assumpsit*, aliud verò, natura divina assumpsit humanam. Etenim hinc *forma Dei* designare non potest Dei naturam, cum Apostolus scribat, eam formam Christum exinanivisse: Deus verò naturam suam exinanire nullo modo potest. Nec verò *forma servi* denotat naturam humanam, cum servum esse ad fortunam & conditionem hominis referatur. Ac ne illud quoque dissimulandum est, scripta novi Testamenti hanc vocem formae semel for-

fortassis tantum alibi usurpare, Mar: 16. v. 12. idque eo sensu, quo non naturam, sed exteriorem speciem significat, cum ait, Iesum duobus discipulis suis apparuisse in alia forma.

Ex iis verò verbis, quae Apostolus paulò post subiecit, habitu inventus est ut homo, nonne apparet, eum (ut loquuntur) incarnatum esse?

Nullo modo. Etenim ea oratio, nihil in se habet ejusmodi. De Samsonè enim in literis sacris legimus, quod idem futurus erat, ut homo. Iud: 16. v. 7. 11. & Psalmo 82. A saphiis hominibus, quos Deos & filios altissimi vocaverat, denunciat, quòd essent morituri ut homines, de quibus certum est non posse dici, eos (ut adversarii dicunt) incarnatos fuisse.

Qua ratione verò locum hunc totum intelligis?

Ad

Ad eum modum, quòd Christus, qui in mūdo instar DEI opera Dei efficiebat, & cui sicut Deo omnia parebant, & cui divina adoratio exhibebatur, ita volente Deo, & hominum salute exigente, factus est tanquàm servus, & mancipium, & tanquàm unus ex alijs vulgaribus hominib⁹, cū ultrò se rapi, vinciri, cædi, & occidi permisit.

Ad tertium verò quid respondes?

Primum quidem, quòd in multis exemplarib⁹ vetustis & in ipsa vulgata non legatur vox *Deus*. Quare ex eo loco certum nihil concludi potest. Deinde, etiamsi ea vox legeretur, nullam esse causam cur ad Patrem referri non possit, cum hæc de Patre affirmari possint, eum apparuisse in Christo & Apostolis, qui caro fuerunt. Quod autem inferiùs legitur secundum usitatam versionem, *receptus est in gloriam*, id in

Græ-

Græco habetur, *receptus est in gloria*, id est, cum gloria aut gloriosè.

Quæ verò futura est hujus testimonij sententia?

Vt eò meliùs sententiam testimonij hujus assequi valeas, integrum illud recitabo, si quidem Apostolus ait: *Deus manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatus est gentibus, fides habita est illi in mundo, receptus est in gloria*. Cujus testimonij sententia est hæc: Religionē Christi plenam esse mysteriis: Nam Deus, id est voluntas ipsius de servandis hominibus, per homines infirmos & mortales perfectè patefacta est: & nihilominùs tamen propter miracula & virtutes varias, quæ per homines illos infirmos & mortales editæ fuerant, pro vera est agnita: eadem ab ipsis Angelis fuit demum perspecta: non solum Judæis, verùm etiam gentibus fuit prædicata: omnes

nes

I. nes ei crediderunt, & insignem in modum & summa cum gloria recepta fuit.

Ad quartum ut respondes?

In eo, ne similitudinem quidem incarnationis (ut vocant) apparere: cum is scriptor non dicat, Christum assumpsisse, (ut quidam reddunt, & vulgò eo sensu accipiunt,) sed assumere; nec dicit naturam humanam, sed semen Abrahæ: quod in literis sacris notat eos, qui in Christum crediderunt, ut Gal: 3. v. 29. videre est.

Qui verò sensus hujus erit loci?

Id sibi vult is scriptor, Christum non esse Servatorem angelorum, sed hominum credentium, qui quoniam & afflictionibus & morti subiecti sunt, (quam rem superius expressit per participationem carnis & sanguinis) propterea Christus ultro illis se submisit, ut fideles suos
a mor-

a mortis metu liberaret, & in omni afflictione, iisdem opem afferret.

Quomodo verò respondes ad quintum testimonium?

Etiam in eo nihil profus de incarnatione (quam vocant) haberi. Etenim quod apud quosdam legitur, *venit in carnem*, in Græco habetur *in carne venit*. Præterea, non scribit Ioannes, quod *spiritus qui confitetur quod Iesus Christus in carne venerit, ex Deo est*, verum quod *is spiritus qui confitetur Iesum Christum, qui in carne venit, ex Deo est*, quorum verborum sensus est: eum spiritum ex Deo esse, qui confitetur IESUM illum, qui munus suum in terris sine ulla pompa & ostentatione mundana, summa cum humilitate quoad exteriorem speciem, summoq; cum contemptu obiverit, mortem denique ignominiosam oppetierit, esse Christum, aut populi Dei Regem.

E

Quid

L. *Quid ad sextum respondes?*

Ne hic quidem de incarnatione (ut vocant) ullam mentionem factam, cum is mundus, in quem ingressum IESUM is autor ait, sit ille mundus futurus, ut superius demonstratum est. Vnde etiam ingredi in illum mundum, non nasci in mundum, sed in caelum ingredi significat. Deinde, illis verbis *Corpus aptasti mihi*, corporis vox (ut ex eo apparuit, ubi de ingressu hoc in mundum actum est) pro corpore immortali accipi potest.

Quae sententia ejus loci est?

Deum Iesu tale corpus aptasse, postquam in caelum est ingressus, quod ad obeundum munus Pontificis summi aptum & accommodatum foret.

Exposuisti haecenus scripturas, e quibus id docere de Christo volunt quod in iis non habetur: ce-

do

L. *do etiam eas scripturas, e quibus illi perperam conclusiones suas astruere instituunt.*

Eae scripturae e quibus illi conclusiones suas perperam conficiunt, aut Christum directè respiciunt, aut per quandam accommodationem ad eum referuntur.

Quanam sunt, quae directè Christum respiciunt?

Sunt eae, in quibus Christus, aut Deus, aut unum esse cum Deo, aut aequalis Deo, aut filius Dei viventis, aut filius Dei proprius, aut unigenitus, aut primogenitus totius creaturae, aut omnia habes quae Pater habet, aut Pater aeternitatis, aut Verbum Dei, aut imago Dei invisibilis, aut character substantiae ejus, aut is quo vivo videtur Pater, dicitur: aut in quo habitat omnis plenitudo deitatis corporaliter, aut is qui gloria habuit apud Patrem antequam mundus esset, aut quod spiritus ipsi in pro-

E 2

phie

I. phetis fuerat, aut is qui de cœlo descēdit, a Patre exivit & in mundum venit, a Patre missus fuerat in mundū, aut quodd unicuſ eſſet Dominus, Dominus gloriæ, Rex regū, Dominus dominorum, & ad quem fides & honor divinus pertinet.

In quibus verò scripturis Christus vocatur Deus?

Ioannis 1. v. 1. & *verbum fuit Deus*, & capite 20. v. 28. Thomas ad Christum ait: *Dominus meus & Deus meus*, & Rom: 9. v. 5. Apostolus scribit, Christum Deum (esse) supra omnes benedictum in secula.

Quid his testimonijs effici potest?

Naturam divinam in Christo ex iis demonstrari nō posse, præter ea quæ superius allata sunt, hinc manifestum est, quod in primo testimonio agatur de verbo, quod Ioannes testatur apud illum Deum fuisse, in secundo Thomas eum appellet Deum,

I. um in cuius pedibus & manibus clavorum, & latere lanceæ vestigia deprehendit, & Paulus eum qui secundum carnem ex patribus erat, Deū supra omnia benedictum vocat. Quæ omnia dici de eo qui naturā Deus sit nullo modo posse planum est. Etenim ex eo sequeretur, duos esse Deos, quorum alter apud alterum fuerit. Hæc verò, vestigia vulnerum habere, ex Patribus esse, hominis sunt prorsus, quæ ei qui naturā Deus sit ascribi nimis absolum esset. Quod si illud distinctionis naturarum velum quis prætentat, jam superius illud amovimus, & docuimus, hanc distinctionem nullo modo posse sustineri.

Vbi verò Scriptura testatur, Christum cum Patre esse unum?

Ioh: 10. v. 29, 30. ubi Dominus ait: *Pater, qui mihi (oves) dedit, major omnibus est, & nemo eas rapere po-*

1. *test e manibus Patris mei. Ego & Pater unum sumus.*

Qua ratione respondes ad id testimonium?

Ex eo, quòd dicatur Christus esse cum Patre unum, effici non posse esse unum cum eo naturâ, verba Christi quæ ad Patrem de discipulis habuit demonstrant: *Pater sancte serua eos in nomine tuo, ut sint unum, quemadmodum & nos unum sumus.* & paulò inferiùs: *Ego gloriâ quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum, quemadmodum nos unum sumus.* Quòd verò Christus sit unum cum Patre, hoc aut de voluntate, aut de potentia in salutis nostræ ratione accipi debet, unde naturam divinam non probari ex eodem loco constat, ubi Christus ait, Patrem omnibus esse majorem, ac proinde etiam ipso Domino, quemadmodum idem Dominus expressè fatetur, & quòd eas oves ei dederit.

At

At Deo æqualem ubi eum Scriptura vocat?

Ioh: 5. v. 18. *Propterea ergò magis querebant Iudæi eum tollere, quòd nõ solum sabbatum solveret; verùm etiam Patrem suum Deum diceret, æqualem se ipsum faciens Deo.* & Phil: 2. v. 6. *Qui (Christus) cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo.*

Qui porrò ad ea loca respondes?

Quòd Christus sit æqualis Deo, id divinam in eo naturam nullo modo probat, imò hinc res adversa colligitur. Nam si Christus Deo, qui naturâ Deus est, æqualis est, efficitur quòd is idem Deus esse non possit. Æqualitas verò Christi cum Deo in eo est, quòd ea virtute quam in eum contulit Deus, ea omnia effecerit & efficiat quæ ipsius Dei sunt, tanquàm Deus ipse.

E 4

Filium

I. *Filium autem Dei vivētis, filium Dei proprium & unigenitum esse Christum, ubi habetur?*

De hoc Mat:16. v.16. legimus, ubi Petrus ait: *Tu es Christus filius Dei viventis.* & Rom.8. v. 32. ubi Apostolus ait: *Qui (Deus) proprio filio non pepercit, verum eum propter nos tradidit &c.* & Ioh: 3. v. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, & paulò inferiùs v. 18: Et qui non credit, jam judicatus est, quòd non crediderit in nomen unigeniti filii Dei.*

Quomodo verò ad hæc loca respondetur?

Ex iis omnibus attributis Christi nullo modo probari posse naturam ejus divinam. Nam quod ad primū attinet, notissimum est Petrum fateri, quòd filius hominis sit Christus & filius Dei viventis, quem constat divinam naturam, qualem illi comminiscuntur, non habuisse: præterea

I. *tereà testatur scriptura de aliis hominibus, quod sint filii Dei vivētis, ut ex Osea Rom:9. v.26. Et erit loco ejus, ubi eis dictum est, Non populus meus (estis) vos, illic vocabuntur filii Dei viventis. Quod verò secundum & tertium locum attinet, in his legimus proprium & unigenitum Dei filium in mortem traditum, quod de eo qui naturâ Deus sit dici non potest. Imò verò ex eo quòd Christus filius Dei sit, apparet Deum illum non esse, alioquin sibi ipse filius esset. Causa verò cur Christo ista attributa competant hæc est, quòd inter omnes Dei filios, & præcipuus sit, & Deo charissimus: quemadmodum Isaac, quia Abrahamo charissimus, & heres extitit, unigenitus vocatus est, licet fratrem Ismaëlem habuerit: & Salomon unigenitus coram matre sua, licet plures ex eadem matre fratres fuerint.*

E S

Que

Heb. 11.
17.

Prov. 4.

3.
1 Paral.

3. 1, 2, 3.

4. 5, 6.
&c.

I. *Que scriptura eum vocat Primogenitum omnis Creaturae?*
Colossenses. I. v. 15.

Quid ad eam respondes?

Col. I.
18.
Rom. 3.
29.
Apoc. I.
5.

Neq; hinc naturam divinam Christum habere exculpi posse. Etenim cum Christus primogenitus omnis creaturae sit, eum unum e numero creaturarum esse oportere necesse est. Ea enim in scripturis vis est primogeniti, ut primogenitum unum ex eorū genere, quorū primogenitus est, esse necesse sit. Ut verò unus e rebus conditis creationis veteris existat Dominus Iesus, nec adversarii quidem concedent, nisi Ariani esse velint. Vnum igitur esse e novae creationis genere Dominum Iesum concedant oportet. Vnde non solum divina Christi natura effici non potest, verum etiam quod nullam naturam divinam Christus habeat, firmiter conficitur. Quod verò eo nomine vocatur ab Apostolo

I 8.

Iesus, eò sit, quòd tempore & praesentia res omnes novae creationis longè antecedit.

Vbi verò scriptura, eum omnia quae Pater habeat, habere asserit?

Ioh: 16. v. 15. Christus ait; *Omnia quae Pater habet, mea sunt.* & infra capite 17. v. 10. *Mea omnia tua sunt, & tua mea.*

Quid tu ad haec?

Vox omnia ad subjectam materiam, ut superius aliquoties demonstravimus, ferè semper refertur. Quare ex eiusmodi locis non potest ullo modo quod volunt effici. Materia verò subjecta capite 16. est, id nimirū quod Spiritus sanctus Apostolis ad Christi regnum spectans revelaturus erat: & 17. capite constat apertissimè agi de discipulis ipsius Iesu, quos ipsi Deus dederat, unde eos etiam suos vocat. Praeterea, cum quicquid Christus habeat,

E 6

ha.

4. habeat Patris dono, non autem à se ipso, hinc apparet ipsum divinam istam naturam habere nullo modo posse. Cum naturâ Deus omnia à se ipso habeat.

At quæ Scriptura Christum Patrem æternitatis vocat ?

Esaia. 9. v. 6.

Tu verò quid adhæc ?

Ex eo naturam divinam probari non posse, cum certam ob causam Pater æternitatis Christus sit vocatus, ex ipsis verbis ibidem paulò superius expressis, videre est. Mirum verò est, adversarios hunc locum, ubi agitur de Patre æterno, ad filium referre, quem constat secundum eos ipsos Patrem non esse. Pater verò æternitatis aut futuri seculi propterea dictus est Christus, quòd sit Princeps & autor vitæ æternæ, quæ futura est.

At

At his encomiis, quòd Verbum Dei, imago Dei inconspicui, & character hypostaseos ejus sit, & qui videat Jesum eum videre Patrem, & in Jesu habitare omnem plenitudinem divinitatis corporaliter, quæ Scriptura Jesum insignant ?

Ioh. 1. v. 1. In principio erat verbum, conjuncto eo quod Apoc. 19. 13. scribitur a Ioanne Verbum Dei. Col. 1. v. 15. Heb. 1. v. 3. Ioh. 14. v. 9. Col. 2. v. 9.

Quid tu adhæc ?

Ex eo quòd Verbum Dei sit Christus doceri divina in Christo natura non potest, imò adversum potius colligitur. Cum enim ipsius unius Dei verbum sit, apparet eum non esse ipsum unum Deum. Quod etiam ad singula hæc testimonia, simul responderi potest. Verbum verò vel sermo Dei IESUS idèò nuncupatur,

E 7

I. tur, quòd omnem Dei voluntatem nobis exposuerit, ut ibidem Ioannes inferiùs exposuit, *Deum nemo vidit unquam: unigenitus filius qui in sinu Patris est, ipse nobis enarravit.* quemadmodum etiam eodem sensu & vita & veritas dicitur. Atque hoc idem dici potest de eo, quod imago Dei inconspicui vocatur. Quòd verò *character hypostaseos eius* dictus sit, hoc intelligi debet, Deum quicquid nobis promisit, jam re ipsâ in eo exhibuisse. Quòd verò attinet ad dictum Domini Iesu, *Qui me videt videt Patrem*, neq; hinc naturam divinam probari certum cuiq; esse potest, cum ea ratio videnti non possit de essentia Dei accipi, quæ invisibilis sit prorsus; verùm de cognitione eorum quæ dixit & fecit Christus, ut ibidem 10. versu Christus declarat. Nec illis deniq; verbis, quòd *plenitudo divinitatis in eo habitat corporaliter*, probatur natu-

natura divina. Primùm enim vox hæc *divinitas* designare potest voluntatem Dei, eamq; orationem cum Apostolus opponat non personis, sed Philosophiæ & Legi, hinc perspicuum est eam de doctrina Domini IESU, non de persona accipi. De hac verò voce *corporaliter*, quid ea notet, inferiùs suo loco audies.

At ubi scriptura ait de Christo, eum habuisse gloriam apud Patrem antequàm mundus fieret?

Iohannis 17. v. 5. ipse Dominus in sua ad Deum precatione ait: *Et nunc glorifica me Pater apud te ipsum, eam gloriâ quam apud te habui antequàm mundus fieret.*

Quid ad hoc respondes?

Neq; hinc naturam divinam probari. Possè enim aliquem gloriam habere antequàm mundus fieret apud Patrem, nec tamen hinc effici

I. cum esse Deum, apparet; 2. Tim. 1. v. 9. ubi ait Apostolus de creditibus, illis datam fuisse gratiam ante tempora secularia. Præterea hæc scriptum est Iesum rogare hanc gloriam, quod naturæ divinæ prorsus repugnat. Locī verò sententiæ est: Christum rogare Deum, ut ei gloriam reipsâ det, quam habuerit apud Deum in ipsius decreto antequam mundus fieret.

Quo autem loco scriptura ait, Spiritum Christi fuisse in Prophetis?

I. Pet. 1. v. 10. II. De qua salute exquisiverunt & perscrutati sunt prophetæ, qui de illa in eos gratia prophetaverunt, scrutantes in quod vel quale tempus, significaret in eis Spiritus Christi, &c.

Quid ad hoc respondes?

Neq; hinc naturam in Christo divinam effici. Nam hic Spiritus, qui

in

in Prophetis erat, Christi dici potest, non quòd a Christo datus fuerit, sed quòd ea quæ Christi fuerunt prænunciârit, ut ibidem Petrus ait, prænunciâns illas in Christum passiones, & post hæc glorias. Quem loquendi modum etiam I. Ioh. 4. v. 6. habes, Hinc cognoscimus Spiritum veritatis, & Spiritum erroris, ubi nō propterea Spiritus veritatis, & erroris spiritus dicitur, quòd veritas & error tanquàm personæ eum Spiritum conferant; verum eò quòd Spiritus veritatis loquatur quæ veritatis sunt, & Spiritus erroris quæ sunt erroris.

Ubi verò scriptura de Christo ait, quòd de cælo descendit, a Patre exiit, & in mundum venit?

Ioh. 3. v. 13. Nemo ascendit in Cælum nisi qui descendit e cælo, filius hominis qui est vel erat in cælo. & inferius capite 10. v. 36. Me quem Pater

E 9

san-

I. *sanctificavit, & in mundum misit, & inferiùs cap: 16. v. 28. Exiivi a Patre, & veni in mundum: rursus relinquo mundum, & eo ad Patrem & inferiùs cap: 17. v. 18. Sicut me misisti in mundum, &c.*

Quid ad hæc respondes?

Ex iis non probari divinam naturam hinc apparere, quòd primi testimonii verba *Descendit e caelo* possint figuratè accipi, quemadmodum *Iac. 1. v. 17. Omne datum bonum & donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* & *Apoc. 21. v. 2. 10. Vidi civitatem sanctam Hierusalem novam, descendantem a Deo e caelo, &c.* Quòd si propriè accipi debeant, quod nos perlibenter admittimus, apparet non de alio illa dicta, quàm de filio hominis, qui eùm personam humanam necessariò habeat, Deus naturà esse non potest. Porrò quòd scriptura testatur de Christo, *quòd Pater eum miserit*

I. *in mundum, idem de Apostolis Christi legimus in iisdem verbis citatis superiùs: Quemadmodum me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.* Ea verò verba quòd *Christus a Patre exierit* idem valent, quòd *de caelo descendit.* Venire verò in mundum, id ejusmodi est, quòd scriptura post nativitatem Christi extitisse ostendit. *Ioh: 18. v. 37. ubi ipse Dominus ait: Ego in hoc natus sum, & in mundum veni, ut testimonium perhibeam veritati.* & *1. Ioh: 4. v. 1. scriptum est, multos falsos prophetas exiisse in mundum. Quare ex ejusmodi loquendi modis natura divina in Christo probari non potest.* In omnibus verò his loquutionibus, quàm Divinū muneris Christi principium fuerit, dūtaxat describitur. *At qua scriptura Christum, Dominum unum, Dominum gloria, Regem regum, & Dominum dominorum perhibet?*

Ioh. 17.
18.

I. Cor:8. v.6. *Nobis unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per eum.* I. Cor. 2. v.8. *Nam si cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent.* & Apoc: 17. v. 14. *Cum agno pugnabunt, & agnus vincet eos, quod Dominus dominorum sit, & Rex regum.* & inferiùs capite 19. v. 16. *Et habet in veste & femore suo nomen scriptum, Rex regum & Dominus dominorum.*

At quid affers ad hanc testimonia?

Quod ad primum attinet, ex eo quod Christum Apostolus Dominum unum vocet, natura divina effici nequit. Nam eum primò manifestè ab illo Patre quem ibidem Deum unum fatetur secernit, quem solum naturâ Deum esse superiùs docuimus. Deinde hoc ipsum, quod de eo dicit *omnia per ipsum*, eum naturâ Deum esse non ostendit: cū, ut superiùs demonstratum est, hac parti-

particula *per* non primam, verùm secundam causam designari constet: quod de eo qui naturâ Deus est dici nullo modo potest. Et licet de Patre interdum Scriptura loquatur, *Per eum omnia*, aliter tamen hæc de Patre, quàm de Christo accipiuntur. De Patre enim hæc idè dici constat, quod omnes causæ mediæ, per quas fit aliquid, non aliunde sint, nisi ab ipso, nec sint ejusmodi, ut sine iis ille agere non possit: de Christo verò dicuntur, quod per eum alius quis, nempe Deus omnia operetur, ut Ephes. 3. v. 9. expressè habetur. Nec commemorandum mihi sit, verbum *Omnia* (uti superiùs ostensum est) ad subjectam materiam referri. Quod ita habere inde apparet, quod Apostolus agit de iis omnibus rebus quæ ad populum Christianum pertinent, ut duo hæc verba demonstrant *Nobis & Pater*. Vnde efficitur, Christum non sim-

pli.

L pliciter & absolute, verum certa de causa vocatum Dominum unum, per quem omnia. Quare hinc natura divina non probatur. Quod vero attinet ad secundum testimonium, cum in eo agatur de eo qui crucifixus sit, apparet ex eo naturam divinam non probari, cum de hac illud dici nequeat; verum de homine, qui idem Dominus glorie dicitur, hoc est Dominus gloriosus, quod a Deo gloria & honore coronatus sit.

In tertio vero testimonio cum agatur de eo qui agnus est & qui vestimenta habet, quem & occisum & sanguine suo nos redemisse aperitissime idem Ioannes fatetur, quae referri ad divinam naturam nullam ratione possunt, apparet eo naturam divinam Christi astrui non posse. Omnia vero quae hic Christo in his testimoniis tribuuntur, singularem ipsius potestatem, quam Deus Christo in iis quae ad novum Foedus per-

pertinent dedit, arguunt.

At qua testimonia Scripturae proferri possunt pro fide in Christum & honore divino asserendo?

○ Ioh. 14. v. 1. ait ipse Dominus: *Crediditis in Deum, & in me credite.* Et Ioh. 5. v. 22. 23. *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio: ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem.* Et Phil. 2. v. 9. 10. *Propterea eum Deus super exaltavit, & donavit ei nomen super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genua curvetur, caelestium terrestrium & inferorum, & omnis lingua confiteatur, quod Iesus Christus est Dominus in gloriam Dei Patris.* & aliis multis in locis.

Quid ad haec respondes?

Quod ad primum locum attinet, tantum abest, ut ex eo probetur Christum naturam esse Deum, ut potius

I. tius longè diversum effici perspicuum sit. Etenim apertè hîc Christus inter se & Deum unum discrimen ponit, de quo hîc agi articulus in Græco additus est indicio. Quod verò ipsi ajunt, fidem non attribui nisi Deo ipsi, hoc Christus in alio loco solvit ipse, dum ait: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* Vnde perspicuum est, Christum eam fidem sibi non arrogare, quam ipsi Deo debemus. Etenim ea fides ipsi Deo attribuitur, quæ in ipso terminatur, quæq; eum ut rerum omnium primum autorem respicit: eam verò fidem Christo non attribui constat. Etenim eò in Christum fidē collocamus, quòd nos felices efficiendi potestatem a Deo acceperit, & ei muneri sit præpositus, atq; ad eum modum fides nostra in Christum, per eum ad ipsum Deum, tanquàm ultimum finem, dirigitur: quod etiam testatur

Pe.

I. Petrus cum ait: *Per eum creditis in Deum, qui eum a mortuis excitavit, & gloriam ei dedit, ut fides & spes vestra in Deo sit.*

I.
1 Pét. 1.
21.

Verùm illi ex Jeremia afferunt, quòd maledictus sit, qui confidit in homine.

Respondeo: Non dictum est absolute, maledictum esse qui confidat in homine: verùm qui ita confidit, quòd carnem ponat brachium suum, hoc est, in ipsis tantùm viribus humanis suam spem defigat, sine Spiritus & virtutis divinæ auxilio. Id enim per vocem *Caro* profusus intelligitur, cui etiam addita sunt verba, *Et a Domino recedit cor ejus.* Verùm, qui in Christo spem collocamus non statuimus carnem brachium nostrum, neq; recedimus corde à Deo, imò Christo confidendo Deo confidimus, & sic cor nostrum accedit ad Deum, non a Deo recedit.

F

Ad

I. *Ad alia verò testimonia, quid respondes, quæ de honore Christi divino agunt?*

Cum omnia testimonia, quæ de divino Christi honore testantur, testentur etiã apertè satis, honorem Christo divinum certo tempore certamq; ob causam datum & cõcessum esse, naturam in Christo divinam iis non probari planum est. Quod verò opponunt illud Esa. cap. 42. v. 8. *Gloriam meam alteri non dabo: respondeo, satis appare, quid sibi velit hæc particula alteri: Etenim illicò ea consequuntur, Neq; honorem meum sculptilibus. De his itaq; eo loco Deus loquitur, qui cum eo communionem nullam habent, & quibus si gloria & honor aliquis tribueretur in eum non redundaret. Verùm nequaquam dicit, se cum eo non communicaturum gloriam suam, qui ex eo pendeat, & qui sit ei subordinatus. Hac ratione*

I. *tione enim nihil decedit ipsius gloria, cum universa in eum referatur. Etenim cum Dominus IESUS a Deo pendeat, & ei subordinatus sit, quicquid honoris ei exhibetur, id totum in ipsum Deum redundat.*

De iis scripturis, quæ directè Dei Filium videntur respicere, audivi: velim de iis cognoscere, quæ per quandam applicationem Christo accommodantur, & naturam in Christo divinam videntur probare.

Ea testimonia sunt apud Esaiam. Primum 8. cap. v. 14. quod futurus erat *lapis offensionis, & petra scandali*, quod Lucas cap. 2. v. 34. & Paulus Rom. 9. v. 32. & Petrus Epist. 1. cap: 2. v. 7. repetunt. Secundum Esa. 45. v. 23. ubi Deus ait: *Iuravi per memetipsum quod mihi curvabitur omne genu.* quod de Christo legitur Rom. 14. v. 11. Tertium legimus E-

I. Isa. 41. v. 4. & cap. 44. v. 6. & cap. 48. v. 12. *Ego sum primus, ego sum novissimus.* De Christo verò idem legimus, Apoc. 1. 17. *Quartū* Esa. 35. v. 4. 5. 6. *Deus ipse veniet & servabit nos, tum oculi cecorum & aures surdorum aperientur, tum claudus instar cervi saliet, & mutorum lingua solvetur.* De Christo verò hæc sunt repetita Matth. 11. v. 5. *Quintum* Zachar. 12. v. 10. scriptum est: *Et aspicient me, quem transfixerūt.* quod Ioannes cap. 19. v. 37. scripsit de Christo. *Sextum* Psal. 68. v. 19. *Ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem, accepisti dona in hominibus.* quod idem de Christo repetitum est apud Paulum Ephes. 4. v. 8. E quibus testimoniis ad eum modum argumentantur: Quandoquidem quæ dicta sunt de Deo sub Lege, eadem dicuntur de Christo sub Evangelio, apparet Christum esse illum Israëlitis Deum, ac proinde naturā Deum.

Ad

Ad hæc quid respondes?

Ad omnia ita responderi potest, ut appareat nullo modo ex iis effici divinam in Christo esse naturam. Etenim aliam ob causam, ea quæ dicta sunt de Deo sub Lege, dici potuerūt sub Evangelio de Christo, quemadmodum & dicta sunt: nimirum propter illam summam, quæ inter Deum & Christum est, ratione imperii potestatis atq; muneris, conjunctionem, quæ omnia illum Dei dono consecutum esse, Scripturæ novi Testamenti passim restantur. Quod si Scripturæ ea tradit de Mose, eum Israëlitem ex Ægypto eduxisse, Exod. 32. v. 7. & quod redemptor illius populi fuerit, Act. 7. v. 35. & de aliis idem, quod de ipso Deo, apertissimè scriptum extat, cum nec Moses, neq; alii tantam cum Deo conjunctionem haberent, quanta inter Deum & Christum intercessit, multò iustius hæc,

F 3

quæ

I. quæ de Deo primo respectu dicta sunt, Christo accommodari possunt, propter summam illam & arctissimam inter Deum & Christum conjunctionem.

Perspexi Christum naturam divinam non habere, sed verum hominem esse: nunc cedo, quæ cognitione ejus rei ad salutem utilis existat.

Hoc perspicere hinc potes, quòd cognitione ejus rei, quòd Christus homo verus sit, spei nostræ certa eaq; incorrupta subsequatur confirmatio, quæ adversâ sententiâ prorsus convellitur & tantùm non tollitur.

Qui verò istud?

Hac ratione, quod ex adversâ sententiâ sequitur, Christum Iesum non esse verum hominem. Etenim, cum in Christo negent personam hominis, quis non videt eos unâ eademq;

demq; operâ Christum verum hominem negare? Nec enim verus homo esse potest, qui hominis personâ careat. At si Christus verus homo non fuisset, nec mori, ac proinde ne a mortuis quidem exuscitari potuisset. unde spes nostra, quæ resurrectioni Domini Iesu cujuscuiusdam ac fundamento innititur, facilè convelli ac ferè ruere posset. Ea verò sententiâ, quæ Christum pro vero homine agnoscit, qui in mundo existens, obediens fuit Patri usq; ad mortem, eundemq; mortuum, & a Deo a mortuis reductum, & immortalitate donatum asserit & certò statuit, spem nostram de salute æterna mirum in modum fulcit, & ante oculos nostros ipsissimam ejus rei imaginem proponit & constituit: nos etiam, licet mortales simus, & moriamur, nihilominus tamen a mortuis tempore suo resurrecturos, & in immortalitatis

ejusdem, cujus ipse particeps jam extiterit, societatem esse venturos, si vestigiis ipsius institerimus.

DE PROPHETICO IESU CHRISTI munere.

Quæ spectant ad personam Christi intellexi: ad ea, quæ muneris ipsius sunt, progredere?

OPTIME. Tenendum itaq; tibi est, Christi munus in eo consistere, quod is sit Propheta, Rex & Sacerdos noster.

Ubi verò Propheta in Scripturis vocatur?

De hoc singulare extat testimonium, quod Petrus è Mose repetit, qui ad Patres locutus est: *Prophe- tam excitabit vobis Dominus Deus*

Agor.
3. 22.
Devt.
18. 18.

ve-

vester e fratribus vestris, quemadmodum me, eum audietis, secundum omnia quæ ad vos locutus fuerit.

In quo verò consistit ipsius munus Propheticum?

In eo, quod nobis voluntatem Dei perfectè manifestavit, & confirmavit.

Vnde apparet Christum nobis Dei voluntatem perfectè manifestavisse?

Hinc, quod ipse IESUS, perfectissima ratione eam a Deo in cœlis sit edoctus, & ad eam hominibus publicandam e cœlo magnificè sit missus, & eam perfectè iisdem enarravit. Quod ex iis nominibus, quæ ipsi in Scriptura attribuuntur, apertissimum est, cum eum Sermone Dei, Deum, & Dei filium, imaginem Dei inconspicui, splendorem gloriæ Dei, Scriptura vocat: & cum asserit omnem plenitudinem

F 5

dei-

deitatis in eo habitare corporaliter, id est, quòd in doctrina ipsius tota Dei voluntas integrè & reipsà est patefacta.

Vbi verò scriptum est Christum fuisse in cælo, & e cælo missum?

Ioh. 6. v. 38. Descendi e cælo, non ut faciam voluntatem meam, verùm ejus qui me misit. Et inferiùs v. 62. Cum ergò videritis filium hominis ascendentem ubi erat priùs. Et cap: 3. v. 13. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit e cælo, filius hominis qui fuit in cælo. Et inferiùs v. 31. Qui e supernis venit, supra omnes est: qui de terra est, de terra est, & terrena loquitur: qui de cælo venit, supra omnes est. Et cap. 8. v. 28. Sicut me docuit Pater meus, hæc loquor. Et cap. 16. v. 28. Exivi à Patre, & in mundum veni: rursus relinquo mundum, & abeo ad Patrem.

Quæ

Quæ verò est illa voluntas Dei per Jesum nobis patefacta?

Est illud Fœdus novum, quod cū genere humano Christus nomine Dei pepigit, unde etiam Mediator novi Fœderis vocatur.

Hebr.
8. 6.
1 Tim.
2. 3.

Quid verò hoc novum Fœdus comprehendit?

Duplex rerum genus, quorum unum Deum, alterum nos respicit. pag: 245.

Quod verò Deum respicit?

Sunt perfecta mandata & perfecta Dei promissa.

Caput I.

De Præceptis Christi quæ Legi addidit.

Quanam sunt perfecta mandata Dei per Christum patefacta?

PARS eorum continetur in præceptis a Mose traditis, una cum iis

i: quæ sunt eis in novo Fœdere addita: pars verò continetur in iis quæ peculiariter ipse Christus præscripsit.

Quenam sunt priora?

Sunt ea quæ in Decalogo continentur.

Ergo sunt alia præcepta a Deo per Moſen tradita?

Sunt: quorum alia ad ritus exteriores vulgò ceremonias vocatos, alia ad iudicia pertinent: verùm ea Christus partim expreſſè, partim tacitè ſuſtulit. Apertè per Apoſtolos, potiſſimùm verò per Paulum Apoſtolum, magnam partem præceptorum ad ritus exteriores ſeu ceremonias ſpectantium, ſuſtulit & abolèvit: alii verò ritus exteriores ſeu ceremoniæ, quæ apertè ſublata non ſunt, proprietate novi Fœderis abolitæ cenſeri debent, propter eandem cauſam, propter quam

IE: CH: MUNERE.
quam aliæ ſublatae ſunt, quas apertè ſublatae deprehendimus.

Quæ verò proprietates eſt novi Fœderis?

Ea, quòd planè ſpirituale ſit neq; in ullis rebus externis, verùm in interioribus ſit poſitum. Porrò ritus exteriores, vulgò ceremoniæ vocatae, ſpirituales non ſunt, quippe cum exteriorem faciem reſpiciant. Quare niſi de ejuſmodi re quapiam expreſſum in novo Fœdere extet mandatum, nullo modo eam in novo Fœdere ſervandam eſſe credendum eſt: itaq; ſtatuendum eſt, quicquid in priſco Fœdere præceptum eſt, quod ad ceremonias vulgò vocatas refertur, ad novum Fœdus nullo modo pertinere.

Quæ verò cauſa eſt, ob quam ceremoniæ quadam veteris Fœderis apertè ſunt abolitæ?

Ea eſt, quòd ex ceremoniæ um-

I. bræ fuerant rerum futurarum, quæ jam præsentés sunt, & in Fœdere novo apparuerunt. Quare umbris jam nihil loci relictum est.

Extatné ejus rei aliquod in Scripturis expressum testimonium?

Col. 2.
16, 17.

Extat apud Paulum: *Nemo igitur vos judicet in cibo & potu, aut parte diei festi, aut neomeniarum, aut Sabbathorum, quæ umbræ sunt futurorum, corpus verò Christi.* Atq; hinc fit, ut omnes aliæ ceremoniæ licet apertè abolitæ non sint, tacitè tamen eas abolitas esse sit statuendum, cum omnes umbras extitisse constet eorum, quæ in novo Testamento apparuerunt. Et si quædam prisca Fœderis ceremoniæ ejusmodi extiterint, quæ propterea abolitæ sunt, quòd tantùm ad Fœdus vetus, nullo modo verò ad novum pertinebant.

Cedo

I.

Cedo, quanàm ejusmodi ceremoniæ fuere?

Exemplum ejus rei habes in agno paschali, & die festo tabernaculorum. Hæc, & alia nonnulla similia, non nisi ad Israëlém tantùm pertinebant, qui sub prisco Fœdere Dei populus extitit: ad gentes ad Deum per Christum conversas, quæ hodie sunt maxima populi Dei pars, nullo modo.

Quod verò attinet ad judicialia præcepta, qua ratione tacitè an manifestè sunt abolita?

Non manifestè, verùm tacitè potius, etsi causas, propter quas abolitas esse statuendum est, manifestas esse appareat.

Quanàm ea sunt causæ?

Tres potissimum: Prima, quòd sub prisco Fœdere severitas & rigor locum habuit, in novo verò Fœdere

F 8

gra-

I. gratia & misericordia. Secunda, quòd sub novo Fœdere facta sit promissio perfecta vitæ æternæ, quam antiquum Fœdus non habuit, nihil expressè aliud promittens, quàm hujus vitæ bona temporaria, ut infra patebit. Tertia, quòd sub vetere Fœdere populus Dei, & republ. terrenam & illius formam ab ipso Deo præscriptam & constitutam habuerit, qua republ. deficiente & ipsæ leges ac judicia ad eam constituendam introducta, evanüere.

Ergò magistratus & reipub. terrena regimè & ordinatio evanuit.

Nequaquam, cum omnis potestas à Deo sit, Rom. 13. 1. & potest ipse Christianus magistratum gerere, modò in ipso capessendo & administrando ita se gerat, ne quid contra leges & Christi mandata delinquat.

Expo-

Expone tandem, quanam sunt præcepta Decalogi, & qua cuiq; eorum Dominus Jesus addiderit?

Primum ordine præceptum est: *Non habebis Deos alienos coram me.*

Quid verò hoc mandatum in se continet?

Hæc duo: primum, quòd Deus pro nostro Deo habendus sit, & is divino cultu & honore a nobis sit afficiendus: deinde, quòd nullus alius præter eum sit pro nostro Deo habendus, nec divino cultu & honore afficiendus.

Cum superius intellexerim quòd Deus pro Deo habendus sit: nunc scire velim, qua ratione divino cultu & honore afficiendus sit?

Ad eum modum, ut is cultus & honor omnem cultum & honorem hu-

L. humanum, qui ordinariè exhiberi cuicunq; consuèvit, multis partibus excedat: & nos ita in eo nos geramus, ac si Deum oculis nostris, qui tamen inaspectabilis est, coram cerneremus.

Qua verò in re cultus & honor Dei consistit?

Breviter loquēdo, in adoratione.

Quo pacto adoratio Deo exhibenda est.

Adoratio quam Deo debemus duplex est, interior & exterior.

Qualis verò est interior?

Ejusmodi, quæ in se comprehendit summam animi nostri in Deum reverentiam: aded, ut ex ipso cordis & animi sensu, Deum non solum in corpus nostrum; verum etiam in animas nostras, absolutissimam potestatem habere, iisq; leges ponendi, ac eas judicandi autoritatem illi esse

139 IE: CH: MUNERE. CAP: I.
esse summam, agnoscamus & profiteamur.

Qua verò est exterior adoratio?

Quæ corporis nostri summissionem longè omnium infimam comprehendit, eamq; quæ interioris adorationis testis sit & index, & quæ omnem honorem externum, qui rebus conditis exhibetur, infinitis partibus longè superet.

Nonne ad eandem adorationem, ut coram Deo in genua & facies nostras procidamus, pertinet?

Prorsus: ac præterea eadem exterior adoratio, in se celebrationem nominis divini, ac pro beneficiis acceptis gratiarum actionem publicam, & in necessitatibus impetrationem divini auxilii, continet.

Quid verò ad hæc addidit Dominus Jesus?

I. Primum hoc, quod nobis certam orandi rationem præscriperit.

Quæ verò istæc est?

Ea, quæ Matth. 6.9. & seq. & Luc. II. 2. & seq. habetur: *Pater noster, qui es in cælis, &c.*

Quid verò hæc oratio continet?

Duplicis generis petitiones: quarum priores gloriam Dei respiciunt, posteriores ad nostros usus referuntur.

Quæ verò sunt, quæ Dei gloriam respiciunt?

Tres priores ordine positæ.

Quæ est prima?

Sanctificetur nomen tuum.

Explica mihi eam petitionem.

In hac petitione à Deo, ut nos omni ratione juvet, quod nomen illius, verbis, hymnis, scriptis, aliisq;, qui

141 IE: CH. MUNERE. CAP: I.
quibuscunq; id fieri possit, modis, a nobis celebretur, contendimus.

Quæ est secunda?

Adveniat regnum tuum.

Explica illius vim.

In hac petitione rogamus Deum, ut is, eo modo, quo consuêvit, novit & potest, sive uno, sive pluribus, nos, ut animum illi nostrum consecremus, inducat: quod potissimum fit, veritatis ipsius & singularissimarum promissionum ejus in animis nostris patefactione & oblatione. Tum enim verè Deus regnat, cum in animis & cordibus nostris regnum exercet.

Quæ est tertia petitio?

Fiat voluntas tua, ut in cælis, sic & in terra.

Explica vim petitionis istius?

In hac oratione precamur Deum, ut nobis in obedientia præstanda, quæ

I. quæ ei debetur, & quæ vitæ & factis exprimenda est, opem afferat: multum enim opis homo indiget, ut ea quæ Deus ei potissimum sub Evangelio mandavit, præstare possit. Sunt enim ea ejusmodi, quæ vires ipsius multis partibus superent. Est autem in ea petitione, & tacita confessio infirmitatis nostræ, & fiduciæ, quam erga Deum habemus, ac spei quam de divina benignitate concipimus: cum audemus id ab eo contendere, ut nos, non minus quam angelos, qui in cœlis sunt, & faciem ejus intuentur, ad obedientiam aptos reddat.

Quæ verò petitiones sunt ad usus nostros spectantes?

Reliquæ tres, quæ eadem ordine sequuntur.

Quæ est prima?

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Ex.

Explica hanc petitionem.

In hac petitione petimus à Deo, primum, ut donum gratiæ spirituali vitæ nostræ sustinendæ atq; fovendæ necessarium, deinde, res omnes quæ ad vitam præsentem tuendam quoquo modo pertineant, nobis conferat.

Quæ secunda est?

Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Expone hanc quoq;.

In hac petitione illud à Deo contendimus, non solum ut ea peccata, quæ postquam nos legibus Evangelii subjecimus, designavimus; verum etiam multò magis illa, quæ ante cognitam veritatem patravimus, nobis condonet. Quandoquidem hæc sunt & longè graviora, & faciliùs eadem a vitæ æternæ possessione nos excludere, & in dāna-

tio-

I. tionem æternam conijcere possunt. Quod verò additum est, *quemadmodum & nos remittimus debitoribus nostris*, statuendum est, nullo modo peccatorum veniam nobis sperandam esse, nisi nos offensas aliis condonemus, idq; ex animo & corde, ita ut ab omni vindictæ cupiditate animum nostrum prorsus avocemus.

Quæ est tertia petitio?

*Et ne nos inducas in tentationem:
Sed libera nos a malo.*

Eam declara.

In hac petitione a Deo petimus, ut nobis succurrat, ne in afflictionibus, quoties in eas vel voluntate Dei vel permissione incidimus, quæ quidem credentibus explorandi causâ immitti solent sapiùs, succumbamus: utq; nos a Satana liberet, id est, nos iis afflictionibus, quibus ille ad nos opprimendos tanquam

quam machinationibus quibusdam utitur, opprimi nullo modo patiatur.

Nonne aliter orare licet?

Prorsus. Nec enim Dominus nobis id vel hîc vel alibi interdixit, modò illud ne sit ejusmodi, quod voluntati divinæ nobis apertè præscriptæ adversetur. Quòd si verò ejusmodi quid sit, de quo non sit nobis Dei patefacta voluntas, tum verò id votum Dei voluntati est planè subjiciendum.

Quo sine ergò Dominus Jesus præcepit, ut ad eum modum ut dixisti oremus?

Vt nobis certò constet, quæ semper & necessariò a Deo sint petenda.

Quid præterea Dominus Jesus huic præcepto primo addidit?

Id, quòd etiam Dominum IESUM

I. pro Deo agnoscere tenemur, id est, pro eo, qui in nos potestatem habet divinam, & cui nos divinum exhibere honorem obstricti sumus.

In quo is honor divinus Christo debitus consistit?

In eo, quod quemadmodum adoratione divina eum prosequi tenemur, ita in omnibus necessitatibus nostris ejus opem implorare possumus. Adoramus verò eum propter ipsius sublimem majestatem: imploramus opem ipsius propter sublimem & divinam ejus potestatem.

Quid præterea ad honorem Christi divinum pertinet?

Administratio cœnæ ipsius, de qua inferiùs audies.

Vnde verò probas, divinam Christo deberi adorationem?

In multis scripturæ locis ejus rei

cx-

extant documenta, nominatim verò Ioh. 5. Christus ait: *Pater omne judicium* (id est regimem & gubernationem) *dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* & Phil. 2. 9. 10. 11. *Propterea Deus eum superexaltavit, & donavit illi nomen supra omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium terrestrium & inferorum, & ut omnis lingua confiteatur, quod Dominus est Iesus Christus ad gloriam Dei Patris.*

Y 22. 23.

At qui ostendes nos ad Dominum Jesum in omni necessitate confugere posse?

Primum hac ratione, quod nobis opem afferre & possit & velit: deinde, quod ad eam rem habeamus incitamenta, tum ab ipso Domino, tum ab Apostolis ipsius: deniq; quod exempla ejus rei in hominibus sanctis cernere liceat.

G 2

Chri-

*Christum Dominum opem nobis
asserre posse & velle, unde do-
ceri potest?*

Ea de re inferiùs audies, ubi de i-
psius Regio & Sacerdotali munere
acturi sumus.

*At ubi Dominus, ubi ipseus Apo-
stoli, istac incitamenta no-
bis proposuere?*

Primùm, Ioh. 14. 13. 14. & 15. 16. & 16.
23. 24. 26. ubi Dominus ipse ait: *Quic-
quid petieritis in nomine meo, (id est
confisi nomini & virtuti meæ) ego
faciam.* & Apoc. 3. 18. *Consulo tibi,
ut emas apud me aurum igne proba-
tum.* & Heb. 4. 14. 15. 16. ubi autor ille
ad eum modum scribit: *Habentes
igitur Pontificem magnum, qui pe-
netravit cælos, Iesum filium Dei, te-
neamus confessionem: Etenim non
habemus Pontificem, qui non possit
compati infirmitatibus nostris, ve-
rùm tentatum per omnia in similitu-
dinem*

*dinem absq; peccato. Accedamus er-
gò cum fiducia ad thronum gratiæ,
ut consequamur misericordiam, &
gratiam inveniamus in opportu-
num auxilium.* & Rom. 10. 13. *Omnis
qui invocaverit nomen Domini ser-
vabitur.*

Exempla ubi ejus rei extant?

Luc. 17. 5. Apostoli inquirunt: *Do-
mine, adauge nobis fidem.* Similiter
Matth. 8. 25. *Domine serva nos, peri-
mus.* Item Act. 7. 59. ubi Stephanus
invocans in hæc erumpit verba:
Domine Iesu suscipe spiritum meum.
ac iterù v. 60. *Domine, ne id imputes
ipsis pro peccato.* Item 2. Cor. 12. 7. 8.
*Et ne præstantiâ revelationum esse-
rar, datus est mihi stimulus carnis,
angelus Satan, ut me colaphizet, ne
esserar: propterea ter rogavi Domi-
num, ut a me recedat.* Item 1. Thess. 3.
11. *Ipse verò Deus & Pater noster, &
Dominus noster Iesus Christus, diri-
gat viam nostram ad vos.* Atq; hoc

I. idem videre est in omnibus salutationibus Apostolicis, in quibus gratiam, misericordiam & pacem, ut a Deo Patre, ita a filio ipsius IESU Christo Domino nostro, credentibus precantur.

Ea verò additione, quòd Christum pro Deo agnoscere, & eum cultu prosequi divino teneamur, nonné hoc præceptum prorsus immutatur?

Nequaquam ipsum præceptum immutatur: omnis enim qui Christo exhibetur cultus, in Dei Patris gloriam redundat: verùm ipsius ratio & modus nonnihil immutatus est. Etenim ante Christum immediatè tantùm, at sub Christo etiam mediatè Deus colitur. Præterea cū ea lex velit, ne deos alienos habeamus coram Deo: Christus verò Deus alienus non sit, sed in eo ipso cultu qui ipsi exhibetur, Deo sit sub-

151 IE: CH: MUNERE: CAP: I.
subordinatus, apparet legem nullo modo mutari, cùm subordinata non pugnare notissimum sit.

Ergò is honor & cultus Christo ad eum modum tribuitur, ut nullum sit inter Christum & Deum hoc in genere discrimen.

Imò permagnum est. Nam adoramus & colimus Deum tanquàm causam primam salutis nostræ, Christum tanquàm secundam: aut ut cum Paulo loquamur, Deum tanquàm eum ex quo omnia, Christum ut eum per quem omnia.

Quid verò sentis de iis hominibus, qui Christum non invocant, nec adorandum censent?

Prorsus non esse Christianos sentio, cùm reipsâ Christum non habeant, & licèt verbis id negare non audeant, reipsâ negent tamen.

1. *Dixisti nos secundum Deum
Christum colere debere, an quis-
quam præterea colendus
sit, doce.*

Nullò prorsus modo. Nec enim
illum extat divinum testimonium,
ex quo cuiquam Christo excepto
datam in nos divinam esse potesta-
tem appareat. Quòd verò hodie in
Romana ecclesia virgini Mariæ &
sanctis potestas aliqua divina attri-
buitur, id totum in ipsorum opi-
nionè fundatum est.

*Nonne jure excusari possunt, cùm
eo animo id faciant, ut Deo
cultum exhibeant?*

Nequaquam. Nam in cultu divi-
no, non satis est opinione quantum-
vis speciosa niti, ut omnium est
sententia; verùm etiam veritate ip-
sa ad eam rem opus est: aliter is
cultus pro idololatria jure censeri
debet.

Per-

*Perspectum mihi est neminem
præter Deum & Christum colen-
dum esse: verùm num non licet
invocare virginem Mariam, &
sanctos, non ut nobis ipsi aliquid
dent; verùm ut precibus suis a-
pud Deum & Christum
impetrent?*

Nullò modo licet, ob causam
paulò ante expositam: ac etiam
quòd in his rebus, quæ ad cultum Dei
pertinent, certissimè oporteat esse
persuasum, hæc quæ fiant, secun-
dum Dei voluntatem fieri posse.
Verùm è Scripturis sacris nullum
testimonium proferri potest, ex
quo constet, virginem Mariam &
alios sanctos, vel aliquam curam
habere eorum quæ à nobis fiant,
aut eos vel scire vel intelligere ul-
lo modo, aut preces nostras audire.
De quibus tamen certò persuasum
esse oporteret eum, qui preces ad
eos directas vellet.

G 5

Ar-

1. Arbitror me, quam hoc præceptum primum in Christiana Religione vim habeat, percepisse: accede igitur ad secundum.

Præceptum secundum est: Non facies tibi imaginem, nec ullam similitudinem, eorum quæ in cælis sursum, quæ in terra deorsum & quæ in aquis sub terra: Non adorabis ea, neque coles.

Quæ est sententia præcepti hujus?

Ea, nullam imaginem eo fine fingendam, ut adoretur aut colatur: neque ejusmodi imago ullo modo fingenda est, quæ occasionem adorationi & cultui ejusmodi dare possit.

Quæ verò sunt imagines ejusmodi, quas homines eo sine faciunt, ut adorentur & colantur?

Sunt ea omnes, quas homines religionis opinione & studio faciunt.

Quæ

Quæ ratione adoratio & cultus ejusmodi perficitur?

Cum non solum imagines ipsæ adorantur; verum etiam ante ipsas imagines adoratio instituitur, & cum religiosè vestiuntur, multò vero magis cum cerei coram iis accenduntur, thura incenduntur, vota iis nuncupantur, ad eas peregrinationes instituuntur.

Verum ajūt hæc non imaginibus exhiberi, neque imagines ipsas, sed eos quos referunt adorari.

Hoc effugium nihil eos juvat. In isto enim interdicto nulla fit mentio ejus differentia, ut hoc imaginum causâ fiat vel non; sed ut prorsus hoc non fiat præcipitur. Hoc verò effugium admitti non debere, ostendunt exempla vituli illius quæ in deserto Israëlita conflaverant, & illorum quos Ieroboamus Israëlitis

I. tis in ea terra, quam a Deo in hæreditatem acceperant, adorandos proposuerat. Etenim certum est, cultum illum qui exhibebatur illis vitulis, non ipsis vitulis, sed Iehove Deo Israëlitarum exhibitum fuisse: quippe cum Israëlita illis referri Iehovam Deum Israël opinarentur. Eum tamen cultum adversarium fuisse præcepto Iehovæ, ex ipsa historia satis notum est.

Qua ratione verò probabis, Israëlitas in illo vitulo in deserto conflato Iehovam coluisse?

Id quidem e factò ipsius Aaron & populi doceri potest. Ac ex Aaronis factò quidem, quòd Aaron precibus populi compulsus, ut iis faceret Deum qui illis præiret, vitulum illum conflavit. Certum porro est Aaronem alium Deum præter Iehovam non habuisse: quòd etiam hinc elucet, quòd Aaron, de illo

illo vitulo, cùm eum dedicaturus esset, ad eum modum locutus sit: *Craserit solennitas Iehovæ.* Exod: 32. 5. Ex Israëlitarum porro factò, quòd ii de vitulo dicerent, eum fuisse Deum, qui eos e terra Ægypti eduxisset. Notissimum verò iisdem fuit, neminem nisi Iehovam eos ex Ægypto eduxisse. Etenim tota hæc actio eductionis ex Ægypto, opera Mosis sub expresso nomine ipsius Iehovæ peracta fuit.

Qui de illis vitulis, quos Ieroboam fabrefecerat, idem ostendens?

Primùm ex eo, quòd isti vituli populo ab ipso Ieroboamo propositi fuerunt, in eum finem, ut adorarentur, idq; iis verbis: *Ecce Deus tuus Israël, qui eduxit te e terra Ægypti.* Deinde ex ipsa historia satis perspicuum est, imò in ea expressum, propterea a Ieroboamo eos vitulos fabrefactos fuisse, ne popu-

L. Ius Hierosolymam, Iehovæ colendi causâ, iret. Etenim nunquam illi Hierosolymam frequentare destitissent, neq; cultui vitulorum acquievissent, nisi illis persuasum fuisset, in illis vitulis a se Iehovam coli.

Quid verò additum est in novo Fœdere huic præcepto?

Vt non solum imagines non adoremus, verum etiam easdem prorsus fugiamus, ut habemus I. Ioh. 5. 21. *Filioli fugite idola* & I. Cor. 8. & cap. 10. 14. *Propterea fratres dilecti, fugite ab idololatria.*

Quæ ratione verò vitanda sunt idola?

Ne vel illic ubi adorantur aut coluntur imagines simus, neq; iis consecratorum participes existamus, ut ex iisdem locis quos superius paulò citavimus, perspicuè satis apparet.

Dic,

L. *Dic, quod tertium sit præceptum?*

Non assumes nomē Domini Dei tui in vanum. Nec enim impunè dimittet eum Dominus, qui nomen ipsius assumpserit in vanum.

Quid verò est, nomen Domini in vanum assumere?

Est Deum testem vocare in rebus falsis.

Quid huic præcepto additum sub novo Fœdere?

Primò, quòd non solum Deum, verum etiam Dominum Iesum Christum in testimonium vocare possumus, cum Dominus IESUS corda & renes scrutetur, Apoc. 2. 23. Deinde, quòd nobis non solum pejerare non liceat; verum etiam, ne in veris quidem jurare, nisi longè gravissimis causis adactis, iisq; quibus Dei gloria nitatur, ad idq; non temerè, verum cum magno Dei metu &

G 8

cau-

I. cautione summa accedendum.

Vbi ea de re scriptum est?

Mat. 5. 33. 34. 35. 36. 37. *Audistis dictū fuisse antiquis: Non pejerabis, sed red- des altissimo vota tua. Ego verò dico vobis: Ne juretis omninò, neque per cælum, cùm sit thronus Dei: neq; per terram, cùm sit scabellū pedum ejus: neq; per Hierosolymam, cùm sit urbs magni regis: neq; per tuum ipsius caput jurabis, cùm nec atrum nec album pilum facere queas. Sermo verò vester sit, Ita, Ita, Non, Non: Quod verò supra hæc est, a malo est. Qua de re etiam Jacobi 5. 12. habetur.*

Ergò cum Dominus jurare vetet omninò, unde probabis in gravissimis causis licere jurare?

Ea vox omninò, non eum sensum habet, ac si nullo modo jurare liceret. Est enim opposita juramenti spontaneis & à levitate profici-

ficiscentibus, qualia, modò vera essent, lex Mosaica non prohibebat, cui hac in parte Dominus Iesus doctrinam suam opponit. Præterea legimus Apostolos jurasse, ut videre est Rom. 1. 9. 2. Cor. 1. 23. & cap. 11. 31. Phil. 1. 8. 1. Thes. 2. 5. 10.

Cur verò Dominus Jesus etiam in veris ultrò ac leviter jurare vetat?

Vt nomen Dei altissimi & ipsius Domini IESU apud nos sit in summa veneratione: deinde, ne levitate jurandi pejerare consuescamus:

Licetne jurare per alios, excepto Deo & Christo?

Non licet ullo pacto. Nec enim cuiquam Deus id, ut scrutator cordium esset, Christo excepto, dedit.

Quod est quartum præceptum?

Memento ut diem sabbathi sanctifices, &c.

1. *Quid verò de hoc præcepto censetis?*

Esse sublatum sub novo Fædere, quemadmodum alias ceremonias, ut vocantur, cenſeo.

Cur verò decalogo insertum est?

Ided, ut absolutissimam legis Moſaicæ partem, non fuiſſe perfectam appareret, & quoddam indicium extaret ejus rei, legem ſucceſſuram Moſaicæ legi, longè perfectiorem, legem nempe Domini noſtri IESU Christi.

Nonne Christus constituit, ut diem quem vocant dominicum, sabbathi loco obiremus?

Nullo modo: cùm religio Christi, quemadmodum alias ceremonias, uti vocantur, ita delectum dierum prorsus tollat, uti Col. 2. 16. a-

per-

per tẽ scribit Apostolus. Verùm cum diem dominicum antiquitùs celebrari a Christianis videamus, nos eandem libertatem omnibus Christianis permittimus.

Expone quintum præceptum.

Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut prolongentur dies tui supra terram.

Quid porrò est honorare parentes?

In omnibus iis dicto audientem esse, quæ modò non pugnent cum Dei præceptis, & omnem gratum animum iis pro beneficiis acceptis præſtare. Ephes. 6. 1. 2. 1. Tim. 5. 4.

Quod verò officium est parentum?

Ne liberos irriterent, verùm eos nutriant in disciplina & admonitione Domini. Ephes. 6. 4. Col. 3. 21.

Quid verò est, irritare liberos?

Est,

Est, vel sine causa eos castigare, vel modum in castigando excedere, vel semper jus suum persequi, & nihil eis ignoscere. His enim rationibus animum despondent liberi. Apostolus verò mandat, ne patres irritent liberos, quò animum non despondeant.

Quid est, eos enutrire in disciplina & admonitione Domini?

Est eos in vias Domini introducere, & conservanda Dei præcepta, tum piis colloctionibus, tum adhortatione, tum exemplo & conversatione, uti Deut. II. 19. singulare ea de re præceptum Dei extat, ubi Deus mandat, ut manè, vesperi, non domi tantum; verum etiam in itinere, de lege ipsius, parentes cum liberis colloquantur.

Quid Dominus Jesus huic præcepto addidit?

Ni.

Nihil huic additum apparet: nihilominus ea omnia, quæ de subditis & magistratu, de uxoribus & maritis, de servis & dominis, in literis divinis tradita sunt, huc referenda videntur, propter mutua, quemadmodum inter liberos & parentes cernere est, officia.

Quod verò officium est subditorum erga magistratum?

Vt magistratui pareant, non solum propter metum; verum etiam propter conscientiam: tributa, census, vectigalia pèdant, honore prosequantur, eum metuant. Rom. 13. 5.

Quod officium magistratus erga subditos?

Vt potestatem sibi in alios collatam divinitus agnoscat, in defensionem bonorum & metum facinorosorum, quemadmodum Rom. 13. 1. ad 5. fusè docetur.

Quod

*Quod verò officium uxorum
erga maritos?*

Vt in omnibus maritis pareant,
ut ecclesia Christo, & eisdem me-
tuant. Ephes. 5. 24. 33. 1. Petr. 3. 5.
Col. 3. 18.

*Quod officium est maritorum
erga uxores?*

Vt eas ament, quemadmodum
Christus dilexit ecclesiam, & quem-
admodum suum ipsius corpus, &
tanquam vasi infirmiori, honorem
exhibeant, & ne adversus eas sævi-
ant. Ephes. 5. 25. & 28. 1. Petr. 3. 7.
Col. 3. 19.

*Quod est officium servorum
erga dominos?*

Eph. 6.
3. 6. 7. 8.

Vt dominis obsecudent, cum
metu & tremore & sinceritate cor-
dis, tanquam Christo: non ad ocu-
lum servientes, velut hominibus
placentes; verum ut servi Christi
voluntatem Dei facientes ex ani-
mo,

mo, cum benevolentia servientes
tanquam Domino, & non homini-
bus: scientes, quod quisq; quicquid
boni fecerit, id reportaturus sit a
Domino, sive liber, sive servus. & 1.
Petr. 2. 18. Vt subjecti sint dominis,
cum omni metu, non solum bonis
& æquis; verum etiam iniquis. &
Tit. 2. 9. 10. Vt dominis placeant, non
contradicientes non fraudantes; ve-
rum omnem fidem ostendentes. & 1.
Tim. 6. 1. 2. Vt quicquid; servi sint sub
jugo, dominos ipsorum omni ho-
nore dignos judicent, ne nomen
Dei & doctrina blasphemetur: &
qui dominos habent fideles, ne eos
despiciant, quod fratres sint; verum
impensius serviant, quod fideles sint
& dilecti, ejusdem beneficii parti-
cipes.

*Quod verò officium est domini-
orum erga servos?*

Vt servis quod justum & æquum Eph. 6.
est tribuant, minas remittant, scien- 90
tes

I. tes quòd & suus & eorum Dominus
Col. 4. est in cœlis, nec apud eum est acce-
I. ptio personarum.

Expone sextum mandatum.

Non occides.

*Quid huic addidit Dominus
Jesus?*

Ne fratri irascamur, neq; verbis
asperis ex ulciscendi libidine pro-
deuntibus eum offendamus, quæ
Dominus IESUS vocibus Racha &
fatue expressit: quòd illa verba perti-
nent, Ephes. 4. 31. *Omnis amaritudo,
& excandescencia, & ira, & clamor,
& maledicentia tollatur a vobis, cum
omni malitia.*

*Quid verò est dicere alicui
Racha vel fatue?*

Est hoc, ac si quem nomines ho-
minem nihili, aut flocci, aut ratio-
ne carentem.

Quod

*Quod si contingat ut fratrem of-
fendamus, quid facien-
dum est?*

Summo studio reconciliandus
est. Nisi enim reconciliemur fratri,
religio nostra inanis est, & pericu-
lum ne in iudicium Dei incidamus.

*Ergò nulla ratione irasci
licet?*

Hac ratione, quemadmodum Do-
minus vetat, irasci non licet, id est,
ultionem expetere: verùm tamen, si
quis irascatur rei turpitudine mo-
tus, nec tamen ultionem ullam me-
ditetur, neq; in ira persistat, ad eum
modùm irasci nequaquam vetitum est.

*Quid prætereà huic præcepto ad-
jecit Dominus Jesus?*

Inhibuit omne ultionis genus,
non solum privatum; verùm eti-
am quod fit per magistratum: ea ra-
tione, quòd si quis vel corpus vel
fortunas, vel nomen nostrum læse-

H

rit,

I.
Marth.
5. 23. 24.
25.

I. rit, ut paratiores simus aliam injuriam potius accipere, quàm nos ulcisci. *Quod Dominus IESUS illis verbis docuit: Ego vobis dico, ne resistatis malo. Verùm si quis percusserit dextram maxillam tuam, exhibe ei alteram: & qui voluerit tecum iure contendere, ac tuam tunicam tollere, permitte ei & pallium: & qui te sollicitaverit ad milliare unum, abi eum eo duo.*

Ergo ea verba Domini non simpliciter accipienda sunt ut sonant?

Eoh. 18. 23. Non. Legimus enim de ipso Servatore, eum cum alapa ei impacta fuisset, non solum non exhibuisse malâ alteram; verùm etiam se percutienti ea verba opposuisse: *si male loquor, ede testimonium de malo: sin bene, quid me cedis?* Idem legimus de Apostolo Paulo, Act. 23. 3.

Nô licet ergò per magistratû iure agere, & injurias persequi?

Li-

Licet, modò absit ultio. Hanc quippe solam vetat Servator. Ultio verò est, ubi quis ei qui in ipsum injurius extitit, par pari referre studet: ut in lege concessum fuit, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pro pede pedem, pro ulatione ulationem, pro livore livorem petere.

Quod verò est septimum mandatum?

Non mœchaberis.

Quid huic addidit Dominus Jesus?

Primùm, ne mœchemur, non solum re ipsâ; verùm etiam ne mulierem, ita ut eam concupiscamus, aspiciamus: id innuens, eum qui eam concupiscat in corde suo, adulterium patravisse. Præterea idem addidit, eum qui uxorem exceptâ causâ adulterii dimittat, & aliam ducat, mœchari: & qui etiam dimissam du-

H 2

xerit,

I. xerit, eum pariter mœchari. Po-
 1 Cor. 6. stremò, omnem scortationem &
 9. 10. 13. impuritatem, ac etiam omnem ser-
 18. monem turpem & obscœnum, &
 Heb. 13. scurrilitatem & jocos nobis inter-
 4. dixit,
 1 Thef. 4. 3. 4. Ephes. 5. 3. 4. 5.

*Quid ad idem mandatum
 pertinet?*

Id, ne fidelis infidelem uxorem
 1. Cor. 7. 39. ducat, nec fidelis uxor infideli ma-
 Exodi. 34. 16. rito nubat, ne per ejusmodi connu-
 Deut. 7. 3. 4. bium fidelium corda seducantur:
 ob quam causam in lege videmus
 a Deo ipso expressè vetita hujus-
 modi connubia.

*Quòd si ex infidelibus alteri con-
 tingat fidelem fieri, num infi-
 delis fideli deserendus est?*

1. Cor. 7. 10. 11. 12. 33. Nullo pacto, si infidelis cum fide-
 li habitare consentiat: quod si no-
 lit infidelis cum fideli habitare, non
 est in hujusmodi subjectus servitu-
 ti fidelis, ut Paulus docet.

Quod

*Quod est octavum manda-
 tum?*

Non furtum facies.

*Quid prohibetur hoc man-
 dato?*

In his rebus quæ ad commodum
 proximi spectant, omnis ratio
 intervertendi: quod fit, ubi vel
 ea quæ habet tollimus, aut cum
 possumus, non ei egeno opem af-
 ferimus.

*Qua ratione proximo quod
 ejus est tollitur?*

Aut per vim, aut per interversio-
 nem dolosam. Qua ratione per
 vim, cuius planum est. Interversio-
 nis verò callidæ multæ sunt ratio-
 nes: aut enim in emptione vel ven-
 ditione, aut in permutationibus, aut
 conducto & locato, aut in commo-
 dato & aliis actionibus eas invenire
 facile est. Ut habemus quò ad ven-
 ditiones verus interdictum divinũ,

H 3

Lev.

I. Lev. 19. 35. 36. & Deut. 25. 14. 15. Non habebis in domo tua duplex Ephab: Verùm justum pondus habeto, & justum Ephab. &c.

Nonne usura huc etiam referenda est?

Profrus.

Quid verò est usura?

Est a pecunia commodata extorsio commodi, cum oppressione alterius: quod apparet ex Hebræa vocisvi, quâ usura in Testamēto veteri appellatur, quæ sonat morsum: unde apparet, commodū a pecunia commodata percipere, sine morsu vel detrimento alterius, nec peccatum esse, nec usuram. Quo factum est, ut in Evangelio nusquam vetita sit ejusmodi commodi perceptio, nisi tum, ubi avaritia aut rapina prohibetur: licet ea omnia, quæ cōtra Spiritum sint & doctrinam Iesu Christi, non uno in loco spectatim

tim commemorata & expressa sint.

Quid ad id præceptum adjecit Dominus Jesus?

Ne simus avari.

Quid verò est avarum esse?

Est plus habere velle, quàm ad tuendam vitam, tum tuam, tum tuorum omnium, pertineat.

Qua verò id fit ratione?

Ea nimirum, dum homines præter privatam & justam necessitatem; aut quærunt, aut recondunt: ut Luc. 12. 15. & seq: a Christo docetur.

Qua verò justa necessitas ad tuendam vitam pertinens?

Victus cultusq; corporis, ac ea sine quibus vita præsens conservari nequit.

In quos igitur usus vertere debent Christiani, quæ justæ necessitati supersunt?

Ea omnia vel in usus gloriæ divi-

Luc. 12. 15.

Heb. 13. 5.

1. Tim. 6 8. 9. 10.

11.

I. nā, vel ad sublevandos pauperes, inprimis domesticos fidei, vertere debent: ea tamen cautione adhibita, ut ne quid studio privatae gloriae faciāt, quod docet illis verbis Christus: *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextra tua.*

Matth. 63.

Qui verò victui cultuiq; corporis ponendus modus?

Eo pacto, ne qui luxus, aut corporis voluptas in nobis in veniatur.

Qui verò luxus & corporea voluptas vitari potest?

Cum cibi & potus usum ad valetudinē tuendam accommodabimus, cultum verò eum adhibebimus corpori, in quo nec luxus, nec levitas appareat.

Quid verò in ciborum & potus usu luxum vocas?

Luc. 21.
34.
Rom. 13.
13.
Gal. 5.
21.

Gulam & ebrietatem, quò pertinent comestationes, quas prohibet

pa-

palām Servator, uti scripta novi Testamenti apertissimè planum faciunt.

Quod est nonum praeceptum?

Non falsum testimonium dices in proximum tuum.

Quid ad praeceptum hoc pertinet?

Mendacium quodvis, quod non solum ab animo fallendi cupido proficiscitur; verum etiam ex levitate: praeterea omne obrectationis & detrectationis & damnationis genus.

Apoc. 21. 3.
Eph. 4. 25.
Rom. 16. 29. 30.
1. Pet. 2. 1.
Matth. 7. 1.
Luc. 6. 37.

Quod est decimum mandatum?

Non concupisces domum proximi tui, nec concupisces uxorem eius, nec servum, nec ancillam, nec bovem, neq; asinum, nec ullam rem ex iis quae ipsius sunt.

Quid est concupiscere domum proximi sui?

H 5

Est

Est in corde constituere, ut rem proximi tui quam appetis consequare, etiam iniquissima ratione.

Quid verò huic praecepto additum est in novo Fœdere?

Non solum ad eum modum concupiscere non licere; verum etiam rei cupitæ nullo modo animum adjiciendum esse, etiamsi ut eam assequatur, nullo modo cogitet, verum eâ ipsâ tantum concupiscentiâ voluptatem aliquam in corde suo quærat. Quod enim facere vel possidere turpe est Christiano, id ne concupiscendum quidem illi est.

Caput II.

*De Præceptis Christi
sigillatim ab eo traditis.*

Exposuisti mihi praecepta Christi, quæ mandatis Dei per Moysen exposuisti, & iis quæ Christus Moisaicis adjecit, continentur: superest, ut ea quoque exponas, quæ Christus nominatim proposuit?

EA sunt duplicia: quædam enim mores, quædam externos actus religiosos, qui vulgò Ceremoniæ vocantur, respiciunt.

Quæ verò respiciunt mores?

Hæc: Abnegatio sui ipsius: Crucis tolerantia & permissio: Imitatio Christi. March.
16.24.

Quid verò est abnegatio sui ipsius?

Est privata voluntatis, & cupiditatum malarum, mundanarum & carnalium, renunciatio.

Quæ verò sunt ista cupiditates?

2. Sunt ex, quæ vel ad voluptatem
 1. Ioh. 2. carnis, vel ad opes & divitias, vel ad
 15. 16. vitæ fastum referuntur. Quod Io-
 hannes in his verbis comprehendit:
*Ne ametis mundum, neq; ea quæ in
 mundo sunt. &c. Nam quicquid (est)
 in mundo, concupiscentia carnis, con-
 cupiscentia oculorum, & fastus vitæ,
 non est ex patre, sed ex mundo. Quæ
 quidem Ioannes, non solum cum
 incommodo valetudinis, aut alio-
 rum injuria, vel contumelia quæri
 prohibet; verum etiam, si citra hæc
 fidelibus contingant, despici atq;
 contemni vult ab iis omnino.*

*Quid verò est, istæ crucis
 portanda ratio?*

Est animi, non solum ad afflictio-
 nes qualvis; verum etiam ad mor-
 tem vel acerbissimam & ignomi-
 niosissimam, Christi causâ subeun-
 dam, præparatio, & exceptio isto-
 rum voluntaria, atq; cum quadam
 etiam voluptate tolerantia & per-
 pectio.

Quæ

*Quæ porrò est Christi imi-
 tatio?*

Est vitæ nostræ ad vitæ Christi
 regulam compositio.

In quo ea consistit?

In conservatione earum virtu-
 tum, quæ Dominus IESUS nobis in
 seipso, tanquam in vivo exemplari,
 representavit.

Quæ verò hæ sunt virtutes?

Præcipuæ sunt: Fiducia in Deum
 Charitas perfecta, Humilitas, In-
 precibus assiduitas perpetua.

Quæ est in Deum fiducia?

Inferius ea de re audies.

Quæ charitas?

Ea vel Deum, vel proximum spe-
 ctat.

*Quæ in Deum charitas
 perfecta?*

Vt Deum ex toto corde, ex tota

H 7

ani-

2. anima, & totis viribus, supra omnia ames.

Qua charitas in proximum?

Ea vel in fratrem, vel inimicum dirigitur.

In quo perfecta charitas consistit erga fratrem?

1. Ioh. 3. 16.
Ioh. 13. 34. & 15.
12. Ea in re, ut vitam etiam pro eo profundamus: quod etiam Dominus IESUS mandatum suum vocat novum. Vnde apparet fratrem esse amandum, non solum ut nos ipsos; verum etiam supra nos ipsos.

Quid verò est, animam seu vitam pro fratre profundere?

Rom. 26. 3. 4.
Phil. 2. 30. Vt fratrem serves, non solum nullis aliis rebus parcere; verum etiani discrimen vitæ non recusare: quemadmodum à Paulo, in Priscilla & Aquila, & Epaphrodito, ejus rei

183 IE: CH: MUNERE. CAP. 2.
rei exemplum propositum videmus.

In quo verò consistit erga inimicum charitas?

Vt inimicus multiplex est, ita charitas in eum diversa. Nam nos execrantib; tenemur bona precari: iis qui nos oderunt bene facere: pro iis verò qui nos affligunt & persequuntur, orare: cum rogant, iis dandum est: cum esuriunt, sunt cibandi: cum sitiunt, potandi: & cum nutuò sumere velint, in necessitate vera atq; propria, à nobis nequaquam sunt rejiciendi.

Matth. 5. 44.
Lucæ 6. 27. 28.
Rom. 12. 20.

Quid est humilitas?

Est animi tui summissio, etiam si summus sis, & ministeriorum etiam vilissimorum aliis quantumvis vilibus præstandi promptitudo: quam in seipso expressit Christus, cum servorum suorum, Apostolorum nempe, pedes lavit.

Phil. 3. 4.

Ioh. 13. 4. 5. & c.

2.

Quid est deniq; assiduitas in precibus perpetua?

Est animi nostri, quàm sæpissimè ad Deum, quovis in loco, sublatio, eidem commendatio omnium necessitatum, tum credentium, tum omnium hominum, potissimum regum, & eorum qui præsunt cum imperio.

1. Tim.

2. 1. 2.

Quibus rebus instructi esse debent orantes?

Iac. 1. 6.

Mar. 11.

24.

1. Ioh.

5. 14.

1. Ioh. 3.

22.

Ioh. 9.

31.

1. Tim.

2. 8.

Vt Deo confidant, cum nempe posse dare, quod petunt, nequaquam dubitent: ut secundum Dei voluntatem precentur, id est, ea quæ Deus promisit: deniq; voluntatem Dei compleant, potissimum, ut si quid adversus aliquem habeant offensæ, remittât, atq; ita manus puras tollant sine ira & disceptatione: quam quidem ad rem, multum juvat jejunium, quod credentes ultrò ob eam causam sibi ipsis imponunt,

in

2.

in quo maximè vitanda hypocrisis.

Quid est jejunium?

Jejunium de quo hîc agitur, nihil aliud est, quàm à cibo & potu ad certum tempus continentia, ut e multis exemplis in sacris literis propositis observare licet.

Nonnè est jejunium, ubi homines a certis cibis abstinent?

Ex jejunii descriptioneprehendere poterat à certo ciborum genere abstinere nequaquam esse jejunium: sed potius ciborum delectum, quem Apostolus redarguit, & inter dogmata Satanæ recenset.

1. Tim.

4. 3.

Jejunantes an certis diebus astringi debeant?

Nullò pacto. Id enim est contra proprietatem & libertatem religionis Christianæ, quæ spiritualis est, necullo modo ullis temporibus astringitur. Nec verò jejunium est

3. Deo acceptum, nisi id Dei gloria aut nostra salus & aliorum, aut aliæ necessitates, exprimant. Quare totum illud tempus, quod jejunio tribuitur, impendendum est in studia Christiana, ut sunt exercitatio in lege Domini, ardentis preces, & pia colloquia, &c.

Caput III.

De Cæna Domini.

Quæ verò sunt præcepta Domini Jesu, ut vulgò vocant, ceremonialia?

Est unum duntaxat, Cæna nempe Domini.

Quid verò est Cæna Domini?

Est Christi Domini institutum, ut fideles ipsius panem frangant & comedant, & ex calice bibant, mortis ipsius annunciandi causâ, quod per-

permanere in adventum ipsius oportet.

Quid verò est annunciare mortem Domini?

Est publicè ac sacrosanctè Christo gratias agere, quòd is, pro ineffabili sua erga nos charitate, corpus suum torqueri, & quodam modo frangi, & sanguinem fundi passus sit, & hoc ipsius beneficium laudibus tollere & celebrare.

Cur verò hujus potissimum rei memoriam Dominus in cætu suo celebrari voluit?

Èd quòd ex omnibus Christi actionibus, ea sit summa, & ei maxime propria. Licet enim a mortuis resurrectio, & exaltatio Christi, sint longè majores; eas tamen Deus ipse pater, non autem Christus ipse per-

Non-

3. *Nonne alia causa, ob quam cœnam instituit Dominus, superest?*

Nulla prorsus: etsi homines multas excogitârint, cùm alii dicant esse sacrificium pro vivis & mortuis: alii usu ipsius se consequi peccatorum remissionem, & firmare fidem sperant: & quòd eis mortem Domini in mentem revocet, affirmant.

Quid verò de his opinionibus statuendum est?

Nullam ex illis subsistere posse. Etenim cùm is finis cœnæ Domini usurpanda sit, ut pro beneficiis acceptis Christo gratias agamus, apparet non eò institutam esse, ut aliquid illie sumamus: imò qui vult dignè cœnæ Domini participare, eum de remissione peccatorum ex parte Dei certum ac fide confirmatum esse oportet, & prorsus

3. sus ita animatum, ut ex illius animo nunquam mortis Domini excidat memoria.

De ea re verò, Cœnam Domini esse sacrificium pro vivis & mortuis, quidnam censendum est?

Hanc opinionem summum prorsus esse errorem. Etenim Scriptura testatur, oblationem Christi nunc in cœlis peragi, nec in terris peragi posse. Praterèa cùm Christus ipse sit & Sacerdos & oblatio, efficitur ut Christum offerre nemo possit, nisi Christus ipse. Deniq; cùm oblatio Christi sit usquequaq; perfecta, cum sit una, quâ in æternum consummavit sanctificatos, certè repetitione nulla opus habet: alioquin non esset perfecta & absoluta.

Quæ verò sententia illorum verborum, hoc est corpus meum?

Non uno eodemq; modo ab omni-

Heb. 8.
1. 2. 3. 4.
Heb. 9.
24.

Hebr. 7.
27.
Hebr.
10. 14.

3. omnibus accipiuntur. Etenim alii censent, panem in corpus, vinum in sanguinem, reipsâ mutari, quod illi transubstantiationem vocant: alii corpus Domini, in pane, sub pane, cum pane, esse sentiunt: sunt deniq; qui in cœna Domini verè corporis & sanguinis Domini participes existere se autumant, spiritualiter tamen: quæ opiniones sunt omnes fallaces & erroneæ.

Quæ verò istud monstrabit?

Ea ratione quòd in his verbis, *hoc est corpus meum*, particula *hoc*, ad universam frangendi & sumendi panis, & fundendi vini actionem referri potest. Quare nequaquam ad panem & vinum ab adversariis refertur necessariò, neq; hinc captiosæ illorum opiniones necti & confici possunt. Præterea, quod attinet ad ipsam transubstantiationem, ut vocant, cùm Scriptura panem què sumimus, in ipso usu panem vocet,

ut

ut e verbis Pauli perspicuum est, apparet panem illic remanere sine ulla profus in corp^o Domini transmutatione. Ad hæc, eadem Scriptura testatur, corpus Christi in cælis esse, & illic ad restitutionem omnium esse oportere. Quare in terris existere nequit amplius. Deniq;, si panis in corpus Christi converteretur, efficeretur modo corporeo sumi corpus immortale, quali Christum nunc præditum esse inter omnes constat. At hoc fieri nequit, ut corpus immortale modo corporeo sumatur: quare nec illud, ut panis vertatur in Christi corpus. Quòd verò ad secundam opinionem attinet, ea ut ob rationes superiores consistere nequit, potissimum verò hanc, quòd Christi corpus in cælis versetur, ita propter hoc in conveniens, quòd ea opinio proprietates corpori Christi profus detrahat. Deniq; tertia opinio locum habere

nc-

3.
1. Cor.
10. 16. &
cap. 11.
26. 27. 28

3. nequit, cùm ea pugnent inter se, re ipsâ Christi corporis esse participem, & spiritualiter illius participem esse. Et opinionem istam nullo modo certam esse ipsi produnt, cum fatentur modum hunc sumendi corporis Christi, esse prorsus inexplicabilem, aut quâ id fiat se planè ignorare.

Quid verò statuendum est, de corporis & sanguinis Christi usu, Ioh. 6. ?

Non agit eo loco Christus de cœna sua. Etenim illic ei, qui carnem ipsius manducârit, & biberit sanguinem, ascribit citra ullam conditionem, vitam æternam: ei verò, qui non manducaverit carnem ipsius, nec biberit sanguinem, adimit vitam æternam. Quod de cœna Domini non dici hinc perspicuum est, quòd possit quis cœnæ Domini esse particeps, perire tamen: ac vice versa, etiamsi illius non existeret par-

3. particeps, servari. Verùm agit illic Christus de causa fidei in se, quæ est jugis mortis Christi meditatio, e qua vires sumimus ad vitam piam & immortalem capeſſendam.

Qui verò illa Pauli verba accipienda sunt? Calix benedictionis quem benedicimus, nonne est 1. Cor. 10. 16. communio sanguinis Christi? & panis quem frangimus, nonne est communio corporis Christi?

Ad eum modum, quòd ii omnes qui calicem hunc benedicunt, id est, eo usi, sanctè nomen Domini celebrant, similiter qui panem communiter frangunt, aperte testatum faciunt, quòd participes sint corporis & sanguinis Domini, id est, omnium bonorum, quæ Christus nobis per mortem suam peperit: ut inferius paulò de Israëlitis etiam ait, Israëlitas qui victimas manducabant, altaris participes fuisse, id est, ad

3. ad ea omnia, quæ in illa religione promissa fuere, pertinuisse.

Expone igitur mihi verum & genuinum illorum verborum Domini Hoc est corpus meum, sensum.

Nativus & genuinus horum Christi verborum sensus est, ac si Christus dixisset: Hæc actio frangendi & manducandi panis hujus, est commemoratio & adumbratio quædam ejus quod corpore meo futurum est: & hæc actio fundendi & bibendi vini hujus, commemoratio & representatio quædam est, quid sanguine meo fiet: vel (ut verba Pauli Apostoli explicemus. 1. Cor. II. 25.) bibitio ex eo calice est commemoratio illius ingentis divinæ charitatis, quæ nobis in novo Fœdere exhibita, ac morte Christi est confirmata. Atq; ad eum modum scriptum extat, de illo insueto agni

agni paschalis ededi more, (etenim 4. lumbos erant succincti, pedes calceati, ac baculum manibus gerentes, & comedebant eum festinantes) Exod. 12. 11. 27 Ez. ech. 5. 1, 2, 3, 4, 5. eum fuisse transitum Domini: tum etiam de illorum crinium parte selecta, parte exusta, parte dissipata, parte servata, & ex iis quadam igne consumpta: hoc esse Hierusalem.

Caput IV.

De Baptismo aquæ.

Quid verò sentis de aquæ baptismo?

Id, quòd sit ritus exterior, quo homines vel e Iudaismo vel e Gentilismo ad religionem Christianam accedentes, manifestè profitebantur, se Christum pro suo Domino agnoscere.

Num ergò ad eum ritum infantès pertinent?

4. Nullo pacto. Nam nec in scripturis ullum mandatum aut exemplum ea de re habemus, neq; ipsi (ut res ipsa indicat) Christum pro suo Servatore agnoscere per ætatem possunt.

Quid verò de iis sentiendum est, qui infantes baptizant?

Quantumvis hac in re errent, nõ licet tamen idèd eos condemnare, modò alioquin idololatræ non sint, sed piè secundùm Christi præcepta vivant, & alios sententiam ipsorum repudiantes non persequantur. Non consistit enim regnum Dei in huiusmodi externis, sed in iustitia, pace & gaudio in Spiritu sancto.

Quid verò ea de re statuis, quòd sint qui putent se hoc riture-generari?

Falluntur vehementer eiusmodi: Etenim regeneratio nihil aliud est,

4. est, quàm rationis & voluntatis nostræ transformatio, & ad Christi conservatoris nostri doctrinam compositio, ut ipsa vox regenerationis indicat. Verùm ejusmodi transformatio in infantibus locum habere nequit, qui ignorent quæ dextra & sinistra sit, tantum abest, ut res tanti momenti in eos cadat. Adultos verò, in quibus mentis & voluntatis transformatio locum habet, aquâ regenerari posse tantum a veritate abest, ut etiam videatur quidpiam hoc idololatriæ simile: cum rei materiata hoc ascribitur, quod ipsi Deo & sacro ejus verbo tantum ascribendum est, cùm is sit, qui nos volens genuit verbo veritatis suæ, & semen illud non corruptibile, sed incorruptibile quo nos regenerari oportet, sit illud verbum Dei vivum, & in æternum perseverans.

Iac. 1.
18.

1. Pet. 1.
23.

4. *At Apostolus ait, Deum nos ser-*
 Tit. 3. 5. *vâsse per lavacrum regenera-*
tionis.

Verum est Apostolum ita loqui,
 at non affirmare lavacrum illud re-
 generationis esse aquæ baptismi.
 Nec verò in scripturis inusitatum
 est, purgationem animorum no-
 strorum quæ verbo fit, figuratè la-
 vacrum dici. Paulus enim ad Ephes.
 Ephes. 5. 26. scribit, Christum sanctificâsse ec-
 clesiam suam, eâ purgatâ lavacro
 aquæ in verbo, id est, per verbum.
 Et autor ad Hebr. hortatur eos, qui
 Hebr. 10. 22. Christo nomen jam pridem dede-
 rant, nec amplius aquæ baptismi e-
 gebant, ut corda aspersa haberent a
 conscientia mala, & corpus ablu-
 tum aquâ mundâ. Deniq; ipse Apo-
 stolus eodem loco ipso, quem præ
 manibus habemus, seipsum expli-
 cat, quid per lavacrum regenera-
 tionis intelligat, ea verba subjici-
 ens, quæ superioribus lucem affe-
 runt,

199 IE: CH: MUNERE. CAP: 4.
 runt, & renovationem Spiritus san-
 cti. Hanc autem particulam &, tan-
 tum valere posse quemadmodum
 hoc est, superius demonstravimus.

At de illis verbis Ananie Pau-
 Act. 22. 16. *lum compellantis, surge, baptiza-*
re, & ablue peccata tua, quid
statuendum est?

Tenendum id prorsus est, quod
 etiam multis aliis locis scripturæ lu-
 cem afferre poterit, Cum in scriptu-
 ris novi fœderis actui vel ceremo-
 niæ exteriori id ascribitur, quod ad
 salutem prorsus pertinet, nulla ra-
 tione eò id fieri, ac si ceremonia illa
 exterior eam vim haberet; sed eò,
 quòd actu illo duntaxat adombra-
 tio quædam rei illius, quæ ad salu-
 tem prorsus pertinet, fiat. Ita cum
 dicitur: *Calix benedictionis quem be-*
 I. Cor. 10. 16. *nedicim⁹, nonne est cõmunio sangui-*
nis Christi? & panis quem frangimus,
nonne communitio corporis Christi? &

4. alibi: *quotquot in Christū baptizati estis, Christū induistis.* Gal. 3.27. Atq; hacratione Anania verba & intelligi possunt, & debent. Etsi ad eum quoq; modum accipi possint, Ananiam non id egisse, ut Paulus per baptismum aquæ peccata ablueret; verum ut baptizaretur, & peccata ablueret invocando nomen Domini: cum tempus jam illud venisset, quo omnis invocans Dominum servandus esset.

AG. 2.
21.
Rom.
10.13.

Nonne ipse Servator Christus cū Nicodemo agit de aqua baptismi?

Ioh. 3.5.

Nulla modo. Etenim illic agit Dominus de generatione superna, id est cœlesti, præterea de ejusmodi generatione, sine qua nemo in cœlum intrare potest, quod dici non posse de aquæ baptismi ipsa ratio indicat. Quod verò illic ait de aqua & Spiritu, ea non esse diversa, verum per aquam ipsum Spiritum, vel aquam

5. aquam spiritualem intelligi, ex eo videtur planum esse, quod ea particula &, hoc loco significare possit *id est*, ut in simili oratione significare videmus, ubi dicitur, quod Christus baptizaturus esset *Spiritu & igne.* Atq; ideo etiam Christus in eodem colloquio progressu, nullam amplius aquæ, sed tantum Spiritus mentionem facit.

Caput V.

De promisso vitæ æternæ.

Exposuisti mihi perfectæ Christi mandata: illius quoq; promissa exponi velim.

MAXIMUM omnium & quod omnia in se comprehendit, est vita æterna: verum etiam aliud superest

5. ad prius obtinendum vehementer pertinens.

Quod verò istud est?

Donum Spiritus sancti.

*At nonne eadem promissa comprehensa fuere in lege
Mosis?*

Imò nullum illorum comprehensum fuit. Etenim nusquam in lege Mosis reperies, vel vitam æternam, aut donum Spiritus sancti, obedientibus præceptis legis, promissum: quemadmodum in lege per Christum data promissa esse constat.

Attamen prorsus aliquam spem vite æternæ in Dei populo ante Christum fuisse apparet.

Nihil obstat sperare quidpiam etiam si promisso Dei careas, modò res ea sit summopere expetenda, & ejusmodi, quam credibile erat, eam Deum cultoribus suis daturum. Vi-

tâ

tâ verò æternâ, nec magis est quicquam expetendum, nec est quicquam credibilius, quàm Deum cultoribus suis eam daturum, tanquàm mercedem, quæ ipsius personæ vehementer conveniat, sine qua cætera bona, etiamsi a Deo proficiantur, vix sint digna divinæ mercedis nomine.

Id verò quamobrem?

Duabus de causis: primùm, quòd non tam ipsum bonum, quàm illius perpetuitas, divinum quiddam habere videatur: deinde, quòd constet, aliorum bonorum, exceptâ vitâ æternâ, esse participes etiam eos, qui Deo non serviunt, imò eum blasphemant.

Habituriné sunt vitam æternam ii qui eam sperârunt, licèt iis promissâ non fuerit?

Prorsus, at non omnes, verùm ii qui ex animo Deum coluerunt, &

I 6

di-

5. dicto audientes ei fuere. Nec enim obstat quicquam, quò minùs plus præstet, quàm promiserit Deus: & Christus id apertè docet, cum everbis ipsius Dei & verè & subtiliter ratiocinatur, Abrahamum, Isaacum & Iacobum resurrecturos a mortuis, & victuros: quem imitatus autor ad Hebræos ait, Deum non erubescere eorum vocari Deum, eò quòd paraverit iis urbem, & eos æternum victuros statuerit.

Luc. 20.
37. 38.Hebr.
II. 16.

Si Deus daturus erat vitam æternam illis hominibus, cur eam non promisit?

Tam excellens promissum distulerat Deus in tempus quod noverat oportunitum, ut tantò evidentius appareret omnibus, tam excellens bonum esse proprium ipsius munus e mera benignitate ipsius profluens.

Nonne in novo Fœdere, præter vitam æternam, sunt etiam vitæ hujus promissa facta?

Scri-

Scriptura sanè testatur, pietatem etiam sub novo Fœdere promissionem habere non futuræ solùm; verùm etiam præsentis vitæ: ac etiam si quis Christi causâ & Evangelii ejus omnia relinquat, eum centuplicia in hac vita recepturum cum persecutione, & in seculo futuro vitam æternam.

5.
I. Tim.
4. 8.
Mar. 10.
29. 30.

Ergò quòd ad promissa vitæ præsentis exæquatum est novum Fœdus veteri?

Cùm ex aliis scripturis constet, hominem Christianum acquiescere debere iis tantùm, quæ ad vitam tuendam sunt necessaria, apparet promissa vitæ hujus sub novo Fœdere facta, etiam plenissima & uberima, sic accipi debere, ne Christiano homini desit quicquam, quod ad hanc vitam tuendam necessariò requiratur. Verùm sub veteri Fœdere, non solùm quærere licuit, & possidere plura, quàm vitæ hujus usus

I. Tim.
6. 8.

I 7

re-

6. requireret ; sed etiam e superfluo, voluptates & alia, sine quibus esse in hac vita possumus, parare; modo id sine alterius fieret injuria. Propterea promissa vitæ hujus sub veteri Fœdere, non contrahenda sunt, sed ut verba sonant accipienda. Vnde etiam cernere est, vitam æternam in veteri Fœdere, non fuisse promissam : alioquin novum Fœdus non haberet præstantiora promissa, quàm habebat vetus, contra quàm superius docuimus.

Caput VI.

De promisso Spiritus Sancti.

Expone mihi alterum promissum, & explica quid sit donum Spiritus sancti.

Donum Spiritus sancti in novo Fœ-

6. Fœdere promissum, duplex est: unum perpetuò manens, alterum ad tempus, quod visibile fuit, ut illud invisibile.

Quod verò est ad tempus concessum, idq; aspectabile donum?

Est donum edendorum aut possidendorum miraculorum, quod ab initio in Christum credentibus manifestè dabatur.

Cur verò donum id non semper duravit?

Propterea quòd ad confirmandum novum Fœdus concessum fuit, quod ubi satis Deo confirmatum visum est, ejus arbitrio & consilio desit.

Quid verò per hæc verba tibi vis, satis fuisse novum Fœdus confirmatum?

Id volo, eos qui ad credendum Evangelio apti fuere, ex eo quod ad confirmationem Fœderis factum erat,

6. rat, satis in posterum, ut crederent, habuisse.

Quinam verò ii sunt apti?

Qui vel animi probitate præditi sunt, vel ab ea non alieni: Etenim noluit Deus, ut ii qui ex eorum genere non essent, causam rejiciendæ Christi doctrinæ nullam haberent, non habituri, si ea confirmatio perpetua fuisset. Nec enim quisquam tam improbus fuisset, qui doctrinam Christi pro vera non agnouisset, atq; eam, non tam virtutis & pietatis amore, quàm illius expectandi boni, vitæ nempe æternæ, quam Christus suis promittit, desiderio incitatus & inflammatus, amplexus fuisset. Quo factum fuisset, ut in religione Christiana, quæ Dei consilio improbos a probis erat secretura, discrimen inter bonos & malos nullum appareret.

Dic igitur mihi, quod est Spiritus sancti donum perpetuò manens?

An-

Antequàm id exponam, demonstrandum est, sub novo Fœdere esse quoddam Spiritus sancti donum, quod perpetuò, hoc est omni tempore, in Christi ecclesia duret.

Imò id a te peto.

Sic igitur habeto, præter alia testimonia, ex illis verbis id perspicuum haberi, Luc. II. 13. Deum filiis suis, id ab eo contendentibus, Spiritum suum dare, & semper dare velle.

Quid verò is Spiritus sanctus est?

Vt faciliùs intelligas, quid is sit Spiritus sanctus, sic habeto primùm, in scripturis novi Fœderis, Spiritus sancti voce designari ipsum Iesu Christi Evangelium, ut locus I. Cor. 2. 10. apertè indicat, si cum loco 2. Tim. I. 10. conferatur. Quod enim in primo loco ait Apostolus, Deum nobis revèlasse per Spiritum suum, idem Apostolus in altero lo-

6. co inquit, Christum illuminasse per Evangelium: id verò est vita aeterna, & eã consequendi via atq; ratio. Vocatur autem Evangelium Spiritus, partim quòd in eo cõtenta ab ipso Deo sunt patefacta, nec ullo modo ingenio humano indagari nec investigari potuere: partim quòd hominis spiritum respiciant, & nos spirituales reddat, quod lex non habuit. Præterea etiã Apostolus se ipsum 2 Cor. 3. 6. ministrum nõ literæ, id est, legis; sed Spiritus, aut novi Fœderis, vocat. Quo sensu cum accipitur vox Spiritus sancti, tum omnib⁹ datur, quibuscunq; annũciatur Evãgeliũ. Deinde, ea vox Spirit⁹ sancti, designat Dei donum, quod certis hominibus datur, quod cum a scriptura vocetur arrha, aut etiam

2 Cor. 1. 22. & 5. 5.
Eph. 1. 14.

arrha hæreditatis nostræ, et simul de eo dicitur, quòd in corda nostra infundatur, hinc necessariò efficitur, nihil aliud esse, quàm firmam &

cer-

certam vitæ aeternæ nobis promissã spem, cujus in cordibus nostris gustum sensumq; percipiamus.

Nonne eam spem vitæ aeternæ concipimus per ipsam Evangelii prædicationem?

Sanè concipimus aliquo modo. Etenim ex ipsa prædicatione Evangelii, ipsa spes vitæ aeternæ acquiri potest, quæ in ea est promissa, (alioquin cur promitteretur?) verum tamen ad inferendam animis nostris firmam & certam spem, cujus virtute in omnibus tentationibus invicti in fide subsistam⁹, videtur necessariò requiri, ut ea promissio exterius per Evangelium proposita, interiùs a Deo in cordibus nostris obfignetur.

Omnibusne illa interior obsignatio contingit, quibus exterior, hoc est, quibus Evangelium annunciat⁹?

6. Nequaquam: verum iis tantum, qui Evangelio sibi annunciato crediderint, & exteriorem illam rationem, quam Deus in confirmanda promissione vitæ æternæ adhibet, amplexi, eoque usi quemadmodum oportet fuerint. Etenim si illud donum Spiritus sancti, quod ad tempus duravit, non dabatur nisi credentibus Evangelio: multò magis id Spiritus Sancti donum, quod perpetuum est, aliis non dari statuentum est, nisi qui & Evangelio planè crediderint, & illud ex animo amplexi fuerint.

Nonne ad credendum Evangelio, Spiritus sancti interiore dono opus est?

Nullò modo. Nec enim in scripturis sacris legimus, cuiquam id conferri donum, nisi credenti Evangelio.

Postquam exposuisti mihi, quodnam

nam sit donum Spiritus sancti: velim etiam doceri, an Spiritus sanctus sit persona deitatis? 6.

Spiritum sanctum non esse in deitate personam, hinc discere potes primum, quòd ea quæ Spiritui sancto in scripturis attribuantur, nulla prorsus ratione personæ convenient, ut sunt: quòd detur, quòd ex eo detur, AA. 5. idque aut secundum mensuram, aut 32. absque; omni mensura, quòd effundatur ipse, & ex ipso effundatur, & 1 Ioh. 4. 13. quòd eo potètur homines, quòd augetur, in duplo detur, in partes distribuat, tollatur ipse, & ex ipso tollatur, quòd interdum sit, interdum non sit, denique; quòd extinguatur, & similia in scripturis extant. Deinde, idem ex eo patet, quòd non sit extra Deum naturam, sed in ipso Deo. Nisi enim naturam Deo inesset, non potuisset Paulus Spiritum Dei, cum Spiritu hominis, qui homini inest naturam conferre, Eph. 4. 7. idque; Ioh. 3. 34. AA. 2. 17. & 33. 1. Cor. 12. 13. Eph. 5. 18. 2. Reg. 2. 9. Ioh. 7. 39. 1. Thes. 5. 19.

6. idq; eo loco, ubi ait: *Quis hominum novit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in homine: ita quæ sunt Dei nemo novit, nisi spiritus Dei.* Quo niã verò Spiritus sanctus in Deo est, nec tamẽ in Spiritu sancto reciprocè dici potest esse Deum, hinc apparet Spiritum sanctum non esse personam. Præterea, cùm superius demonstratum sit, unam tantum esse in Deitate personam, & Spiritus S. Dei virtus sit, ut verba Christi ad Apostolos indicant: *Vos verò manete in urbe Hierusalem, donec induamini virtute ex alto.* efficitur Spiritum sanctum non esse personam divinam. Deniq; si Spiritus sanctus esset persona, essentiam quoq; divinam cum habere oporteret. nam ea attribuuntur illi, quæ propriæ sunt essentiæ divinæ: at superius docuimus substantiam divinam unam esse numero, nec tribus personis esse posse communem. *Quamobrem*
Spi-

6. Spiritum sanctum non esse deitatis personam planum est.

Qui verò in scriptura loci accipiendi sunt, in quibus Spiritui sancto actiones personarum propriæ, & ad Deum ipsum spectantes, attribuuntur?

Ad eum modum, quod in scripturis rebus id attribuatur sepenu- Rom. 7.
11.
Rom. 8.
19.
Gal. 3. 8.
1. Cor.
13. 4. 5.
6, 7.
mero, quod personarum est, neq; tamen res illæ propterea personæ censentur: ut peccato, quod deperit, quod occiderit: & legi, quod loquatur: & scripturæ, quod prospiciat & prænunciet; & charitati, quod sit longanimis, benigna, non invidet, non sit morosa, non inflectur, non agat indecorè, non querat quæ ipsius sunt, non irritetur, non cogitet malum, non gaudeat super injusticia, congaudeat veritati, omnia ferat, omnia credat, omnia speret, omnia sustineat: deniq; spi-

6. ritui, id est vento, quod spiret ubi
 10h: 3. velit, & vocem ejus audias, verum
 3. unde veniat & quod vadat ignores.
 Quoniam verò Spiritus sanctus vir-
 tus Dei est, hinc fit, ut ea quæ Dei
 sunt, Spiritui sancto attribuuntur,
 & sub nomine Spiritus sancti sæpe
 Deus ipse intelligatur, quatenus
 suam virtutem Deus per Spiritum
 suum exerit.

Luc. 1. *Qui verò ais Spiritum sanctum,*
 35. *esse Dei virtutem, cum distinctè*
nominentur Spiritus sanctus &
virtus altissimi, in illis angeli ad
Mariam virginem
verbis?

Sæpiùs in scripturis una eadem-
 q; res duobus diversis vocibus ex-
 primi solet, ut tantò sit certior &
 evidentior: cujus rei exemplum ha-
 bes, Matth. 3. 11. Luc. 3. 16. ubi de
 Christo scribitur, eum baptizaturum
 Spiritu sancto & igne; quod tamen
 apud

217 IE: CH: MUNERE. CAP:
 apud Marcum simpliciter scriptum 7.
 extat, baptizaturum Spiritu San- Mar. 1.
 cto. 1.

Caput VII.

De confirmatione divi- næ voluntatis.

*Quemadmodum JESUS divi-
 nam voluntatem nobis patefeci-
 rit, declaratum est: ut confir-
 mavit, declarari amplius
 velim.*

QVOD ad ea attinet, quæ Christus
 ipse ad confirmandum divinam
 voluntatem quam patefecerat,
 fecit, ea tria occurrunt: Absolu-
 ta vitæ innocentia, miracula ad-
 modum magna & innumera, &
 mors: quemadmodum ex illo testi-
 monio Ioannis, ut alia præterea 1. Joh. 5.
 mus, cernere est, in quo Ioannes ait: 8.

7. *Tres sunt qui testantur super terram, Spiritus, Aqua & Sanguis.* Etenim sine dubio voce Spiritus, Dei Spiritus designatur, cujus virtute illa mirabilia facta constat: Aquâ verò illius vitæ puritas, quemadmodum Sanguine ipsius mors notatur.

Qua verò fuit innocentia vitæ Domini Jesu, & qui per eam voluntas Dei confirmata fuit?

Innocentia vitæ ipsius tanta erat, ut non solum peccatum nullum designaverit, nec dolus inventus sit in ore ipsius, nec peccati ullius convinci potuerit; verum adeo sanctè vixit, ut nec ante eum, neq; post eum, quisquâ eum sanctitate æquârit, adeo ut ad ipsû Deû sanctimoniam proximè accederet, Deoq; hac magnopere similis esset. Vnde efficitur, doctrinâ ab eo allatâ fuisse verissimâ.

Qualia verò miracula fuere, &
quod.

quomodo ea divinam voluntatem confirmant?

Tanta miracula fuere, qualia nemo ante ipsum patravit, & tot, ut Ioannes scribere non dubitârit, si sigillatim descripta fuissent, ne mundû quidem libros ipsos capturum fuisse. Ad eum verò modum confirmatur iis Dei voluntas, quòd tantam virtutem patrandi miracula, quæ prorsus divina esse oportuit, Deus nunquam alii, nisi qui ab eo esset, collaturus fuisset.

Ioh. 15.
24.
Ioh. 21.
25.

Caput IIX.

De morte Christi.

Qualis verò fuit mors ipsius, & qua ratione voluntas Dei per eam confirmata est?

Ejusmodi, quâ varix afflictiones præ-

8. præcesserant, & quæ per se fuit atrocissima & ignominiosissima: addèd ut scriptura testetur, eum propterea fratribus fuisse in omnibus similem.

Heb. 2.

17.

Quare scriptura testatur de Christo, eum fuisse sepultum, neq; in sepulchro Deum ipse oblitum fuisse?

Propterea, ut appareat eum verè mortuū fuisse, nec tamen in morte relictum: atq; ad eum modum credentes spem haberent, etiamsi ab ipsa morte absorbeantur, non tamen se perituros.

At cur necesse erat Christum tot pati, & tam atrocem mortem subire?

Ed quòd ab ipso servandi iisdem afflictionibus & morti ejusmodi plerumq; sunt obnoxii.

Ad

8. *At quæ causa erat easdem afflictiones & mortem Servatori Christo perferendi, quibus credentes sunt obnoxii?*

Duæ ejus rei extitère causæ, quemadmodum duplici ratione Christus etiam suos servat. Primùm enim exemplo suo, ut in salutis via, quam sunt ingressi, persistant, suos movet: deinde iisdem in omni tentationum laborum & periculorum certamine adest, opitulatur, & tandem ab ipsa æterna morte liberat. Verùm qua ratione Christus, suo ipsius exemplo credentes, ad persistendum in illa singulari pietate & innocentia, sine qua servari nequeunt, movere potuisset, nisi atrocem mortem, quæ pietatem facillè comitari solet, gustasset? aut quí curam suorum in tentationibus & periculis, iisq; ab omnibus malis liberandis, tantam gerere potuisset, nisi quantopere graves & naturæ hu-

K 3

ma-

8. manæ per se intolerabiles essent, ipse expertus esset. Atq; hæc approbare videntur illa Petri Apostoli: *Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus.* & illa quæ Heb. 2. 18. habentur: *Christus in eo in quo passus est ipse tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari.* Et inferius in eadem epistola cap. 4. 15. *Potest nobiscum ferre infirmitates, tentatus per omnia in similitudinem.*

Nonne Deus facere poterat, ne credentes afflictionibus & atroci morti forent obnoxii?

Poterat quidem, si rerum naturam mutare voluisset. Verùm hæc Deus non facit, nisi interdum, idq; rarò admodum, atq; in rebus quibusdam singularibus, & ad tempus; verùm non semper, neq; communitè, quemadmodum hic prorsus opus fuisset, si credentes in Christum

223. IR: CH: MUNERE. CAP: 8.
stum afflictionibus & morti exemptos voluisset.

Cur autem id prorsus necesse fuisset?

Idcirco, quòd credentes in Christum præditi sint singulari pietate & vitæ innocentia, & quòd non liceat eis de quoquam vindictam expectare: quorum alterum naturam suam efficit, ut omnium malorum odio sint expositi, & ita graviter ab iis affligantur, ac etiam morti, sicubi occasio vel opportunitas invitaverit, subjiciantur: alterum verò magis etiam malis est incitamento, & facultatem suppeditat ista omnia ad finem perducendi.

Quis verò sanguis aut mors Christi nobis voluntatem Dei confirmavit?

Duplici ratione: primùm, quòd nos manifestè de ingenti in nos Dei charitate certos reddiderit, idq; a-

Ioh. 3.
16.
Rom. 5.
8.

8. deò, quòd Deus velit nobis id donare, quod in novo Fœdere promittat: unde etiam sanguis novi Fœderis est dictus, qui præstantiora loquatur, quàm sanguis Abel, & ipse Christus testis verax & fidelis dictus est: deinde, quòd resurrectione Christi, quæ non nisi morte ipsius interveniente fieri potuit, de resurrectione nostra, & porrò vita æterna consequenda certiores facti sumus, si præceptis Domini Iesu parcamus.

Heb. 13.
29. & 12.
24.
Apoc. 1.
5. & 3. 14

Expone eam rem fusius, qua ratione resurrectione Christi atque ad eum modum ipsius morte, de resurrectione nostra & vita æterna confirmati sumus.

Primum morte & resurrectione Christi certi sumus facti de nostra resurrectione ad eum modum, quòd in exemplo Christi propositum id nobis spectemus, eos, qui Deo obtem-

temperent, e quovis mortis, quantumvis atrocis, genere liberari: deinde, quòd jam prorsus nobis constet, Christum eam consequutum esse potestatem, quâ possit suis, id est, iis, qui ipsi parent, vitam æternam donare. Etenim resurrectio Christi mortem ejus subsequuta, ejusmodi erat, ut ex mortuis resuscitatus, potestatem omnem in cœlo & in terra consecutus sit.

Qua ratione ea Christi potestas, quam morte interveniente Christus consequutus est, nos magis de promissione Dei certos reddit, quam si eâ Christus caret?

Duplici ratione: primum, quòd jam videamus quoddam principium impletionis ipsius Dei promissionis, præsertim quod Deus nominatim promisit ipsam Christum nos a morte liberaturum, & daturum

8. rum nobis vitam æternam: deinde, quòd similiter videam⁹ implendæ promissionis divinæ nobis factæ potestatem esse in manu hujus, quæ non pudet nos fratres appellare, & qui afflictiones omnes, quibus nos expositos esse oportet, si ei parere velimus, gustavit, eòq; potest nostri misereri, & infirmitatum nostrarum sensu affici, uti ea de re superius disseruimus.

Hinc igitur perspicio, longè plus in resurrectione, quàm in Christi morte situm esse, in nostra salutis negotio.

Ita prorsus res habet. Ad eum enim modum ea de re testantur sacrae literæ: *Si enim inimici Dei cum*
 Rom. 5. *essemus, reconciliati sumus per mortem filii ejus, multò magis reconciliati servabimur per vitam ipsius. Et*
 Rom. 8. *rursus: Quis est qui condemnet? Christus est qui mortuus est, magis verò & excitatus, qui etiam est in*
 34. *dexte-*

227 IE: CH: MUNERE. CAP: 8.
dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

Cur verò ita crebrò omnia hæc morti Christi ascribit scriptura?

Propterea, quòd mors via ad resurrectionem & exaltationem Christi fuerit, adèd ut sine ea, secundum Dei decretum, pervenire ad illa non potuerit: deinde, quòd ex omnibus, quæ Deus & Christus nostræ salutis causâ fecerunt, mors Christi potissimum nobis Dei & Christi charitatem ostendat, & ante oculos ponat.

Nonnè est etiam aliqua alia mortis Christi causa?

Nulla prorsus. Etsi nunc vulgò Christiani sentiunt, Christum morte sua nobis salutem meruisse, & pro peccatis nostris plenariè satisfecisse, quæ sententia fallax est, & erronea, & admodum perniciofa.

Qua ratione?

Quod ad id, quòd fallax sit & erronea attinet, id hinc perspicuum est, quòd non solum de ea nihil extet in scripturis; verum etiam scripturis & sanæ rationi repugnet.

Demonstra id ordine.

Id non haberi in scripturis argumento est, quòd istius opinionis assertores nunquam perspicuas scripturas afferunt ad approbandam istam opinionem; verum quasdam consequutiones nectunt, quibus, quod asserunt, efficere conantur, quas ut admittere æquum est, cum ex scripturis necessariò asstruuntur, ita ubi scripturis repugnant, eas nullam vim habere certum est.

Què verò scriptura repugnant?

Ad eum modum, quòd scripturæ passim, Deum peccata hominibus gratuitò remittere, testentur, potissimum

2. Cor.
5. 19.
Rom. 3.
24. 25.

simùm verò sub novo Fœdere; at remissioni gratuita nihil adversatur magis, quàm satisfactio. Cui enim creditori satisfit, vel ab ipso debitore, vel ab alio debitoris nomine, de eo dici non potest verè, eum debitum gratuitò ex ipsa gratia remisisse.

Ephes. 2
8.
Match.
18. 23.
& seq.

Cedo què istud rationi repugnet.

Id quidem hinc perspicuum est, quòd sequeretur, Christum æternam mortem subiisse, si Deo pro peccatis nostris satisfacisset, cum constet, pœnam quam homines peccatis meruerant, æternam mortem esse: deinde consequeretur, nos Christo quàm Deo ipsi devinctiores esse, quippe qui satisfactione multum gratiæ nobis ostendisset, Deis verò exacta satisfactione nullà prorsus gratiâ nos prosequutus fuisset.

8. *Cedo etiam qui hac opinio est
perniciosa.*

Ad eum modum, quod hominibus fenestram ad peccandi licentiam aperiatur, aut certè ad socordiam in pietate colenda eos invitet. Scriptura verò testatur, eum inter alios Christi mortis finem esse, ut redimeremur ab omni iniquitate, ex hoc seculo nequam eriperemur, & redimeremur ex vana conversatione a patribus tradita, & munderemur conscientiam a mortuis operibus ad serviendum Deo viventi.

*Quanam verò ratione hanc suam
opinionem tuentur?*

Conantur primùm ratione quadam id efficere, deinde scripturæ auctoritate.

Qua verò hac ratio est?

Ajunt in Deo justitiam & misericordiam esse naturalem. Ut verò est misericordiam peccata remittere,
ita

8. ita ajunt justitiæ esse proprium, quodvis peccatum punire. Cum verò Deus vellet, ut misericordiam ipsius & justitiæ simul satisfaceret, eam rationem invenit, ut Christus loco nostri mortem perferret, atq; eo modo justitiæ Dei satisfaceret, atque sic a natura humana satisfaceret Deo, a qua offensus fuerat.

*Quid verò ad eam rationem
respondes?*

Ea ratio specie plausibilis est, reipsa tamen nec veri neq; solidi quidquam habet. Etsi enim nos fateamur, & hinc summa voluptate afficiamur, Deum nostrum esse misericordem mirum in modum, & justum; tamen eam misericordiam & justitiam, qualem hinc adversarii nostri volunt, negamus Deo inesse naturaliter. Nam quod attinet ad misericordiam, eam Deo non ita naturam inesse, ut isti sentiunt, hinc patet, quòd, si naturam Deo inisset, non

8. posset Deus ullum peccatum prorsus punire: atq; vicissim, si ea iustitia naturâ Deo inesset, ut illi opinantur, nullum peccatum Deus remitteret, sed semper illud puniret. Adversus enim ea, quæ Deo insunt naturâ, numquàm potest quidquam facere Deus. Exempli causâ, cum sapientia Deo insit naturâ, numquàm contra eam quidquam Deus facit; verùm quæcunq; facit, omnia facit sapienter. Verùm cum Deum constet remittere peccata & punire quando velit, apparet Deo ejusmodi misericordiam & iustitiam qualenam illi opinantur, non inesse naturâ, sed esse effectus ipsius voluntatis. Præterea eam iustitiam, quam adversarii misericordiæ opponunt, quâ Deus peccata punit, nusquam literæ sacræ hoc nomine iustitiæ insigniunt; verùm iram & furorem Dei appellant: imò iustitiæ Dei in scripturis hoc attribuitur,

tur, cum Deus peccata condonat, 1. Ioh. 1. 9. Rom. 3. 25. 26.

Quæ verò tua est ea de re sententia?

Ea nimirum, cum eam misericordiam & iustitiam, quas adversarii inesse Deo naturâ opinantur, Deo non inesse naturâ docuerimus, nullo modo opus fuisse ea ratione, quâ misericordiæ isti & iustitiæ satisfaceret, & quâ veluti temperamento quodam in Deo inter se conciliarentur. Equidem non diffitemur, iusticiam esse Deo naturalem, verùm eam, quæ rectitudo nominatur, & pravitati opponitur. Atq; ea quidem in omnibus Dei operibus elucet, unde eadem omnia iusta & recta & perfecta apparent, idq; non minùs cum Deus peccata remittit, quàm cum eadem punit.

Quæ verò sunt scripturæ, e quibus illi opinionem suam adstruere conantur?

8. Ex, quæ testantur Christum vel pro nobis, vel pro peccatis nostris mortuum: deinde, quòd nos redemit, aut dedit semetipsum & animam suam redemptionem pro multis: tum, quòd noster mediator est: porro, quòd nos reconciliavit Deo, & sit propitiatio pro peccatis nostris: denique ex illis sacrificiis, quæ mortem Christi ceu figuræ adumbraverunt.

Quæ ad hæc loca respondes?

Quod attinet ad illa testimonia, in quibus habetur, Christum pro nobis mortuum, ex iis satisfactio- nem adstrui necessariò non posse, hinc manifestum est, quòd scriptura testetur, etiam nos pro fratribus animas ponere debere, & Paulus de se scribat: *Nunc gaudeo in afflictionibus meis pro vobis, & suppleo reliquias afflictionum Christi pro corpore ejus, quæ est ecclesia.* Certum autem est, nec fideles pro fra-
tri-

1. Joh. 3.
16.
Colof.
1.24.

tribus, cuiquam satis facere, neq; Paulum cuiquam pro ecclesia satisfecisse.

At horum verborum, Christum pro nobis esse mortuum, qui sensus est?

Is, quòd hæc verba pro nobis, non significant loco vel vice nostri; verum propter nos, uti etiam Apostolus 1. Cor. 8. 11. expressè loquitur. Quod etiam similia verba indicant, cum scriptura loquitur pro peccatis nostris mortuum esse Christum: quæ verba eum sensum habere nequeunt, loco seu vice peccatorum nostrorum mortuum esse; verum propter peccata nostra esse mortuum, ut Rom. 4. 25. manifestè scriptū legimus. Ea porro verba, Christum pro nobis esse mortuum, hanc habent vim, eum idcirco mortuum, ut nos salutem æternam, quam is nobis cœlitus attulit, & amplecteremur & consequeremur, quod
qua

8. qua ratione fiat, paulò superiùs accepisti.

Quid verò ad ea testimonia, quæ nos a Christo testantur redemptos, respondes?

E verbo redimendi non posse effici satisfactionem hanc, hinc est planum, quòd de ipso Deo, & in novo, & in prisco Fœdere scribatur, eum redemisse populum suum ex Ægypto, eum fecisse redemptionem populo suo. Deinde, quòd scriptum sit, quòd Deus redemerit Abrahamum & Davidem, & quòd Moses fuerit redemptor, & quòd simus redempti e nostris iniquitatibus, aut e vana conversatione nostra, aut e maledictione legis. Certum autem est, Deum nemini satisfacisse, nec verò iniquitatibus, aut conversationi vanæ, aut Legi satisfactum dici posse.

Quam autem vim ea verba putas

Esa. 29.
22.
Psal. 31.
6.
Act. 7.
35.
Tit. 2.
14.
3. Petr.
1. 18.
Gal. 3.
33.

tas habere, quòd Jesus nos redemerit, & seipsum pretium redemptionis dederit?

Vox redemptionis simpliciter liberationem notat. Porrò de Christi morte dicitur, quòd nos per eam liberaverit, quòd ea interveniente liberationem consequuti simus, & ab ipsis peccatis ne eis ampliùs serviamus, & ab eorum pœna, ut e faucibus æternæ mortis crepti in perpetuum vivamus.

Cur verò ea nostra liberatio voce redemptionis exprimitur?

Propterea, quòd maxima interveniat similitudo inter liberationem & redemptionem propriè acceptam. Ut enim in propriè accepta redemptione oportet esse captivum, & eum qui captivum detineat, tùm redemptorem, deniq; redemptionis pretium: ita in nostra liberatione est homo captivus, qui ho-

8. hominem captivum detinent, sunt peccatum, mundus, diabolus, mors, est præterea Deus & Christus captivi redemptor, denique redemptionis pretium ipse Christus, vel anima ipsius a Deo & ipso Christo impensa: tantum eo differt, quod in nostra hac liberatione, nemo est qui accipiat aliquid liberationis nomine, quod in vera redemptione semper inveniri necesse est.

Cur verò Spiritus sanctus voce metaphorica potius, quam propria utitur?

Propterea, quod metaphorica hac voce charitas & labor Dei & Christi in liberatione nostra ostensus, exprimat disertiùs. Liberatio enim contingere potest sine charitate: at tam insignis redemptio sine charitate confici nullo modo potuit.

Quid

Quid ad hæc dicis, quod Christus sit mediator inter Deum & homines, aut novi Fœderis?

Cum legatur Moses fuisse mediator (puta inter Deum & populum Israël & præci Fœderis) neque cum satisfecisse Deo ullo modo constet, ne hinc quidem, quod mediator Dei & hominum Christus sit, colligi certò poterit, eum satisfactionem aliquam, quâ Deo pro peccatis nostris satisficeret, peregisse.

Cur Christo nomen mediatoris scriptura tribuit?

Propterea, quod Fœdus novum idque sempiternum nomine Dei cum hominibus sanxerit, & omnem Dei voluntatem, per quam aditus nobis ad Deum patefactus est, exposuerit.

Ad hæc verò, quod nos Deo reconciliârit, quid affers?

Primum, nusquam scripturam asserere, Deum nobis a Christo re-

con-

8. conciliatum; verum id tantum, quod nos per Christum, aut mortem ejus, sumus reconciliati, vel Deo reconciliati, ut ex omnibus locis quæ de hac reconciliatione agunt, videre est. Quare nullo modo ex iis omnibus locis ea satisfactio extrui potest. Deinde verò, quod aperte in scripturis extat, Deum nos sibi reconciliasse, id opinionem adversariorum prorsus falsam esse vincit.

2. Cor.
5. 18.
Col 1.
20. 22.

Quid verò de hac reconciliatione sentis?

Christum Iesum nobis, qui propter peccata nostra Dei inimici eramus, & ab eo abalienati, viam ostendisse, quemadmodum nos ad Deum converti, atq; ad eum modum ei reconciliari oporteat.

Ad ea verò quid respondes, Christum peccata nostra tulisse?

Ne

Ne hinc quidem istam adstrui satisfactionem id argumento esse, quod de Deo in Hebraico textu scriptum sit, ipsum esse qui misericordiam millibus servet, & portet iniquitatem & peccata. Et Matthæus disertissimè ait, tum cum Christus multos morbos curasset in populo, impletum fuisse illud per Esaiam scriptum: *Ille infirmitates nostras sustulit, & morbos portavit.* Nihilominus Deus nec pro peccatis cuiquam satisfecit, neq; Christus pro morbis hominum.

Exod.
34. 7.
Num.
14. 18.
Matth.
8. 17.

Esa: 53.
4.

Quid verò sibi volunt hæc verba?

Id nimirum, quod Christus omnia peccata & peccatorum pœnas a nobis abstulit, atque si ea in regionem longè distitam deportasset: uti etiam Scriptura ait, eum esse agnum Dei, qui tollat peccata mundi: et, oblatum esse semel, ut multorum peccata tolleret.

Ioh. 14
29.
Heb. 9.
28.

L

Ad

8. *Ad hæc verò, quòd Dominus
Jesús propitiatio vocetur,
quid respondes?*

Hinc non extrui necessariò satisfactionem vel id argumento est, quod Scriptura tradat, ipsum Deum proposuisse propitiationem Christum, uti Apostolus aperte loquitur. Deinde ex eo, quòd etiam illud operculum arcæ Dei propitiatio seu propitiatorium sit vocatum, cum nimis apertum sit, ipsum Deo nequaquam satisfacisse. Denique, aliud est satisfacere alicui, aliud eum reddere propitium: cum is, qui propitius redditur seu placatur, possit multum de jure suo remittere; cui verò satisficit, nullo pacto de jure suo remittit.

*At ea de re qua tua est
sententia?*

Ea, quod Deus in Christo mirum
in modum se nobis propitium ex-
hi-

8. hiberit, & omnia quæ nos scire voluit, per eum revelârit, maximè verò cum filium suum in mortem dedit, unde Apostolus in loco superiùs citato adjecit, *in sanguine ipsius.*

Quid verò ad ea testimonia respondes, in quibus traditur, illis sacrificiis prisce Fœderis mortem Christi figuratam & adumbratam fuisse?

Primùm tenendum est, non ipsa sacrificia prisce Fœderis mortem Christi figurasse; verùm mactatio illius pecudis tantùm, quæ quotannis mactabatur, & cujus cum sanguine summus Pontifex in sancta sanctorum ingrediebatur, Christi mortem adumbrabat: quæ ut nò erat ipsum sacrificium; verùm quædam ad sacrificium præparatio, & illius inchoatio quædam, Sacrificium verò ipsum tum peragi certum erat,

8. erat, cum summus Pontifex ingrediebatur cum illo sanguine in sancta sanctorum: ita etiam mors Christi non erat ipsum sacrificium; verum quædam ad sacrificium præparatio, & sacrificii inchoatio. Sacrificium verò ipsum tum peractum fuit, cum Christus in ipsum cælum ingressus est, qua de te inferius audies. Præterea, quamvis illa sacrificia mortem Christi figurassent; hinc tamen non efficitur, Christi morte Deo fuisse satisfactum pro peccatis nostris: cum nusquam testetur Scriptura, illa sacrificia eam vim habuisse, ut Deo pro peccatis satisfacerent. Et tamen necesse est inter figuram & figuratum aliquam similitudinem intervenire.

Quid verò de illis sacrificiis sentis?

Id imprimis, quod per ea, peccata populi Dei expiata fuere, id est, gratiâ

245 IE: CH: MUNERE. CAP: 9.
tiâ & decreto Dei, accedentibus illis sacrificiis, peccata fuere remissa.

Caput IX.

De Fide.

Intellexi ea qua ex parte Dei ad Fœdus novum pertinent: expono etiam ea, qua ex parte nostri ad idem videntur spectare.

Id, quod ex parte nostri ad Fœdus novum spectat, est fides in Dominum nostrum Iesum Christum.

Quid verò est fides in Dominum Iesum Christum?

Hæc duplici ratione in scripturis consideratur: interdum notat eam fidem, quam salus non consequitur necessariò: interdum eam, quam salus necessariò consequitur.

9. *Quæ verò est, quam salus non
consequitur necessariò?*

Est assens^{us} tantùm, quo Iesu Chri-
sti doctrinã esse veram attestamur:
quem non consequi prorsus salu-
tem, apparet e principibus illis, de
quibus Ioannes ait, multos in Do-
minum credidisse; verùm propter
Pharisæos eum confiteri recusasse,
ne e synagoga eiicerentur.

*Quæ verò fides est, quam ne-
cessariò consequitur sa-
lus?*

Est fiducia per Christum in De-
um; unde apparet eam in Christum
fidem duo comprehendere: unum,
ut non solùm Deo; verùm & Chri-
sto confidamus: deinde, ut Deo ob-
temperemus, non in iis solùm, quæ
in Lege per Moſen lata præcepit,
& per Christum abrogata non sunt;
verùm etiam in iis omnibus, quæ
Christus Legi addidit.

Er-

9. *Ergò tu obedientiam sub fi-
de comprehendis.*

Sic est. Etenim res ipsa indicio est,
neminem inveniri posse, qui spem
certam vitæ æternæ animo concipiat,
quam Christus tantùm sibi ob-
temperantibus promisit, qui non
Christo dicto audiens sit: quando-
quidem ejusmodi bonum est im-
mortalitas, ut illud nemo sciens vo-
lens aspernari queat. Præterea Iaco- Iaco. 2;
bus apertissimè testatur, ut corpus 26.
absq; anima mortuum est, ita sine
operibus fidem mortuam esse: Et
paulò superiùs idem ait, ex operib^{us}
fidem Abrahæ fuisse consumma-
tam. Quapropter etiam in scriptu-
ris, homines pii & Deo obedientes
duntaxat, fideles vocantur: qua de
re autor ad Heb. cap. 11.

*Cur verò Apostolus Paulus fi-
dem operibus opponit?*

In iis locis, ubi Apostolus fidem

L 4

op-

Rom. 3.
23. & 4. 5.
Gal. 2.
16.
Ephes.
2. 8. 9.

9. opponit operibus, de operibus ejusmodi agit, quæ & perfectam & perpetuam obedientiam continent, qualem sub lege Deus ab hominibus requirebat; verum non de iis operibus, quæ obedientiam, quam Deus a nobis, qui in Christum credidimus, requirat, comprehendunt.

Quæ verò est ista obedientia?

Ea, ut primùm veterem hominem cum operibus ipsius exuentes, ab omni peccato antea acto desistamus, quam quidem rem Scriptura pœnitentiam vocat: deinde, ut pro virili voluntatem Dei exequamur, ad eò ut non secundùm carnem ambulemus; verum Spiritu opera carnis mortificemus: in summâ, nullus peccati habitum contrahamus, omnium verò virtutum Christianarum habitus comparemus.

Caput X.

De libero arbitrio.

Estne id situm in nostra potestate, ut ad eum modum Deo obtemperemus?

Prorsus: Etenim certum est, primum hominem ita a Deo conditum fuisse, ut libero arbitrio præditus esset: nec verò ulla causa subest, cur Deus post ejus lapsum illum eo privaret: ac neque justitia Dei admittit: nec etiam inter pœnas, quibus Adæ peccatum punivit Deus, ejusmodi pœnæ ulla mentio extat.

Nonne peccato originis hoc liberum arbitrium vitiatum est?

Peccatum originis nullum prorsus est: quare nec liberum arbitrium vitiare potuit: nec enim e scri-

10. ptura id peccatum originis doceri potest: Et lapsus Adæ, cum unus actus fuerit, vim eam, quæ depravare ipsam naturam Adami, multò minùs verò posterorum ipsius posset, habere non potuit. Ipsi verò id in pœnam irrogatum fuisse, nec Scriptura docet, uti superiùs exposuimus: & Deum illum, qui omnis æquitatis fons est, incredibile prorsus est, id facere voluisse.

Verùm tamē esse peccatum originis illa testimonia docere videntur, Genes. 6. 5. Omnis cogitatio cordis humani maligna solum omni die. Et Gen. 8. 21. Cogitatio cordis humani mala a pueritia sua.

Hæc testimonia agunt de peccato voluntario. Ex his itaque effici nequit peccatum originis. Quod enim ad primum attinet, Moses id peccatum ejusmodi fuisse docet, cujus causâ

causâ pœnituisse Deum, quòd hominem creâisset, & eum diluvio punire decrevisset, apertè demonstrat: quod certè de peccato, quod homini naturâ inesset, quale peccatum originis censent, affirmari nullo pacto potest. In altero verò testimonio docet, peccatum hominis eam vim habiturum non esse, ut Deus mundum diluvio propter illud puniret: quod etiam peccato originis nullo modo convenit.

Quid verò ea de re sentis, quod David ait Psal: 51. 7. quòd in iniquitate conceptus sit, & in peccato calefecerit eum mater ipsius?

Animadvertendum est, hîc Davidem non agere de quibusvis hominibus, sed de se tantum: nec simpliciter, sed habita ratione lapsus sui: & eo loquendi modo usum esse, cujus exemplum apud eundem Davidem

10. dem habes Psal. 58. 4. *Aversi sunt ab utero impii, erraverunt a vulva falso loqui. Quamobrem nec eo testimonio effici prorsus potest peccatum originis.*

At Paulus Rom. 5. 12. ait, in Adamo omnes peccasse?

Non habetur eo loco, in Adamo omnes peccasse; verum in Græco verba sunt $\epsilon\phi\tilde{\omega}$, quæ passim interpretes reddunt Latinè *in quo*, quæ tamen reddi possunt per particulas *quoniam* aut *quatenus*, ut e locis similibus Rom. 8. 3. Phil. 3. 12. Hebr. 2. 18. 2. Cor. 5. 4. videre est. Apparet igitur neq; ex eo loco extrui posse peccatum originis.

Postquam igitur docuisti, liberum arbitrium originis peccato vitari non potuisse; expone porro, quàm longè vis ipsa liberi arbitrii pateat?

Communiter in hominibus naturâ

turâ exiguæ admodum sunt vires, ad ea, quæ Deus ab illis requirit, perficiendum; at voluntas ad ea perficiendum omnibus adest naturâ: nihilominus tamen eæ vires, non ita prorsus exiguæ sunt, ut homo, si vim sibi facere velit, divino auxilio accedente, non possit voluntati divinæ obsecundare. Auxilium verò suum nemini Deus prorsus denegat ex iis, quibus voluntatem suam patefecit: alioquin Deus nec castigare, neq; punire justè contumaces posset, quod tamen utrumq; facit.

Quodnam est auxilium istud divinum?

Auxilium divinum istud, duplex est: interius, & exterius.

Quod verò exterius est?

Sunt promissa, & minæ, quorum tamen promissa vim habent longè majorem. Unde etiam, quod sint sub novo Fœdere longè præstantiora

10. tiora promissa quam sub vetere fuerint, facilius est sub novo, quam sub vetere Fœdere, voluntatem Dei facere.

Quod autem interius?

Id nimirum, cum Deus, in cordibus eorum qui ipse obediunt, quod promisit, obsignat.

Si liberum sit arbitrium, uti docet; cur igitur tot sunt, qui illud oppugnant?

Faciunt idcirco, quod certa Scripturæ testimonia se habere opinentur, quibus efficere se posse confidunt, nullum esse liberum arbitrium.

Quæ verò sunt ea testimonia?

Duplicis generis sunt: alia quidē ex quibus id efficere se posse sibi persuadent: alia verò, quibus expressè tolli liberum arbitrium putant.

Quæ

Quæ verò sunt, e quibus id efficere conantur?

Ea omnia, quæ de prædestinatione Dei agunt.

Quanam eorum est de prædestinatione Dei sententia?

Ea, quod Deus ab æterno certos quosdam nominatim homines, ex omni hominum, quotquot unquam futuri essent, genere, sententia irrevocabili & immutabili prorsus ad salutem elegerit & designaverit; alios verò omnes æternæ damnationi subjecerit; non eò quod horum contumaciam, illorum verò obedientiam prospexerit; verum eò quod illi ita placuerit, & decretum ipsius de utrisq; prorsus immutabile sit.

Quid verò tu ea de re censes?

Ea de prædestinatione Dei sententia prorsus fallax est, id verò du-

10. as ob causas potissimum: quarum una est, quòd totam religionem corruere esset necesse: altera, quòd Deo multa inconvenientia attribui oporteret.

Cedo, quì hac sententiâ ad missâ, religio prorsus corrueret.

Id inde perspicuum est, quòd omnia ad pietatem & religionem spectantia, necessariò nobis inessent: quo admissò, quid juvaret aniti, & laborare, ut pii essemus? Omnis enim conatus & studium illie prorsus superfluum est, ubi omnia fiunt necessariò, ut ipsa ratio docet. At ex ipsa pietate & religione conatu & studio sublato, pietatem & religionem interire oporteret.

Cedo etiam, qua Deo inconvenientia attribuerentur, si hac sententia admitteretur.

Ea sunt quatuor numero: Primū injustitia: Etenim id nimis injustum esset,

esset, punire aliquem propterea quòd non fecerit, quod facere nullo modo potuit. At cum Deus impios, & verbo suo refractarios puniat, quid facit aliud, quàm eos puniat, qui non faciunt, quod facere non possunt? Nam si quidem adversariorum sententia vera est, eos propter immutabile prorsus Dei decretum, ne pios quidem & obtemperantes Deo esse posse ulla ratione, nimis perspicuum est. Secundum inconveniens esset, hypocrisis cum deceptione conjuncta: Etenim Deus decreto suo magna imò maxima eorum parte, quibus Evangelium annunciatur, a salute exclusa, omnibus nihilominus in illa Evangelii prædicatione salutem offert: & ita aliud agit, aliud simulat, quod propriè hypocritarum est, & eorum qui dolo malo agunt: & quod pejus est, facit illud in re tali, quàm alium maximo opere circumven-

10. niri perspicuum est. Tertium inconueniens foret, summa imprudentia: Etenim videretur Deus ejus rei suspicere curam, quam certò novit non posse perfici. Quid verò ineptius, & quæ levitas major, quàm id curare, & præ se ferre quòd id summo studio perficere coneris, quod tibi certò constet, fieri nulla posse ratione, & ita ludibrio te ipsum exponere. Quartum est pravitas, quòd De^o ipse peccati autor constitueretur: Etenim cum damnationem peccata præcedere prorsus oporteat, certè qui decrevit aliquem necessariò damnare, idem, ut is peccet, necessariò statuit.

Qui verò istam suam de ista prædestinatione sententiam tuentur?

Conantur eam astruere, quibusdã testimoniis Scripturæ, in quibus illud est præcipuum, ubi Apostolus ait:

ait: Scim⁹, quòd iis, qui Deum amant, omnia cooperentur in bonum, qui secundum propositum vocati sunt: Etenim quos præscivit, & prædestinavit, cõformes fieri imagini filii sui, ut sit ipse primogenit⁹ in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & justificavit: quos autem justificavit, illos & glorificavit.

Quid verò ad id testimonium respondendum est?

Ut id testimonium, & similia in scripturis intelligere possis, primum declarandum tibi est, quid prædestinatio, electio, & vocatio in scripturis notet.

Id mihi exponi velim.

Prædestinatio Dei in scripturis aliud nihil notat, quàm Dei ante conditum mundum de hominibus decretum ejusmodi, Quòd iis, qui in ipsum crederent, ei⁹ obedi-

rent,

10.
Rom. 8.
23. 29. 30

10. rent, daturus esset vitam æternam: eos verò, qui in eum credere, & ei parère recusarent, æterna damnatione puniturus esset. Quod hinc apparet, quòd Christus divinæ voluntatis perfectus interpres, ita hoc Dei consilium, atq; decretum nobis exposuerit, Eum, qui in ipsum crederet, vitam æternam certò habiturum esse: qui verò non crederet, eum certò condemnatum iri.

De electione verò quid ais?

Electio, cum de salute nostra agitur, duplicem significationem in scripturis habet: Etenim interdum ii, qui assentiuntur prædicato Evangelio, dicuntur a Deo electi: interdum verò etiam ii, qui non solum Evangelio assentiuntur; verùm etiam ex ipsius præscripto vitam instituant, electi vocantur. Prioris significationis exemplum habes, I. Cor. I. 26, 27. *Videtis vocationem vestram fratres, quòd non multi sapien-*

pientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed elegit Deus stulta mundi hujus, ut pudesceret sapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut pudesceret fortia. Vbi electio & vocatio pro eodem sumuntur. Alterius exemplum habes Mat. 22. 14. ubi Christus ait multos vocatos, paucos verò esse electos. Vtriusq; verò exemplum habes in illis Apostoli Petri verbis: *Studete ut firmam vocationem & electionem vestram reddatis per opera bona, ut quædam habent exemplaria.*

2. Petr.
I. 10. II.

At de vocatione quid ais?

Vocatio, cum ad salutem nostram refertur, eadem significata habet in scripturis, quæ & Electio, ut e locis citatis apparet.

Qua ratione verò ad illud testimonium respondes?

Ad eum modum, quod hoc testi-

mo-

10. monium, ad prædestinationem ad-versæ partis altruendam, nihil prorsus faciat. Siquidem pars adversa prædestinationem sine ulla prorsus bonorum operum ratione constituit; at Paulus hîc de ejusmodi Dei prædestinatione loquitur, quæ ejusmodi hominum rationem habet, qui Deum diligunt: & demonstrat, ejusmodi hominibus afflictiones nihil obesse; verùm etiam ad bonum opitulari. De his verò ait, eos vocatos esse secundùm propositum, ut demonstrat, eos demum secundùm propositum Dei Evangelio credidisse, & ad salutem prædestinatos esse, qui Deum diligant. Id verò in potestate hominis situm esse, superiùs expositum est.

Hunc igitur locum mihi explicari velim.

Simplex ejus loci sententia hæc est: Apostolum docere, ilshominibus,

10. bus, qui Deum diligant, & Evangelio Christi crediderunt, omnes afflictiones in bonum cooperari. Quod Apostolus ea ratione demonstrare nititur, quòd ad ea omnia præfinitisint, quæ Dominum ipsum perferre oportuit. Quemadmodum verò illa aditum ad immortalitatem Christo intercludere non potuerunt, ita nec eis illa eadem posse. Quod cum demonstrasset Apostolus, gradus quosdam describit, quibus immortalitatem homines consequuntur; explicans Deum, quos prædestinavit ut essent conformes in afflictionibus & immortalitate filio ipsiº, hos per prædicationem Evangelii ad credentium ecclesiam aggregare, deinde ab omnibus peccatis liberatos justificare, deniq; via quadam perfectiore ad immortalitatem & vitam æternam præscire.

Quæ

Quæ verò sunt testimonia, quibus illi expresse liberum arbitrium opinantur tolli?

Ea spectant, vel ad omnes, vel ad certas quasdam personas.

Quæ verò sunt quæ ad omnes spectant?

Sunt inter alia hæc: *Non est volentis neq; currentis; sed misereentis Dei.* Et ubi Iesus ait: *Nemo venit ad me, nisi eum traxerit qui misit me Pater.* & quod Lucas ait: *Crediderunt quotquot ordinati fuerunt ad vitam æternam.*

Quid ad primum locum respondes?

Non agit eo loco Apostolus de voluntate atq; conatu præceptis Dei obediendi, cum id scripturis omnibus repugnet, quæ vix aliquid crebrius inculcant, quàm studium secundum præcepta Dei vivendi; verum agit de voluntate & conatu
ejus-

eiusmodi, quo Deum præveniamus & moveamus, ut nobis sua beneficia proponat atq; offerat. Quod ita esse ex ipsa thesi Apostolica apparet, quæ eiusmodi est: Nō omnes qui secundum carnem ex Abrahamo nati sunt, verè ipsius esse filios, & ad illas promissiones, quibus Abrahamæ posteritati felicitas æterna est promissa, pertinere; verum eos duntaxat filios Abrahamæ esse, quibus Deo placuit illam gratiam donare, nulla nativitate quæ secundum carnem est habitata ratione: ii verò sunt, qui in Deum per Christum crediderunt, (quibuscunq; tandem parentibus orti sunt) atq; hac ratione filii Abrahami spirituales facti sunt. Unde non oportere jam salutem & iustitiam ex lege a Mose data petere, quæ quondam Abrahamæ & Israëlitis secundum carnem filiis a Deo tradita fuit; sed per fidem IESU CHRISTI, quæ deinde ab ipso eodem Deo

Abrahæ & Israëlîs spiritualibus filiis in sempiternum proposita fuit. Atq; hæc genuina est hujus loci sententia. Quamobrem quemadmodum nos libenter ei rei accedimus, neminem esse hominem, qui voluntate & cursu suo hoc obtinere potuerit, vel possit, ut Deum ad conferendum beneficium aliquod in illum moverit: ita vicissim postquam Deus gratiam suam obtulit, hominem vel gratiam oblatam excipere, & amplecti, aut ex præscripto divinæ voluntatis vitâ instituire non posse, pro pernicioso errore ducimus,

Quid porrò ad secundum respondes?

Et ea trahendi ratio non tollit liberum arbitrium: Nec enim fit ea raticne, ut vis a Deo fiat hominibus; verùm promissionum suarum Deus & præstantia & firmitudine ostendit.

ostensa, homines ad filium suum trahit. Quod verò ea trahendi ratio non vi fiat, primùm ex his quæ Christus ibidem subjecit, apparet, ubi rationem istam trahendi explicat: *Et erunt omnes docti a Deo. Qui itaq; a Patre audivit, & didicit, is venit ad me.* Vbi manifestum est, a Patre trahi, nihil aliud esse, quàm a Patre audire, & doceri. Id verò quæ fiat, ex verbis Christi paulò inferius expressis, planum est: *Non quòd quisquam Deum viderit, nisi is qui a Deo est, is vidit Patrem.* Deinde hinc etiam perspicuum est, quod ea trahendi ratio ad omnes pertinet, ad quos Evangelium pervenit, ut ex illo loco colligere promptum est, ubi IESUS ait: *Ego cum exaltatus fuero de terra, omnes traham ad meipsum.*

Ad tertium verò quid offers?

Hoc testimonio non tolli libe-

V. 45.

V. 46.

Ioh. 12.
32.

10. rum arbitrium hinc animadverti potest, quòd hic nulla mentio Dei fiat, qui homines illos ad vitam æternam, ordinaverit; verùm simpliciter tantùm scriptum est, credidisse quotquot ordinati fuerunt ad vitam æternam, quod de ipsis hominibus intelligi potest, quòd ipsi ordinati fuerunt, id est, apti ad amplectendam Christi doctrinam, ac proinde vitam æternam capessendam:

46. ut paulò superiùs in eodem capite scriptum extat in re huic contraria, alios seipso indignos judicasse vitæ æternæ: & quemadmodum inferiùs Christus ait, sibi multum populum fuisse Corinthi, non alia de causa,

AG. 13. 10. quàm quòd apti fuerint, ut populus Christi fierent.

Quæ verò testimonia sunt, quæ ad certas personas spectent?

Sunt inter alia, in quibus scriptum extat, Deum indurasse Pharaonem,

&

269 IE: CH: MUNERE. CAP: 10.
& Iudam qui Apostolus Domini fuerat, Dominum prodere, ut e scripturis apparet, coactum fuisse.

Quid verò tu ad hæc respondes?

Fateor, Deum interdum quosdam homines ita a gratia sua rejicere, ut nec resipiscere, nec corrigi possint. Verùm ea Dei opera actionesq; nullo modo tollūt simpliciter loquendo liberum arbitrium, cum ea exempla, in quibus illa apparent, sint singularia: quæ Deus idcirco extare vult, quòd homines, cum licuit, Deo tamen parere recusarint, eòq; a multo tempore digni extiterint, in quos Deus judicia sua extenderet; quæ tandem, cum illi libet, extendit: qualis erat Pharao, qui Dei populum multo ante per tempus diuturnum afflixit, ita etiam Iudas, qui a multo tempore fur & avarus erat; idcirco Deus iis ad perficienda

CAP:
II.

DE PROPHETICO 270
enda illa tam nefaria flagitia est a-
bulus.

Caput XI.

De Justificatione.

*Cum perceperim, & quid fides
sit, & quatenus in nostra potesta-
te sit, exponere porrò quid ea si-
de consequamur.*

PER fidem in Christum consequi-
mur justificationem.

Quid verò est justificatio?

Iustificatio est, cum nos Deus pro
iustis habet, quod ea ratione facit,
cum nobis & peccata remittit, &
nos vitâ æternâ donat, de quo aper-
tè testatur Paulus dum ait, in eo bea-
titudinem hominis consistere, cui
Dominus imputat iustitiam: deinde
in Psalmo addit, *Beatus vir, cui non
imputat Dominus peccatum.*

Rom. 4.
6.

Psal. 32.
1, 2.

Er-

271 IE: CH: MUNERE.

*Ergò sine fide in Christum ne-
mo justificatur?*

CAP:
II.

Nemo prorsus. Verùm id de eo
tempore intelligendum est, quo
Christus patefactus est: de quo eti-
am illa Petri verba accipienda
sunt, non esse nomen sub cœlo da-
tum hominibus, per quod nos ser-
vari oporteat, nisi nomen hoc Ie-
sus. Nam quod attinet ad tempus
quod Christi patefactionem ante-
cessit, de eo id affirmari non potest.
Etsi enim omnes, qui unquam in
Deum crediderunt, ob fidem iusti-
ficabuntur, (ut e cap. II. Hebr. aper-
tè colligi potest,) nihilominus ea
iustificandi ratio in Fœdere per Mo-
sen dato non fuit comprehensa,
verùm ab ipsa Dei gratia merè pe-
pendit: at nunc ea iustificandi ratio
per fidem in Christum, in ipso Fœ-
dere continetur. Vnde illorum fi-
des fidem in Christum non inclu-
debat, eòq; Apostolus ait, fidem

AG. 47
11.

Gal. 3.
22, 23.
Ve-
24, 25.

M 4

II. venisse per Evangelium. Atq; ad eum modum; illi non propter fidem in Dei filium, sed in ipsum Deum sunt justificati.

Verùm tamē locus ille Act. 15. 11. repugnare videtur huic sententia, ubi ait Apostolus, nos per gratiam Domini Jesu Christi servatum iri, quemadmodum & illi patres.

In eo loco non habetur vox patres, verùm ejusmodi oratio, quemadmodum & illi. Eaverò vox illi, non refertur ad propiora verba, in quibus patrum fit mentio, (nec enim de patribus illic erat sermo) verùm refertur ad verba remotiora, in quibus sermo de gentibus habetur, de quibus propriè agitur, qui superiùs aliquoties Judæis credentibus opponuntur, prout ipsi Judæi gentibus itidem credentibus. Sic enim legimus: *Deus ergò qui novit*

¶ 1. 9.
30. 11.

cor-

corda, dedit eis (intellige gentibus) testimonium, dato eis Spiritu sancto, quemadmodum & nobis (Judæis) neq; discrevit inter nos & illos, fide purgans corda ipsorum (gentium) Nunc verò quid tentatis Deum, imponentes jugum (legem ceremonialem intellige) cervicibus discipulorum (gentium) quod nec patres nostri, neq; nos portare potuimus: verùm per gratiam &c. Nec verò officere quiequã huic interpretationi, quòd vox patres propior sit quàm vox gentes, e superioribus quos attulimus in re simili locis patère arbitramur. Ac ne id quidem alicujus momenti est, quòd vox illi sit masculini, vox verò gentes in Græco neutrius generis, eòq; vocem hanc illi ad gentes referri non posse: cùm alibi etiam vox gentes, in scripturis reperiatur aut conjuncta masculino generi, vel ad illud relata. Aut si hanc interpretatio-

Rom. 2.

14.

Matth.

28. 19.

M 5

nem

nem quispiam nolit admittere, tum vox *illi* ad vocem *discipuli*, quæ proximè antecedit, commodè referri potest, quæ etiam masculini generis est, quemadmodum & vox *illi*. Certum autè est, voce discipulorum gentes credentes intelligi.

DE OFFICIO CHRISTI REGIO.

Percepi omnia, quæ officium Propheticum Christi complectatur: progredere ad alia ipsius munera, Regium nempe & Sacerdotale.

Rectè sanè. Sic igitur habeto, munus Christi Regium duplici ratione considerari, tum regni ipsius, tum ipsius populi, qui ei subest, ratione.

Quæ verò ipsius regni est ratio?

Ea,

Ea, quòd Deus eum suscitatum a mortuis, & in cœlos assumptum, a dextris suis collocavit, ei potestate in cœlis & in terra omni data, & omnibus, ipsius pedibus, se excepto, subjectis, ut fideles suos gubernare, tueri, & æternùm servare possit.

Vbi hæc scripta sunt?

Plena est horum Scriptura. Ea tamen de re singulari ratione testatur Apostolus, *Deum supereminente magnitudine virtutis suæ erga nos re ipsa ostendisse in Christo, dum eum a mortuis excitavit, & collocavit ad dextram suam in cœlestibus &c.* Et in actis Apostol. ait Petrus: *Deus patrum nostrorum excitavit Iesum, quem vos sustulistis, suspensum in ligno. Hunc Deus Principem & Servatorem exaltavit dexterâ suâ, ad dandam Israëlî penitentiam & remissionem peccatorum.*

Verùm illi ajunt, Christum seipsum à mortuis excitâsse.

M 6

Fal-

Eph. 1. 6
19. 20.
12.

Act. 5.
30. 31.
21.

Falluntur vehementer, cum ut audisti, manifestè in locis infinitis Scriptura loquatur, Deum Abrahami, Isaaci, Iacobi, qui Pater Christi sit, Christum a mortuis excitavisse.

Quod aded verū est, ut scripta novi Fœderis, sæpius Dei nomine nō expresse, ita eum describant: *Is qui Christum excitavit a mortuis.*

Rom. 4.
24. & 8.
11.

At cur in ea sunt sententia?

Arbitrantur quædam Scripturæ testimonia id continere, ut cum Servator ait: *Dissolvite hoc templum, & tribus diebus excitabo illud.*

Ioh. 2.
19.
cap. 10.
17-18.

Et infra: *Propterea amat me Pater, quia ego animam pono, ut eam rursus assumam. Nullus eam tollit a me, verum ego eam pono a meipso. Et habeo potestatem ponendi eam, & habeo potestatem iterum sumendi eam.*

1. Petr.
2. 18.

Et cū Apostolus ait: *Christus semel passus est, justus pro injustis, ut nos ad*

ad Deū adduceret, mortificatus quidem carne, vivificatus autē spiritu.

Quid ad primum locum respondes?

Primum respondeo, aded pauca & figurata & obscura testimonia, tot Scripturæ perspicuis testimoniis opponi non posse, ut ea quæ & numero sunt pauca, & aded obscura, ea quæ & tot sunt numero, & aded clara & perspicua, explicent; verum & pauca & obscura omnino, juxta sententiam & plurium & clariorum accipienda sunt. Deinde quod ad primum testimonium allatum attinet, Græca vox ἐγερῶ, quæ est reddita Latinè *excitabo*, potest reddi *erigā*. Vnde sensus erit, Christum a Deo excitatū ex mortuis, suum corpus erexisse. Deinde in his figuratis loquendi modis, non tam verba ipsa, quàm res attendenda est, maximè si secundum verba ali-

quid falsi, aut quod aliis scripturis repugnet, constituendum sit. Deniq; si quis obstinatè vocem *excitabo* urgere velit, is animadvertat quid D. I. E. S. U. S. alibi dicat, Eum qui

Luc. 17.
33.

perdiderit animam, vivificaturum illà: ubi si quis insistere vellet ipsi verbis, eū colligere oporteret, credentes etiam ipsos sese vivificaturos, & a mortuis excitaturos esse.

Quò verò hoc intelligendum?

Ad eum modum, Christum hìc ita loqui velle: Etiam si vos me sustuleritis, nihilominùs post tres dies a mortuis resurgam.

Ad secundum quid respondes?

Ea oratio non efficit Christum mortuum aliquam virtutem in se habuisse, quàm seipsum excitaturus erat, cùm & de credentib; legamus, ipsis datam esse potestatem, ut filii

Dei

Dei, id est immortales fierent: licet hoc certum sit, Deum donata eis immortalitate, eos filios suos effecturum. Vnde apparet hujus loci hanc esse sententiam: Ut non in vestra potestate ut me tollatis emedio; verùm in voluntate Patris mei situm est: ita nec in voluntate vestra erit, ut in morte maneam. Verùm ea voluntas Patris est, ut ego positâ animâ perveniam ad resurrectionem a mortuis, & accipiam a patre vitam æternam. Quod etiam subsequenter verba indicant: *Hoc* 7. 18
mandatum accepi a Patre meo.

Ad tertium quid respondes?

Neq; ex eo ullo modo apparere, Christum seipsum a mortuis excitasse: cùm in hoc loco non sit scriptum, cum spiritu proprio esse vivificatum; verùm id solum, spiritu vivificatum. Quod de Spiritu Dei

M 8

pror-

prorsus accipiendum est, siquidem superius ostendimus, quod virtute sua filium Deus Pater excitaverit.

Quo verò in corpore Christus est excitatus?

In eo prorsus, in quo crucifixus fuit: quippe cum legamus eum comedisse atque bibisse post resurrectionem cum discipulis suis, & vulnorum vestigia, in manibus, pedibus, & latere iisdem ostendisse.

Cur verò Christus in eiusmodi corpore fuit excitatus?

Vt Apostolos, discipulosque suos de resurrectione sua certos redderet, quæ causa etiam erat, cur per dies quadraginta cum iis ageret, & de regno Dei colloqueretur, ac subinde iis appareret, postquam a mortuis excitatus fuisset.

At quale Christus nunc habet corpus?

Ha-

Habet corpus immortale, gloriosum, potens, spirituale, cum factus sit in spiritum vivificantem. 1. Cor. 15. 42, 43, 44, 45.

Fideles verò ipsius, qualia corpora habituri sunt?

Similia corpori glorioso Domini IESU Christi. Phil. 3. 21.

Vbi verò ea de re testatur Scriptura, Christum in caelos assumptum?

Testatur ea de re Lucas nominatim 24. 50. 51. Vbi legimus, *Et eduxit eos foras usque in Bethaniam, & sublatis manibus benedixit eis. Et factum est, cum benediceret illis, disjunctus est ab eis, & sursum ferebatur in caelum.* De quo etiam Mar. 16. 19. & Act. 1. 9.

Cur autem in caelos sublatus est?

Propterea, quod in caelis habitet immortalitas, & illic sit domicilium & respub. omnium Dei filiorum, 2. Petr. 3. 13. Phil. 3. 20.

Heb. 6. rum, quò ille tanquam præcurfor
 20.
 Ioh. 14. eorum, omnes prævenit, ut iis lo-
 23. cum pararet.

*At ubi Scriptura tradit, Jesum
 ad dexteram Dei consedisse,
 & omnia subjecta ha-
 bere?*

Ephes. 1. 20, 21, 22. ubi hac de re ex-
 pressè Apostolus agit, & 1. Cor. 15.
 27. & 1. Petr. 3. 22. Heb. 2. 7, 8.

*Quid autem est, sedere ad
 dexteram Dei?*

Est vices Dei gerere, ac virtutem
 efficacem habere ad gubernan-
 dum & conservandum Dei popu-
 lum: quæ in eo eminet, quòd Chri-
 stus in corpora & animas absolu-
 tam habeat potestatem, nec homi-
 nibus tantùm; verùm etiam angelis
 & bonis & malis, & morti ac infer-
 no dominetur.

Cur

*Cur eam potestatem in corpora
 & animas hominum habet
 Jesus?*

Vt in omni necessitate & spiri-
 tuali & temporali iis subvenire pos-
 sit: & quòd sit constitutus vivorum
 & mortuorum iudex, & cuiq; se-
 cundùm opera ipsius redditurus, &
 secundùm occulta cordis quemq;
 iudicaturus sit.

*At in angelos bonos & ma-
 los cur dominatur?*

Angelis bonis idcirco domina-
 tur, ut iis vti possit ad omne mini-
 sterium, quo vel regni ipsius fines
 promoveri possint, vel credentes
 in necessitate quavis juvari. In ma-
 los potestatem habet, ut eorum co-
 natus & machinationes reprimat,
 qui in eo toti sunt, ut genus huma-
 num universum, potissimùm verò
 credentes, qui immortalitatem cõ-
 secuturi sunt, deleant & extermi-
 nent,

DE MUNERE CH: 284
nent, utque eorum potestate cum
vult utatur, vel ad puniendum
aut coercendum homines, qui aut
honori ipsius, aut credentium salu-
ti obstant, aut quoquo modo, quan-
tum in ipsis est, nocere velint, aut
vel ipsi, vel credentibus adversarii
existant.

*Mortis verò & inferni cur
habet imperium?*

Ut credentes, licet a morte absor-
pti fuerint, denuò vitæ reddere, &
immortales præstare possit. *Quam-*
obrem ipse Christus expressè ait
habere se claves inferni & mortis.

Apoc. 1.
13.

DE MUNERE
CHRISTI SACER-
DOTALI.

Expofuisti munus Christi Regi-
um:

285 SACERDOTALI.
um: expone etiam Sacer-
dotale.

Licet jure hîc progredi debeam
ad explicandam doctrinam de po-
pulo IESU Christi; quia tamen mu-
nus Christi Sacerdotale, cum mune-
re Christi Regio nimis arctè con-
junctum est, priùs te de illo instrua-
m. Munus igitur Sacerdotale in
eo situm est, quòd, quemadmodum
pro Regio munere potest nobis in
omnibus nostris necessitatibus sub-
venire: ita pro munere Sacerdotali
subvenire vult, ac porrò subvenit.
atq; hæc illius subveniendi seu opis
afferendæ ratio, sacrificium ejus ap-
pellatur.

*Quare hac ejus opis afferenda ra-
tio sacrificium vocatur?*

Vocatur ita figurato loquendi
modo, quòd, quemadmodum in
prisco Fœdere, summus Ponti-
fex ingressus in sancta sanctorum,
ca

Hebr. 2. 17.
4. 14.
5. 1.
9. 24.
ea quæ ad expianda peccata populi spectarent, perficiebat: ita Christus nunc penetravit cælos, ut illic Deo appareat pro nobis, & omnia ad expiationem peccatorum nostrorum spectantia peragat.

Quid porrò est peccatorum expiatio?

Est a pœnis, quæ peccata tùm temporariæ tùm æternæ comitantur, & ab ipsis etiam peccatis, ne eis serviamus, liberatio.

Quæ expiationem peccatorum nostrorum Jesus in cælis peragit?

Primum a peccatorum pœnis nos liberat, dum virtute & potestate quam a Patre plenam & absolutam consecutus est, perpetuè nos tuetur, & iram Dei, quæ in impios effundi consuevit, interventu suo quodammodo a nobis arceat: quod Scriptura exprimit, dum ait cum pro nobis interpellare. Deinde ab ipso-

ipforum peccatorum servitute nos liberat, dum eadem potestate ab omni flagitiorum genere nos retrahit & avocat: id verò in sua ipsius persona nobis ostendendo, quid consequatur is qui a peccando desistit: vel etiam alia ratione, nos hortando & monendo, nobis opem ferendo, ac interdum puniendo, a peccati jugo exolvit.

Quodnam est discrimen inter veteris & novi Fœderis peccatorum expiationem?

Expiatio peccatorum sub novo Fœdere, non solum distat ab expiatione peccatorum sub veteri plurimum; verum etiam longè præstantior, & excellentior est, id verò duabus potissimum de causis: Prior est, quod sub veteri Fœdere, iis tantum peccatis expiatio per illa legalia sacrificia constituta fuit, quæ per imprudentiam, vel per infirmitatem

tem admiffa fuere, unde etiam infirmitates & ignorantia nuncupantur: verum pro peccatis gravioribus, quae transgressiones erant mandati Dei manifestae, nulla sacrificia instituta fuerant, sed mortis poena fuit proposita. Quod si talia Deus alicui condonabat, id non vi Foederis fiebat, sed misericordia Dei singulari, quam Deus citra Foedus, & quando & cui libuit, exhibebat. Sub novo vero Foedere peccata expiantur non solum per imprudentiam & infirmitatem admiffa; verum etiam ea, quae apertissimorum Dei mandatorum sunt transgressiones, dummodo is cui labi ad eum modum contigerit, in eo non perseveret; verum per veram poenitentiam resipiscat, nec ad illud peccatum amplius relabatur. Posterior vero causa est, quod sub prisco Foedere ad eum modum peccatorum expiatio peragebatur, ut

po-

poena temporaria tantum, ab iis quorum peccata expiabantur, tolleretur. Sub novo vero ea est expiatio, ut non solum poenas temporarias, verum etiam aeternas amoveat, & loco poenarum, aeternam vitam in Foedere promissam, iis quorum peccata fuerint expiata offerat.

Qua ratione vero utrumque demonstras?

Peccata quae sub veteri Foedere expiari non potuerunt, omnia sub novo expiari testatur Apostolus Paulus in actis, ubi ait: *Notum igitur sit vobis viri fratres, quod per eum annuntiatur vobis peccatorum remissio, & ab omnibus a quibus per legem Moysi justificari non poteratis, per hunc qui credit justificatur.* Idem habetur Rom. 3. 25. & Heb. 9. 15. Quod vero ea ratione expientur peccata sub novo Foedere, ut etiam aeterna poena amoveatur, & vita a-

Act. 13.
28, 29.

N.

ter-

DE MUNERE CH: 290
terna donetur Heb. 9. 12. habetur,
ubi ait: *Christus per proprium san-*
guinem introiit semel in sancta, æ-
terna redemptione inventa.

Cur id sacrificium Christi in
cælis peragitur?

Ideò, quòd tale tabernaculum re-
quireret, qualis ipse esset Sacerdos,
quale & ipsius sacrificium existe-
ret. Cùm enim Sacerdos ipse esset
immortalis, & sacrificium ipsius
prorsus incorruptibile, in æternum
tabernaculum ipsum intrare oportuit.
At tale tabernaculum cùm
tantum cælum existat, sedes & do-
micilium Dei, idcirco necesse erat,
ut in cælis profectus, sacerdotali
munere fungeretur, ut apertè autor
epistolæ ad Hebræos testatur, dum

Heb. 7.
26. ait: *Talis nos decebat Pötifex, sanctus,*
innocens, impollutus, segregatus a
peccatoribus, & excelsior cælis fa-
cap. 8. 4. *ctus.* & inferiùs ait: *Si in terris esset,*

nc

291 SACERDOTALI.
ne Sacerdos quidem esset. & inferiùs
rursus: *Hosiam & oblationem pro* ca. 10. 3.
peccato noluisti, corpus autem apta-
sti mihi &c.

Quid? annon erat Sacerdos, an-
tequam in cælos ascenderet, &
præsertim cruci affixus pen-
deret?

Non erat. Nam ut modò audisti, Hebr. 8.
apertè is Scriptor divinus testatur, 4.
si in terris esset, cum ne Sacerdo-
tem quidem futurum. Præterea,
cùm idem autor testetur, ipsum
fratribus similem per omnia esse
debuisset, ut misericors fieret & fi-
delis Pontifex in iis quæ ad Deum,
perspicuum est, quamdiu fratribus
similis per omnia, id est, in afflictio-
nibus & morte nō erat, tandiu rei-
psa eum Pontificem nostrum mise-
ricordem non fuisse. Atq; ad eum
modum afflictiones & ipsa mors
non erant sacrificium ipsum, ve-

N 2

rùm

rùm via quædam & præparatio ad illud peragendum.

Cur verò Apostolus ait, Christum tradidisse semetipsum victimam & oblationem Deo, in odorem suavitatis?

Eph. 5.
2.

Primùm tenendum est, nos mortem Christi ab ipsius oblatione non sejungere, imò verò constanter asserere, Christum non aliter seipsum quàm morte ipsius interveniente obtulisse: tantùm hoc asseveramus, oblationem ipsius non fuisse antea reipsâ consummatam, nec absolutam, antequàm a mortuis excitatus cœlos ascenderet. Nam & in illo sacrificio legali anniversario, quòd potissimùm sacrificium Christi adumbravit, ad consummandum sacrificium, omninò mactatæ pecudis sanguinem in sancta sanctorum inferri oportuit, ut autor epistolæ ad Hebræ-

Hebr. 9.
7.

OS

os testatur. Deinde in illo loco citato expendendum est, Apostolum non ita loqui, quòd Christus seipsum obtulerit Deo pro nobis. Nam hoc verbum *tradidit*, non debet conjungi cum voce, *Oblationem*, verùm per se debet legi, quòd Christus semetipsum tradiderit, subintellige in mortem. Nam eo sensu verbum tradendi usurpat aliis in locis Scriptura. Porro sequentia verba *victimam & oblationem Deo in odorem suavitatis*, sunt veluti illustratio & commendatio istius operis Christi quòd semetipsum tradidisset. (Hac verò Apostolus credentes ad imitandum istud Christi factum in amando proximo cohortatur) Quemadmodum simili loquendi genere, alibi alia bona opera commendantur, ut Phil. 4. 18. Atq; idè beneficentia & communicatio sacrificia vocantur, quibus delectatur Deus, ut etiam omnia

Ephes.
5. 25.
Gal. 2.
20.
Rom. 8.
32.

Heb. 13.
16.

1. Pet. 2.
1. bona opera, quæ credentes in Christum faciunt. Quæ bona opera Christianorum illis sacrificiis legalibus adumbrata fuere.

Heb. 1.
3. *Illius verò loci Scripturæ, Christum per semetipsum purgatione peccatorum facta, consedisse in dexterathroni majestatis in excelsis, quæ erit sententia?*

Non eò loquitur autor ille ad eum modum, ac si Christus antequàm in cœlos exaltatus esset, sacrificium suum per mortem consummasset: verùm eò quòd modus expiandi & purgandi peccata, ex quo Christus a mortuis excitatus profectus est in cœlum, & illic seipsum pro nobis Deo obtulit, perfectus & absolutus fuit, hoc est, id factum est, quo nos ad amplectendam peccatorum remissionem, quam Deus nobis obtulit, movemur: & Christus potestatem habet nobis dandi reipsa
pec-

peccatorum remissionem. Vnde postmodùm sequitur perpetuò, ipsa peccatorum purgatio & mundatio, & a pœnis peccatorum vera liberatio.

Cur verò Scriptura, ubi agit de munere Christi Sacerdotali, commemorat ipsum pro nobis interpellare?

Rom. 8.
34.
Heb. 7.
25.

Cum Scriptura testatur Christum pro nobis interpellare, non propterea fit, ac si ille preces pro nobis ad Deum propriè fundat: hoc enim simul non consistit cum perfecta ipsius potestate, quam Deus ei reipsa concessit, & ob quam ipse rex noster est: verùm eo fit, ut in mentibus nostris infigatur prorsus, potestatem omnem, quam Christus habeat, non ex sese habere, verùm Dei Patris dono; & ita omnia opera efficere, ac si ad ea efficienda virtutem precibus interven-

I. nientibus subinde obtineret: id verò Spiritus sanctus propterea facit, ut prærogativa & eminentia Patris integra & inviolabilis persistat.

DE ECCLESIA CHRISTI.

Intellexi quæ de regno Christi tradidisti: expone porrò qui sit ipsius populus.

Est Ecclesia aut cœtus Christianorum: isq; visibilis vel invisibilis.

Caput I.

De Ecclesia visibili.

Quæverò Ecclesia visibilis est?

EST cœtus eorum hominum, qui doctrinam salutarem tenent & profitentur. Eaquæ potest considera-

ri

I. ri in genere & in specie. In genere, cum omnes cœtus Christi visibiles per totum mundum dispersi, pro uno Christi cœtu, vel pro una ecclesia considerantur. In specie, cum singuli cœtus in certis locis existentes, pro ecclesia Christi accipiuntur.

Cum nunc passim omnes cœtus Ecclesiæ Christi nomen sibi vendicent, doceri velim, an sint aliqua signa, e quibus Ecclesia Christi agnosci queat?

Non multum juvat signa veræ Christi Ecclesiæ inquirere, cum tibi exposuerim, quid veram Ecclesiam constituat; nimirum salutaris doctrina, quam quicumq; cœtus habet & profitetur, est vera Christi Ecclesia: Qui verò cœtus salutarem doctrinam non habet, nec proficitur, etiamsi nescio quæ signa proferrat atq; prætendat, pro vera Ecclesia Christi haberi non potest. At te-

N 5

ne-

2. nere salutarem doctrinam, cum Ecclesie Christi sit natura, signum illius si proprie loquaris, esse non potest, cum signum ipsum a re cuius signum est differre oporteat.

Ergo ad cognoscendum, quæ sit vera Christi Ecclesia, satis est cognovisse salutarem doctrinam.

Rem probè percepisti. Etenim qui salutarem doctrinam amplectitur, jam est in ipsa Ecclesia vera. Quare nihil est, cur de notis Ecclesie quærat, e quibus Ecclesia agnoscat. Salutaris porrò doctrina quæ sit, e nostro sermone colloquatione; discere potuisti.

Caput II.

De regimine & gubernatione Ecclesie Christi.

Quan-

2.
Quandoquidem exposueris mihi, Ecclesiam Christi visibilem, doctrina salutari constare, qui ordo in eadem doctrina illi præscriptus sit, doceri abs te velim.

Ordo is situs est in officiis personarum, quibus Ecclesia Christi constat, Et accurata animadversione & observatione, ut singulæ personæ officiis suis fungantur.

Quæ verò sunt personæ, quibus Ecclesia constat?

Earum aliæ sunt, quæ præsent: aliæ, quæ dicto sunt audientes.

Quæ porrò præsent?

Apostoli, Prophetæ, Evangelistæ, Doctores, Pastores, Episcopi, Seniores & Diaconi.

Quod est officium earum personarum, quos Apostolos vocas?

N 6

In

2. In mundum universum ire, & Evangelium Christi annunciare, cuius gratiâ a Christo & electi primùm, & ab ipso missi fuere, unde etiam Apostoli vocati sunt, quos etiam Christus Spiritu sancto iis visibilem in modum misso, & virtutibus ingentibus armaverat.

Quod officium Prophetarum est?

I. Cor. 14. Futura prædicere, & difficilia intellectu ad religionem Christianam spectantia interpretari.

Quod Evangelistarum munus?

Apostolis in annunciando Evangelio opem afferre, & illud itidem per diversas regiones spargere & plantare, quales erant Philippus, Timotheus, & alii.

A& 21.

8.

2. Tim.

4. 5.

Quæ Doctorum, Pastorum, Episcoporum & Seniorum officia?

Aliis

Aliis in sermone præire, ordinem in Ecclesia Domini in omnibus tueri, & pro populo Dei preces fundere.

2.

1. Tim.

5. 17.

A& 6.

4.

Quod autem Diaconorum munus?

Necessitatibus ecclesiæ præferre, & pauperum servire.

A& 6.

2. 3.

Num ergò hodie in Ecclesia Christi, omnes hæ personæ, quas aliis præesse asseruisti, & quarum officia descripsisti, inveniuntur?

Quod attinet ad Apostolos & Prophetas, certum est, nullum amplius in Ecclesia Christi eos locum habere. Etenim causa, ob quam illi & electi & missi a Domino fuere, desit. Ea verò fuit, quòd per eos Deus, doctrinam filii sui mundo annunciari & confirmari voluerit. Quapropter illi vocati etiam fuere fundamenta Ecclesiæ Christi

Eph. 2.

Paulo 20.

2. Paulo. Postquam igitur doctrina Christi, secundum Dei consilium & patefacta & confirmata fuit abunde, iis personis quæ eam patefacere & confirmarent, nihil est amplius in ecclesia loci relictum.

Cur Apostolos & prophetas fundamentum Ecclesiæ Christi vocas, cum ipse Christus sit illius fundamentum?

1. Cor. 3.
11.

Alio sensu Apostoli & prophetæ vocantur fundamentum ecclesiæ Christi, alio ipse Christus ecclesiæ suæ fundamentum existit. Cum enim Apostoli & prophetæ vocantur fundamentum ecclesiæ Christi, sit hoc respectu aliorum hominū, qui ad eandem ecclesiam Christi pertinent, & doctrina prophetarum & Apostolorum prorsus nituntur. Ac tum Christus consideratur ut quiddam majus, id est, tanquam lapis angularis illius fundamenti.

menti, ut ibidem ad Ephesios scriptum est. Cum verò Christus ipse ^{2.} ^{Eph. 2.} ^{20.} fundamentum ecclesiæ suæ vocatur, tum verò non solum aliorum hominum; verum etiam ipsorum Apostolorum respectu illud sit, qui Domino sunt superstructi, quemadmodum & credentes alii.

De Evangelistis quid ais?

Eos pariter cum Apostolis desisse. Nam tum unà cum Apostolis doctrinam novam annuntiabant, quæ nunc pro vetustissima habetur.

De aliis autem personis quid censēs?

Cum eorum ministeria etiam nunc persistant, & ipsas personas permanere prorsus judico, quippe quæ illorum causâ constitutæ fuerint.

Quâ ratione verò ad id ministerium constituuntur?

Ad eum modum, ut in doctrina

2. Apostolica præscriptum habemus.

Qui verò?

De Doctorum, Pastorum, Episcoporum & Presbyterorum seu Seniorum munere & officiis satie abunde Paulus differit: *Oportet Episcopum esse irreprehensum, unius uxoris maritum, vigilantem, prudentem, ornatum, hospitalitatem sectantem, aptum ad docendum: non vinosum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, verum temperantem, non pugnacem, non pecunie cupidum, qui domui suæ bene præsit, liberos habeat in subjectione, cum omni castitate. Nam si propriæ domui præesse non noverit, quomodo Ecclesiæ Dei curam geret? Non novitium, ne inflatus incidat in iudicium diaboli. Oportet autem eum & testimonium habere ab iis qui foris sunt, ut nõ in opprobrium incidat, & laqueum diaboli.* Consimiliter ad Titum: *Episcopus irreprehensus sit, tanquam*

1. Tim.
3. 2. 3. 4.
5. 6. 7.Tit. 1. 6.
7. 8. 9.

Dei

2. *Dei æconomus, non arrogans, non iracundus, non vinosus, non litigiosus, non turpis lucri cupidus, hospitalis, amator boni, prudens, justus, pius, temperans, tenax fidelis sermonis secundum doctrinam, ut adhortari possit per sanam doctrinam, & contradicentes redarguere.*

Nonne ii qui docent in ecclesia, & ordini tuendo & conservando invigilant, ut singulari aliqua ratione mittantur opus habent?

Nullo modo. Etenim illi nunc nullam novam, nec antea inauditam doctrinam afferunt; sed Apostolicam, antiquitè ab omnibus exceptam tantum proponunt, inculcant, utq; secundum eam vitam instituunt homines, hortantur. Unde etiam Apostolus, describens differtè omnia quæ ad constituendas personas ejusmodi pertinent;

N 9

nul.

2. nullam missionis facit mentionem. Nihilominus tamen, cum personæ ejusmodi ex præscripto Apostolicæ doctrinæ constituuntur, & his duabus rebus præstant, vitæ innocentia & ad docendum aptitudine, propter ejusmodi constitutionem meritò apud omnes auctoritatem justam invenire debent.

Rom.
10.15.

Quid verò de illis verbis Apostolicis dicitis, ut prædicabunt, nisi mittantur?

Id, quòd in his verbis non loquitur Apostolus de quavis prædicatione, verùm de prædicatione novæ duntaxat & antea inauditæ doctrinæ, qualis prædicatio fuit Apostolica, & aliorum, qui ipsorum adjutores in eodem opere fuerant, quæ omninò missionem requirebat: Cùm verò Doctorum horum temporum ejusmodi non sit prædicatio, ut paulò ante docuimus, ejus-

307 CHRISTI. CAP: 2.
ejusmodi missio ad eam minimè est necessaria.

Diaconos verò qui creare oportet?

Ea de re Paulus ad Timotheum: 1. Tim. 3.8.9.10.
Diaconi similiter graves, non bilivales, nò vino multo deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in pura conscientia. Et hi probentur prius, deinde ministrent, existentes sine reprehensione, &c. Et infra: Diaconi sint unius uxoris mariti, liberis bene præsidentes, & propriis domibus. Etenim qui bene ministraverint, gradum sibiipsis bonum acquirunt, & multam libertatem in fide quæ est in Christo Iesu.

Exposuisti personas quæ præsunt: exponas etiã ea, quæ ad auditores pertinent.

Auditorum vel juniorum officium est, ut dicto audientes sint corû qui præsunt, in his omnibus quæ c
ver-

3. verbo Dei præscribunt, de quo in
 Hebr. 13.17. epistola ad Hebr. legimus: *Obedite ducibus vestris, & subjacete. Etenim illi vigilant pro animabus vestris, ut illi qui rationem reddituri sunt, ut cum gaudio id faciant, & non gementes.* Ut cum eis qui docent in omni bono communicent, & duplici honore dignos censeant, ut adversus eos accusationem nisi in duobus aut tribus testibus non admittant.

Gal. 6.

6.

1. Tim.

5. 17.

1. Theff.

5. 12. 13.

1. Tim.

5. 19.

Caput III.

De disciplina Ecclesie Christi.

Exposuisti mihi officia personarum, quibus Ecclesia Christi constat: expone porrò rationem, quâ eadem officia conservantur.

EA ratio partim omnibus incumbit,

bit, partim iis tantum qui præsent, personis.

3.

Qui verò omnibus incumbit?

Ad eum modum uti descripta est: *Videte fratres, ne in quoquam vestrum sit cor malum incredulitatis, ut discedat a Deo vivo. Verum adhortamini alios alii singulis diebus usquequò hodie nominatur, ne quis ex vobis obduretur deceptione peccati.* Et infra: *Observemus alii alios, in provocationem charitatis & bonorum operum: non deserentes congregationem nostram ipsorum, sicut mos est quibusdam; sed admonentes, & tantò magis, quantò magis videritis appropinquantem diem.* Et rursus inferiùs: *Contemplantes ne quis deficiat a gratia Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per eam inquinentur multi.* Et Apostolus Paulus ait: *Admonete vos mutuo, & edificate alius alium.* & infra: *Rogamus vos fratres, ad-*

Hebr. 3.
12. 13.Hebr.
10. 24.
25.Hebr.
12. 15.1. Theff.
5. 11.

7. 14.

3. hortamini inordinatos, consolamini pusillanimes, sustinete infirmos, longanimes estote erga omnes.

At verò cum iis qui ordinis huius contemptores sunt, ut agendum?

Duplici ratione. Nam aut privatim castigandi sunt, aut publicè.

Quì privatim castigandi sunt?

Matth.
23. 15. 16.
27.

Quemadmodum Christus docuit: Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si non audierit, assume tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum testium vel trium stet omne verbum. Si autem neglexerit eos, dic ecclesiæ.

Cur ad eum modum castigandi sunt?

Propterea, quia ut ex hoc loco videre est, in nos privatim peccent.

Atq;

3. Atq; eandem ob causam, de quovis privato delicto, sive in Deum, sive in alios designato, idem statuendum est. Id enim & æquitas ipsa suadet, & charitas Christiana prorsus exigit.

Quì publicè sunt castigandi?

Aut verbis & oratione, aut factò.

Quì verbis & oratione?

Ad eum modum, ut ab omnibus redarguantur publicè in Christi ecclesia, de quo ad Timoth. *Pec-* 1. Tim.
cantes argue coram omnibus, ut & 5. 20.
cæteri timorè habeant. & ad Corinth. 2. Cor.
2. 6.
Sufficit tali increpatio ejusmodi, quæ facta est a multis.

Quì autem factò?

Cum aut societatem ipsius vitamus, & cibum cum eo capere recusamus, licet eum adhuc pro inimico non ducamus, sed tanquam fratrem admoneamus. Aut cum eum ex ecclesia Christi eliminamus, nec

3. nec amplius pro fratre agnoscimus,
sed pro alieno prorsus habemus.

Vbi ea de re scriptum est?

1. Cor. 5.

De priore ratione ad Corinth. Si quis frater cognominatus, sit scortator, aut avarus, aut idololatra, aut obtrectator, aut ebriosus, aut raptor, ne cum eo manducetis. Deinde ad Thes.

2. Theff.

3. 6.

Denunciamus vobis fratres, in nomine Domini nostri Iesu Christi, ut vos subducatis ab omni fratre inordinatè ambulante, & non secundum traditionem quam accepistis a nobis.

7. 10.

Et infra: Etenim cum eramus apud vos, hoc denunciavimus vobis, ut qui laborare nollet, non manducaret.

7. 14. &

15.

Et infra: Si quis non auscultat verbo nostro, per epistolam, hunc notate, & ne commisceamini cum illo, ut pudeat. Neque pro inimico ducite, sed admonete ut fratrem. De posteriore verò

7. 13.

itidem ad Corinthios ubi ait: Tollite malum ex vobis ipsis. Et apud

Matth.

13. 17.

Matthæum: Si ecclesiam non audierit,

rit, sit tibi tanquam Ethnicus & publicanus.

3.

Cur verò ejusmodi castigatio servatur in Christi Ecclesia?

Ut transgressor sanctetur, & in vitam revocetur, alii verò metu percellantur, & ab immorigeris non corrumpantur nec inficiantur, atque ut offensio e cœtu Christi removeatur, verbum Domini malè non audiat, atque ad eum modum nomen Domini & ipsius gloria non prophanetur.

Quod periculum imminet ejusmodi hominibus?

Id, quòd e cœtu Christi, ac proinde e regno ipsius exclusis, nihil superstit amplius, quàm exitium. Cùm hæc excommunicatio, nihil aliud sit, nisi illud ligamentum, de quo Christus apud Matth. Amen, amen dico vobis, quæcūque ligaveritis super terram, erūt ligata & in cælis: Et quæcūque;

O

cūq;

2. Theff.

3. 14.

1. Tim. 5.

20.

1. Cor. 5.

6. 7.

Matth.

13. 13.

3. *cunq; solveritis super terram, soluta erunt in caelis.*

Quæ est ligandi & solvendi potestas, quam habet Ecclesia?

Est declaratio & denunciatio secundum Dei verbum, qui sit dignus, qui non, ut sit in Christi ecclesia.

Quæ ratio est ordinem in ecclesia conservandi illa, quæ iis, qui præ sunt, potissimum incumbit?

Non solum illa officia studiosius servare tenentur, quæ singulorum sunt, quam cæteri omnes: verum alios ad eadem illa servanda subinde exfuscitare, ecclesiam inspicere, singulos observare, & tempestivè ac intempestivè instare, arguere, increpare, cum omni lenitate & doctrina, ut ad Tim. habetur: cum ejusmodi tamen cautione id agere debent, quam adhibendam Apostolus docet: *Seniorem ne increpaveris,*

2. Tim.
4. 2.

1. Tim.
5. 1. 2.

*ris; verum tanquam patrem admo-
ne: juniores, tanquam fratres: senio-
res mulieres, ut matres: juniores, ut
sorores, cum omni castitate.*

Caput IV.

De Ecclesia Christi invisibili.

Quæ Ecclesia est invisibilis?

Sunt ii, qui Christo confidunt, & illi obtemperant, proptereaq; ipsius corpus existunt.

Cur verò eum hominum cœtum invisibilem vocas?

Idcirco, quod hominum oculis expositus non sit. Nec enim quisquam hujus cœtus membrum existit, nisi qui Spiritum Christi habet. Cùm Apostolus apertissimè teste-

Rom. 8.
9.

tur, cum, qui Spiritum Christi non habeat, non esse ipsius. Præterea,

4. nemo hujus cœtus membrum esse potest, nisi veram in Christum fidem habeat. Etenim perfidem in corpus Christi inserimur; & fide in eo consistimus: Spiritus verò Christi, & vera in ipsam fides, videri a nobis oculis carneis nullo modo possunt, cum id utrumque in intimo cordis secessu lateat, & absconditum sit. Nam & Spiritus Christi in corda mittitur; & corde creditur ad justitiam.

Rom. 11.
19, 20.
Gal. 4.
6.
Rom.
20, 10.

Nonne ex exterioribus factis agnoscitur, qui sit Ecclesiæ Christi membrum?

E factis exterioribus cuivis promptum est agnoscere, qui non sit membrum Ecclesiæ Christi, id est, qui Spiritum ejus non habeat, & fidem veram. Etenim Apostolus ait, manifesta esse opera carnis. Verum ex exterioribus factis difficulter cognosci potest, ubi sit Christi Spiritus & vera fides. Facile enim exte-

rio-

riora facta, quæ ex corde sincero non proficiunt, eam speciem referre possunt, quam habent, quæ e corde recto prodeunt. Breviter, potest quis animo malus, induere speciem externam hominis probi: Verum in homine probi secus est, qui nunquam hominis improbi speciem præ se ferre laborat.

Percepi jam omnia, quæ ad Dei Christiq; notitiam pertinent: expone porrò, si quid ad notitiam viæ hujus salutaris præterea pertineat.

Iam omnia tibi satis abunde exposita sunt: tuum est, utiis probe perceptis atq; cognitis, ea menti infigas, & secundum eorum præscriptum vitam instituas. Deus verò tibi ad eam rem opem afferat, cui, quod colloquutionem nostram nobis absolvere feliciter concesserit, sit laus & gloria per IESUM Christum in perpetuum. Amen.

O 3

*INDEX CAPITVM
& materiarum.*

DE SCRIPTURA SACRA,
pag: I.

CAP: I. De certitudine
Sacrarũ literarũ, *pag: I.*

CAP: II. De sufficientia
Sacrarum literarum, 13

CAP: III. De perspicuitate
Sacrarum literarũ, 15

DE VIA SALUTIS.

CAP: I. De causis pate-
faciendę salutis vię, 17

CAP: II. In quibus ea via
salutis consistat, 24

DE COGNITIONE DEI.

O 4 CAP:

- CAP: I. De DEI essen-
tia, 25
CAP: II. De voluntate
Dei, 43
-

DE COGNITIONE
CHRISTI.

- CAP: I. De persona Chri-
sti, 46
-

DE PROPHEICO IESU
Christi munere, 128

- CAP: I. De Præceptis Chri-
sti, quæ Legi addidit, 131

- CAP: II. De Præceptis
Christi, sigillatim ab eo
traditis, 178
-

CAP: III.

- CAP: III. De Coena Do-
mini, 186

- CAP: IV. De Baptismo a-
quæ, 195

- CAP: V. De Promisso vi-
tæ æternæ, 201

- CAP: VI. De Promisso
Spiritus Sancti, 206

- CAP: VII. De confirmati-
one divinæ volûtatis, 217

- CAP: VIII. De morte Chri-
sti, 219

- CAP: IX. De Fide, 245

- CAP: X. De libero arbi-
trio, 249

- CAP: XI. De justificatio-
ne, 270
-

DE OFFICIO CHRISTI
Regio, 274

DE MUNERE CHRISTI
Sacerdotali, 284

DE ECCLESIA CHRISTI.

CAP: I. De Ecclesia vi-
sibili, 296

CAP: II. De regimine &
gubernatione Ecclesiae
Christi, 298

CAP: III. De disciplina
Ecclesiae Christi, 308

CAP: IV. De Ecclesia
Christi invisibili, 315.

